ISSN: 3021-9965 (Print)

Yearly Peer Reviewed Journal

OKHALDHUNGA JOURNAL

Vol. 1 | No. 2 | September 2024

Okhaldhunga Campus
(Affiliated to Tribhuvan University)
Okhaldhunga, Koshi Province, Nepal
Phone No.: +977-037-520028

OKHALDHUNGA JOURNAL

Yearly Peer Reviewed Journal

Vol. 1 | No. 2 | September 2024

Editorial Board

Patron
Mohan Kumar Shrestha
Chairman, Campus Managerial Committee

Editor-in-Chief
Indra Prasad Timilsena

Editors
Toyanath Kafle
Usha Rai

Advisor
Geba Nath Nyaupane
TU Central Library

Okhaldhunga Campus

Okhaldhunga Research Management Comittee Okhaldhunga

OKHALDHUNGA JOURNAL

Yearly Peer Reviewed Journal

Vol. 1 | No. 2 | September 2024

Publisher:

Okhaldhunga Campus

Okhaldhunga Research Management Comittee Okhaldhunga

Contact Address:

Okhaldhunga Campus, Okhaldhunga

Phone: +977-037-520028

Email: okhaldhungacampus2042@gmail.com

Website: www.okhaldhungacampus.edu.np

Computer Layout: Keshav Bhattarai

ISSN: 3021-9965 (Print)

Price: Individual Rs. 350/-

Institutional Rs. 550/-

Disclaimer: The views and interpretations in this journal articles are those of the author(s). The Publisher and Editorial Board should not be held responsible for any controversry that might arise due to the things mentioned by authors in their articles.

Table of Contents

Editorial		1
Research Articles		
Peer Coaching as a Strategy for Teachers' Professional Development	Badri P. Dhamala	3
Contribution of the English Language to Advancing Travel and Tourism	Ramesh Kandel	22
Financial Literacy of the Undergraduate Students at the College of Hilly Region in Nepal: A Case of Okhaldunga Campus	Tika Thebe	30
The Interplay of Language, Ideology, and Power	Yubaraj Dahal	49
"श्रद्धासुमन" कथा सङ्ग्रहका कथामा आञ्चलिकता	कुलप्रसाद घिमिरे	59
ओखलढुंगा क्याम्पसमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	चोपलाल धमला	74
बाहिङ तुम्लो	भेषनाथ खनाल	85
नेपाली विषयको वर्तमान माध्यमिक शिक्षा पाठ्यक्रममा तहगत सक्षमता र सिकाइ उपलब्धिको तुलना	सोमनाथ पौडेल	94
Book Review		
Robinson and Lou Aronica's *Creative Schools: The Grassroots Revolution That's transforming Education:* A Book Review	Govinda Puri	103
Author Guidelines		109
Reviewer Guidelines		111

Editorial

Welcome to the second volume of *Okhaldhunga Journal*, published by Okhaldhunga Campus. As we present this latest edition, we are filled with pride and excitement about the growing academic discourse within our institution and beyond.

This second publication marks a significant milestone in our campus's progress towards fostering a vibrant research community. It reflects the ongoing commitment of our faculty, students, and collaborators to contribute valuable scholarship across diverse fields.

In this volume, readers will discover a rich array of articles that demonstrate the depth and breadth of our research. Each article has been carefully selected for its scholarly merit and relevance, ensuring this volume is both informative and stimulating.

We extend our sincere gratitude to all authors who have generously shared their research for this volume. Their hard work and insights are the cornerstone of this publication. We also thank our peer reviewers for their rigorous evaluation, which has upheld the quality and integrity of the articles presented here.

As we build upon the foundation laid by our inaugural issue, we encourage readers to critically engage with the ideas presented within these pages. We aspire for this journal to ignite discussions, inspire further research, and contribute meaningfully to the broader academic conversation.

Looking ahead, we are committed to expanding the scope and impact of *Okhaldhunga Journal*. We invite submissions for upcoming volumes and encourage readers to share their feedback to help us improve and grow. For submission guidelines, please visit [link to submission guidelines].

Thank you for your support of *Okhaldhunga Journal*. We hope you find this volume enlightening and thought-provoking.

Indra Prasad Timilsena
Editor-in-Chief
September 1, 2024

A peer-reviewed open-access journal indexed in NepJol
ISSN 3021-9965 (Print)
Published by: Okhaldhunga Campus, Okhaldhunaga, Koshi Province, Nepal
Article History: Received on May 2, 2024; Accepted on July 23, 2024
DOI: https://doi.org/10.3126/oj.v1i2.69553

Peer Coaching as a Strategy for Teachers' Professional Development

Badri P. Dhamala
Okhaldhunga Campus

Author Note

Mr. Badri Prasad Dhamala (https://orcid.org/0009000059579684) teaches English at Okhaldhunaga Campus, Okhaldhunga. Correspondence regarding this article can be addressed to him on the Campus. Email: badridhamala2018@gmail.com

Abstract

This study explores the English language teachers' practices of peer coaching as a strategy for their professional development. Peer coaching is a strategy where one or more teachers from a partnership with one another for the purpose of collaboration and it also provides professional development. For this study, a sample of forty secondary and lower-secondary level teachers of English were selected from twenty schools in the Okhaldhunga district using purposive sampling procedures. Two English teachers from twenty schools were selected. A questionnaire was used that also included open-ended questions. Fifteen closed - ended and six open – ended questionnaires were used to collect required data. Teachers strongly agreed that peer coaching reduces the sense of isolation. They viewed that peer coaching is a procedure in which two teachers collaborate to help one or both to improve English language problems.

Keywords: professional development, strategy, training, peer coaching

Introduction

English language teaching has been introduced as a profession. It is perceived to be an art. People perceive teaching as a dynamic process and a demanding task that tests one's commitment and courage. It is treated as a complex activity that requires teaching learning strategies, curriculum, a sound knowledge of child psychology, instructional rules, and regulations. Successful language teaching or learning takes place only when the teachers use the appropriate procedures to manage teaching methods and strategies for an effective classroom. Teaching cannot take place without learning because teaching is done in order to manage and facilitate the learning process. To keep up to date, teachers should be continuously trained. They should be well prepared and dynamic and they should possess the skills and awareness in order to carry out their jobs well.

To facilitate teachers' professional development, Richard and Farrell (2010) have explored eleven procedures: workshops, self-monitoring, teacher support groups, journal writing, and peer observation, teaching portfolios, analysis of critical incidents, case analysis, peer coaching, team teaching, and action research.

Professional Development in a broad sense refers to the development of a person in his or her professional role. Teacher Development is a continuous process of transforming human potential into human performance and this process is never finished.

According to Richards and Farrell (2010), in most schools and institutions today language teachers are expected to keep up to date with development of the process of professional development has a significant positive impact on teachers' belief, and practices students learning on the implementation of educational reforms.

For the importance of understanding oneself in teaching profession, Khaniya (2006) states that people who do not update themselves find it difficult to cope with the emerging situation because every disciplines are prone to change and if change are not kept abstract people working in that field will be left for behind.

For this purpose, people involved in it should be allowed to work for its development, advancements and continuous improvements. Teacher Development activities make teachers up to date about their regular practices through which they bring change in the field of language teaching and learning.

The Concept of Teacher Development

Teacher Development is the process of making an effort by teachers for better career in the future. Underhill as cited in Head and Taylor opines that "Teacher Development is the process of becoming best kind of teacher that I personally can be" (1997, p. 41) Richards and Farrell (2010) state, "It generally refers to general growth not focused on a specific job".

Being more specific, teacher development is the process of lifelong learning in teaching, when teachers can use the resources around them to advance themselves, there is their professional development. Teacher development is best facilitated through teacher learning. In this regard, Darling-Hammond (1994) offers a definition of teacher development. Glatthorn (1959) as cited in Villegas and Reimers, (2003) state " Teacher Development is the professional growth a teacher achieves as a result of gaining increased experiences examining his/ her teaching systematically. Many people have started to refer Teacher Development or Teachers' Professional Development as a new image of learning, a new model of teacher education, a new revolution in the field of education.

Teacher Training and Teacher Development

Teacher training is prerequisite for a teacher. It deals with basic teaching skills and techniques, typically for novice teacher in a pre- service education program. Richards and Farrell (2010) state that the two aspects of the teacher education tree are teacher development and teacher training. Training refers to the activities that are specifically targeted towards a teacher's current duties and are often planned to achieve short-term and immediate objectives. Teachers are expected to act as responsible agents for the transformation of knowledge in a similar manner. They have a big impact on how the curriculum is interpreted, how pedagogy is developed, and how assessment activities are created. Teachers require a set of specialised abilities, know - how, qualifications, and characteristics that distinguish teaching from other professions. The skill of teaching calls for ongoing practice. In order to make teachers professionally competent and professional, teacher training is crucial and required. Teacher Development is wider in its scope and includes different areas like subject matter knowledge, pedagogical expertise, self-awareness and understanding of learners' psychology, understanding of curriculum materials, career advancement. After the discussion mentioned above, we come to know that teacher training and teacher development are the two sides of the same coin called teacher education.

Teachers’ professional development concerns the growth and development of teachers in their professional roles so that they can perform at their best. In other words, the process of making teachers competent at applying the knowledge and skills they have acquired in the classroom practice is teacher professional development (TPD). Professional development of a teacher is an ongoing and comprehensive process, which starts with the pre-service education, trainings etc. and continues until the retirement. Fullan (1995, p. 265) mentions that teachers’ professional development is “the sum total of formal and informal learning pursued and experienced by the teacher in a compelling and dynamic change”.

Peer Coaching

Among the eleven strategies for teachers’ professional development put forward by Richards and Farrell (2010), peer coaching is one strategy. According to Richard and Farrell, “Peer coaching is a particular form of peer observation and involves an experienced teacher working with a less experienced teacher in a mentoring role” (2010) p.143. They further opined that “Mentoring is a particular form of peer coaching”. Peer coaching is very crucial strategy or procedure for teachers’ professional development because it provides supportive context for novice teacher and develops collegiality. It tries to reduce some sorts of sense of isolation. It can be collaboration between two teachers on the preparation of teaching materials. Types of Peer Coaching According to Benedetti, (1997) peer coaching has following types:

Technical Coaching

Technical coaching refers to a situation in which a teacher wants to learn new teaching method or techniques and seeks the assistance of another teacher who is experienced and more knowledgeable in this area. It is the method of sharing technical knowledge and seeking the knowledge if necessary.

Collegial Coaching

Collegial coaching involves two teachers focusing on refining their existing teaching practices. In this situation one teacher may be invited to observe another’s classroom and provided constructive feedback as ‘a critical friend’.

Challenge Coaching

Challenge coaching involves two teachers focusing on problems that have arisen in some aspect of teaching. In addition, they work jointly to resolve the

problem. This type of coaching is enquired is case of the challenging situation. A trusted peer is invited to observe, identify and hopefully provide the solution of the problem faced in teaching.

Benefits of Peer Coaching for Teachers' Professional Development

Peer coaching is a kind of procedure for teachers' professional development. In this regard, Joyce and Showers (1982) mention "Peer coaching is a developmental process and is an effective way to promote professional development. It provides opportunities for two teachers to look at teaching problems and to develop possible solutions" (as cited in Richards and Farrell 2010,). In the same way, they further mention the following benefits of peer coaching:

- It reduces the sense of isolation that teachers tend to feel.
- It is a developmental process and it is also an effective way to promote professional development.
- It provides opportunities for teachers to look at teaching problems and develop possible solution.
- It helps novice teachers learn from more experienced colleagues.
- It provides supportive context for novice teachers.
- It helps to develop collegiality.
- It helps the coach to develop the sign of professional recognition.
- The teacher gets no threatening feedback from the trusted peer, which helps to expand his/her teaching repertoire.

Procedures Used for Peer Coaching

Teacher and coach are main stakeholders in peer coaching. Coach is treated as a critical friend having clearer understanding of teaching and the nature of cooperation. Peer coaching can be conducted in a formal as well as an informal situation. They may be varied on the basis of the subject matter they are talking in. According to Gottesman (2000, as cited in Richards and Ferrell, 2010) there are following procedures used for peer coaching:

Peer watching

Peer watching is the first phase. In this phase, one teacher observes another teacher but provides no comments and any suggestions after the class. The observer tries to know more and more and takes note too. Both teachers feel comfortable in this stage.

Peer feedback

It is the short phase which is a transition between watching and coaching. The coach who has collected data presents the information to his/her peer without any modification. A coach may use different data gathering devices such as checklists or video and audio recording.

Peer coaching

This is the last and crucial phase which is also called actual phase of peer coaching. In this phase the coach plans and offers suggestions for improvement.

Objectives of the Study

The main objective of the study was to explore the teachers' practices of peer coaching as a strategy for their professional development. Apart from this, the purpose was to suggest some pedagogical implications of peer coaching.

Review of Related Literature

Gnawali, (2001) conducted a research entitled "Investigating Classroom Practices: A Proposal for Teacher Development for the Secondary School Teachers of English in Nepal" with one of the objectives to find out answers to "How do they develop?" He interviewed eight teachers and teacher educators from different countries" England, Georgia, Nepal, Romania and Uzbekistan. It was found out the teachers develop in their career and that happens due to several factors such as reading, challenges, responsibilities and exposure to different types of colleagues. The secondary sources helped in forming the theoretical part of my study.

Khanal (2011) conducted a research entitled "Strategies for Professional Development: A Case of Secondary Level English Teachers" to identify the strategies used by secondary level teachers of English for their professional development. Six English language teachers were selected for observation and interview. The findings of the research showed that the strategies used by teachers below five years of experiences were self-monitoring, workshop, conferences, seminars and workshop. The experienced teachers used different strategies in the classroom where the teachers having the experiences below five years forced many problems or they were less skilled. He also found that all the teachers used different strategies for their professional development.

Pangeni (2012) conducted a research on "A Case Analysis for Teachers' Professional Development". The study was carried out to find out the teachers'

practices of case analysis for their professional development. He used questionnaire as a research tool for data collection. The findings showed that most of the teachers are familiar with case analysis and professionalism. He also found case analysis as a crucial procedure for teachers' professional development.

Peer coaching, which emerged as a professional development technique in the 1980s to encourage teachers to use new curriculum and teaching techniques (Kraus, 1998; Wong & Nicotera, 2006) has four basic principles (Showers & Joyce, 1996): (1) all teachers within the institution should agree to implement the change and to support each other in the implementation, (2) developing the curriculum and the instruction should be the focus of the practice, (3) it should be clarified that the observed teacher is the "coach" and the observing teacher is the "coached" teacher, (4) it should be clarified that the main benefit of coaching practice is from the collaboration during the process.

Methodology

This article is entirely based on forty secondary and lower secondary level of English language teachers from twenty schools of Okhaldhunga dictrict. While doing this research I consulted the books such as Head and Taylor (1997), Richards and Farrell (2010), Wallace (2010), Ur (2002), Villegas and Reimers (2003), Brown (1994), Daggoli (2003), Harmer (2003), Khaniya (2006), Benedetti, (1997) for the secondary source of data.

Regarding the use of the tools for data collection, questionnaires with closed ended and open-ended questions were distributed to the teachers to elicit the required information for this study. Questionnaires were distributed to the teachers to find out the independent learning for their professional development through the practices of peer coaching. In order to collect the data.

In order to collect the data, at first, I went to the selected schools and got permission from the concerned authority to consult the English language teachers. I built rapport with the concerned teachers and explained them the purposes and processes of the study. Then, I distributed the questionnaire to them for their responses. Finally, I collected the questionnaires from them and thanked them too.

Findings and Discussion

The main purpose of this study was to find out the teachers' perspective of peer coaching for their professional development. The collected data were analyzed and interpreted under the three main themes:

i. Practices of peer coaching adopted by teachers.
ii. Benefits of peer coaching practices perceived by teachers.
iii. Teachers' awarness towards peer coaching.

The analysis of the collected data has carried out as accurately as possible. The analysis and interpretation had done both statistically and descriptively. The analyses has been done with the help of following figures.

Figure 1

Awareness about Peer coaching

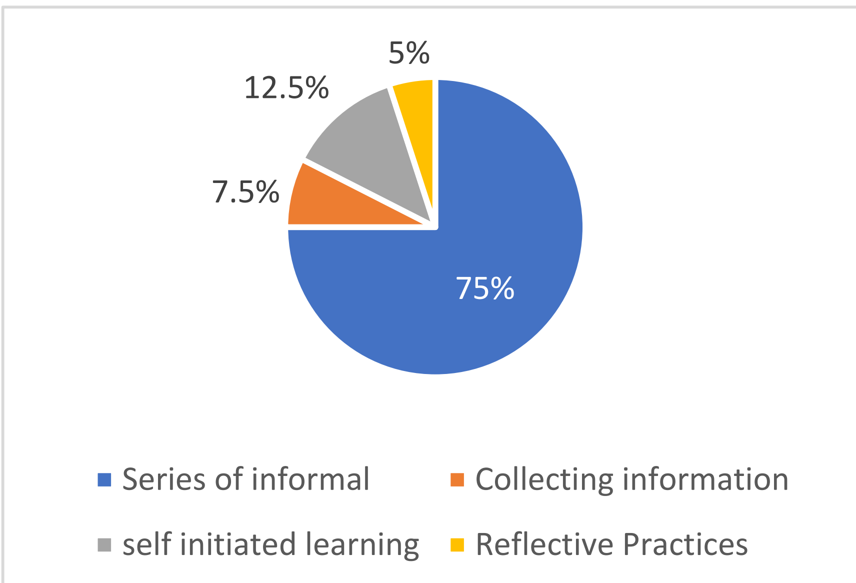

Teachers were asked to find their awareness towards peer coaching 75% teachers were able to tell the meaning of the term peer coaching properly. Peer coaching is a series of informal conversations between a teacher and a colleague about teaching, focusing on what is happening in the teachers' classrooms. Similarly, 7.5% teachers viewed that peer coaching is collective information over time about a teaching and 12.5% teachers viewed that peer coaching is self-initiated learning and rest of the 5% teachers viewed peer coaching is reflective practice. This statement shows that majority of the teachers were aware of the term peer coaching and which helped them to develop their professionalism.

Figure 2

Perspectives of Peer Coaching

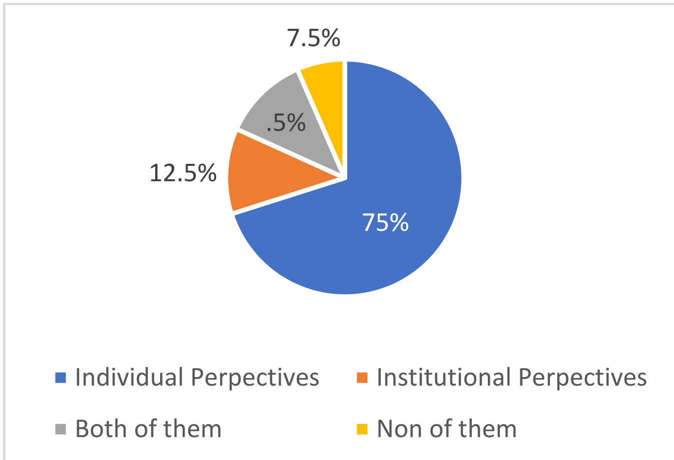

While analyzing the responses of the statement 'which of the following perspective of the teacher development is important' it was found that 75% teachers agreed that teacher development is individual perspective. Similarly, 12.5% teachers viewed that institutional perspective of teacher development is important and 5% teachers supported both perspectives that they are equally important. Rest of the 7.5% teachers did not agree with any perspectives of teacher development.

Figure 3

Degree of Effectiveness of Teaching

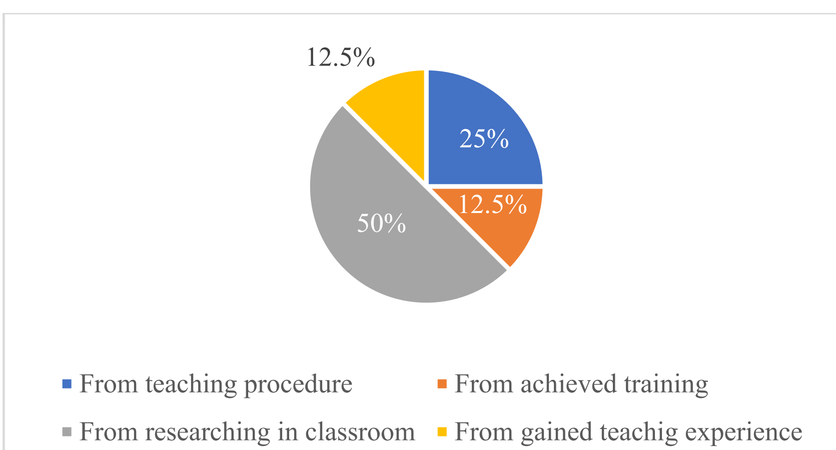

Above mention figure reveals that 50% of teachers assure themselves that their teaching is effective by researching in the classroom. Similarly, 25% of them believe that their teaching is effective through using different types of teaching procedures. Among them 12.5% viewed that they assured themselves that their teaching is effective from gained teaching experience and from achieved training. The same 12.5% viewed that their teaching is effective from gained teaching experience.

Figure 4

Use of Peer Coaching

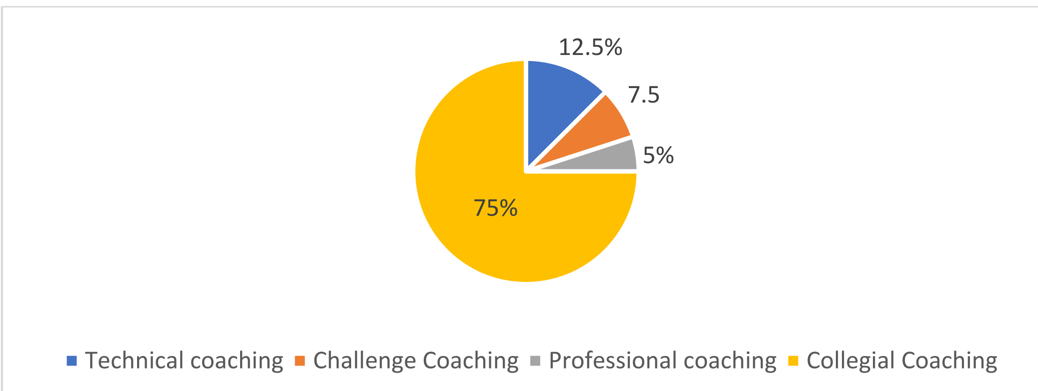

While analyzing the responses of the above-mentioned figure, it had found that majority of the teachers conducted peer coaching many times. Among them 75% conducted peer coaching many times throughout their career for their professional development. Similarly, 12.5% of them said that they conduced peer coaching countless time throughout their career to grow their professionalism. Rest of the 7.5% and 5% of them conducted peer coaching two times and one time throughout their career respectively. As a whole, this analysis shows that majority of the teachers conducted peer coaching many times throughout their career.

Figure 5

Likings of the types of peer coaching

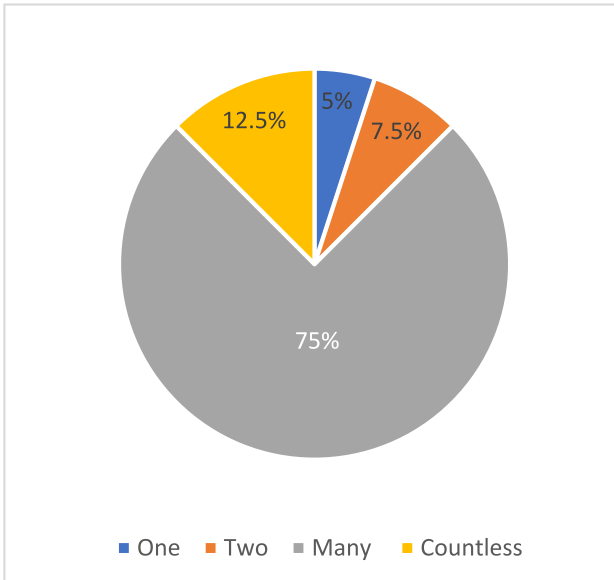

Similarly, analyzing the responses of above figure, it had found that majority of the teachers like collegial coaching most. Among them, 75% of them like the collegial coaching most and 12.5% like the technical coaching. Rest of the 7.5% and 5% of them like challenging coaching and professional coaching most respectively.

Figure 6

Peer coaching in formal situations

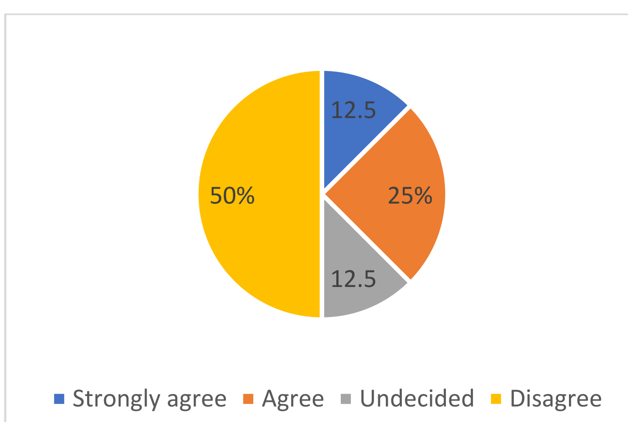

Analyzing the responses of above-mentioned figure, it was found that majority of the teachers disagreed with the idea that peer coaching can be conducted in a formal situation. Among them 50% disagreed that peer coaching can be conducted in a formal situation. Similarly, 25% of them agreed to this and the same 12.5% of them strongly agreed and were undecided respectively. This shows that most of the teachers are familiar with the practices of peer coaching for professional development and its implementation. However, it can be dine in both formal as well as informal situation.

Figure 7

Frequency of the Use of Peer Coaching

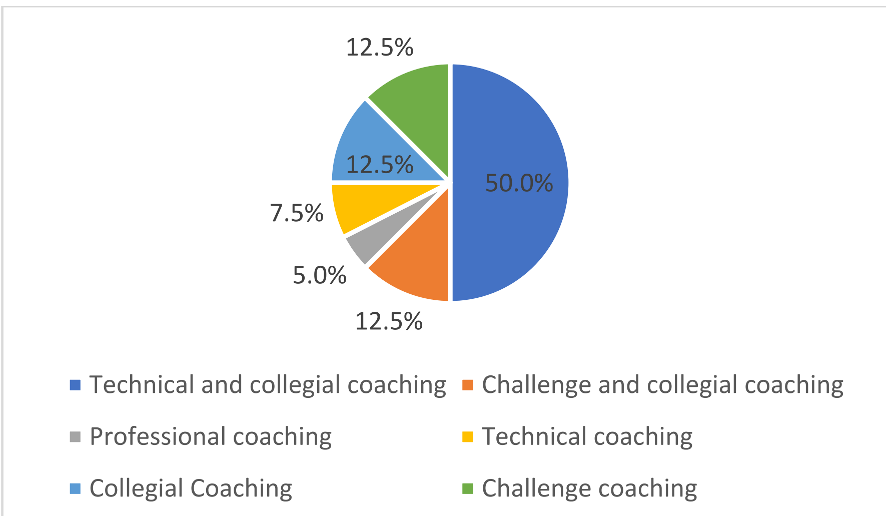

In order to elicit further information for finding out the teachers' views on practices of peer coaching as strategy for professional development, one open-ended question 'what types of peer coaching practices are you using for your professional development' provided to teachers. Based on responses given by them has been analyzed from figure number seven. Among the total number of teachers, 50% of them adopted technical and collegial coaching for their professional development. Similarly, 12.5% of them adopted challenge and collegial coaching and the same 12.5% of them adopted collegial and challenge coaching to grow their professionalism. In the same way, 7.5% of them only adopted technical coaching for their professional development. As a whole, most of them adopted technical and collegial coaching as best types of peer coaching for their professional development. However, little number of them

had the misconception of adopting the peer coaching types for their professional development.

Figure 8

New Teachers Use of New Teaching Materials

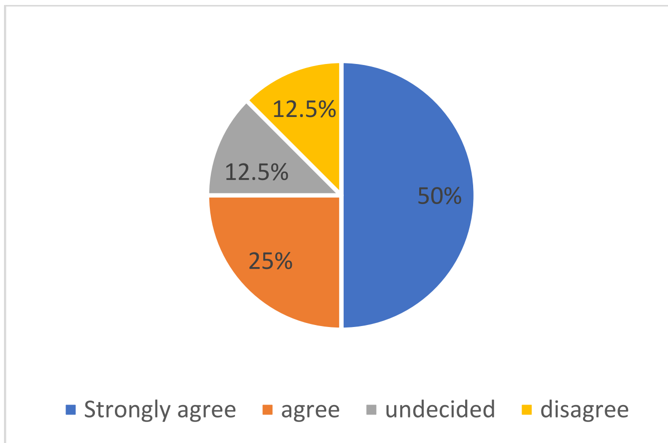

Figure eight reveals that 50% teachers strongly agreed where 25% of them agreed. Similarly, the same 12.5% teachers were undecided and disagreed respectively in the statement. This statement shows that most of the teachers strongly agreed that 'through peer coaching new teachers can try out new teaching materials and approaches' for their professional development.

Figure 9

Positive Changes of Peer Coaching

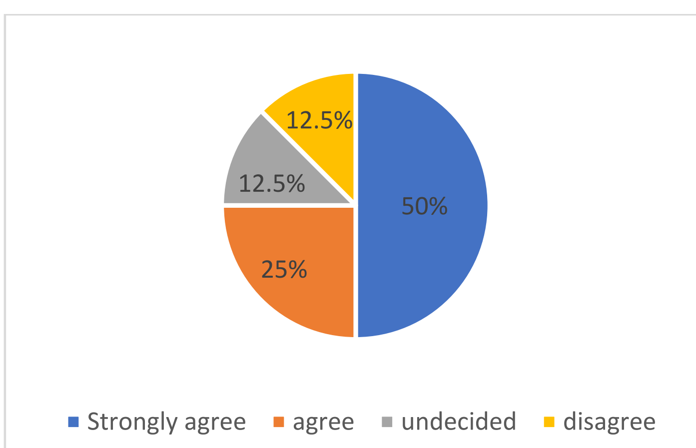

Similarly, figure nine reveals that 50% teachers strongly agreed where 25% of them agreed. In the same way, the same 12.5% teachers were undecided and disagreed respectively in the statement. This statement shows that most of the teachers strongly agreed that ‘peer coaching activity always brings positive changes over existing situation’.

Figure 10

Learnings from More Experienced Colleagues

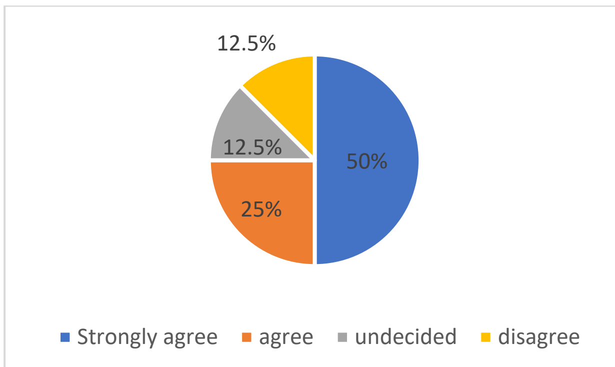

Likewise, above-mentioned figure reveals that 50% teachers strongly agreed where 25% of them agreed. Similarly, the same 12.5% teachers were undecided and disagreed respectively in the statement. This statement shows that most of the teachers strongly agreed that ‘peer coaching helps new teachers learn from more experienced colleagues’ to grow their professionalism.

Figure 11

New Teachers Get Supportive Context

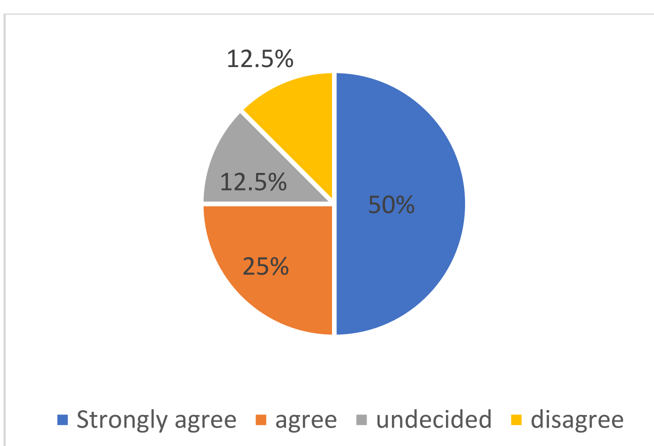

Above figure reveals that 50% teachers strongly agreed where 25% of them agreed. Similarly, the same 12.5% percent teachers were undecided and disagreed respectively in the statement. This statement shows that most of the teachers strongly agreed that ‘peer coaching provides supportive context for novice teachers for their professional development.

Figure 12

Peer Coaching as Developmental Activity

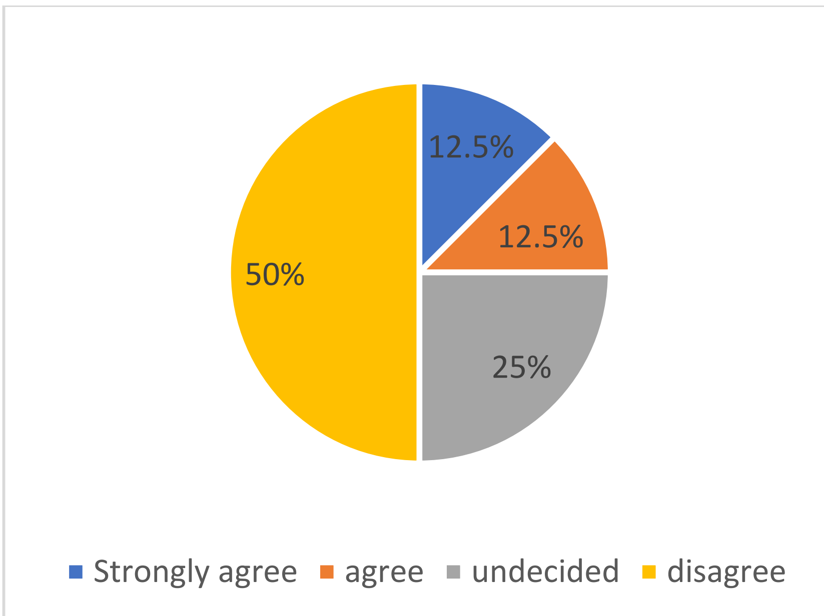

Regarding figure number twelve, 50% of them disagreed peer coaching is developmental activity for teacher development. Among them, 25% teachers were undecided whether peer coaching is a development activity for teacher development or not. The same 12.5% teachers strongly agreed peer coaching is developmental activity for teacher development. Majority of the teachers are not positive towards this statement.

Figure 13

Collegiality of Peer Coaching

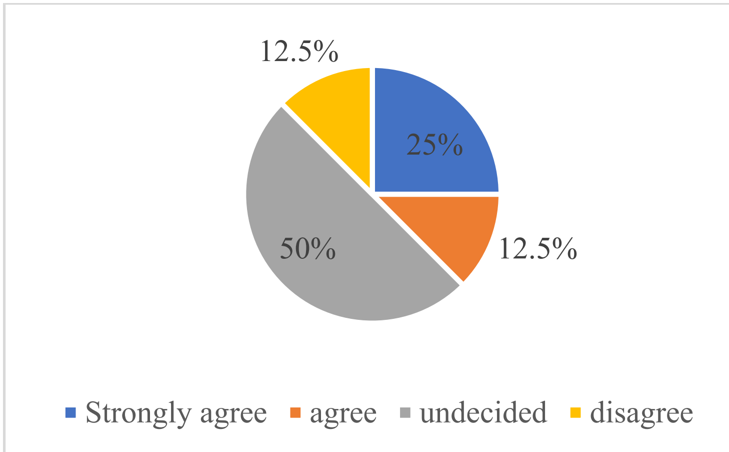

While analyzing figure number thirteen, 50% of them undecided 'peer coaching helps to develop collegiality'. Among them, 25% teachers disagreed 'peer coaching helps to develop collegiality'. The same 12.5% teachers strongly agreed and agreed 'peer coaching helps to develop collegiality'. Majority of the teachers are undecided towards this statement.

Figure 14

Reorganization through Per Coaching

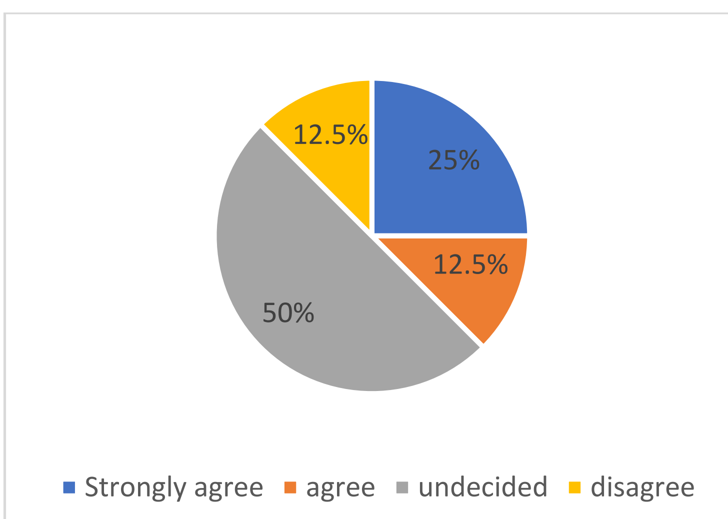

Analyzing the figure number fourteen, 50% of the teachers were undecided 'peer coaching helps the coach to develop the sign of reorganization'. Among them, 25% teachers strongly agreed 'peer coaching helps the coach to develop the sign of reorganization'. The same 12.5% teachers agreed and disagreed 'peer coaching helps the coach to develop the sign of reorganization'. Majority of the teachers were undecided towards this statement.

Figure 15

Benefits of Peer Coaching

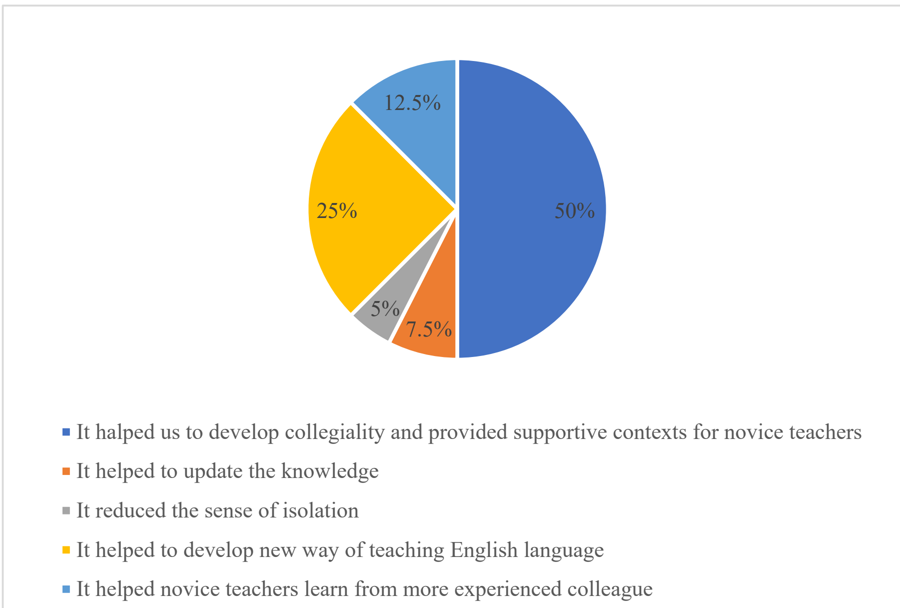

Above-mentioned figure shows that the majority of the teachers benefited through peer coaching activity. Among them, 50% of them were highly benefited and they viewed that peer coaching helped them to develop collegiality and supportive contexts for novice teachers. Similarly, 25% of them benefited and started to develop different styles of teaching English language of their own. Likewise, 12.5% of them viewed that they were benefited because peer coaching helped novice teachers learn from more experienced colleagues. In the same way, 7.5% of them were benefited to update their knowledge through peer coaching activity. Rest of the 5% of teachers felt that peer coaching helped them to reduce the sense of isolation. As a whole, most of the teachers were benefited by practicing the peer coaching activity in their English language-teaching classroom.

Conclusion

The following recommendations have been made on the basis of the above mentioned findings of the study. No doubt most of the teachers are aware of the peer coaching but other who are unaware should develop awareness of peer coaching. Even the fifty percent teachers agreed that peer coaching is the best strategy of professional development they are not ready to grasp its benefit they need encouragement from the MOE and the concerned institutions to initiate peer coaching. However, peer coaching helps to develop collegiality, but many teachers are undecided about this. Thus, they should be aware about peer coaching. The teachers should document their own teaching for self-evaluation. Teacher training providers such as NELTA, NCED and MOE should launch peer coaching training packages for teachers' professional development. The trainings, seminars and conference in Teacher Development should focus on the benefits and practical use of different strategies of peer coaching such as action research, journal writing, analyzing critical incidents, and teaching portfolios along with peer coaching itself.

This study was limited to schools of Okhaldhunga district. It was limited to forty secondary and lower secondary level English language teachers. Questionnaires were the tools. Only peer coaching was focused with practices of it for their professional development.

References

Benedetti, T. (1997). Enhancing teaching and teacher education with peer coaching. *TESOL Journal* 7 (1). PP.41-42.

Brown. H.D. (1994). *Principles of language learning and teaching*. Prentice-Hall.

Diaz- Maggoli, G.H. (2003). Professional development for language teachers. *ERIC digest*. http://www.ericdigest.org/

Fullan, M. (1995). *The role of principal in school reform.* New York: Teachers College Press.

Gnawali, R. (2008). Strategies and Opportunities for English Language Teachers Professional Development. *Journal of NELTA*,13, 1-2, 35-42.

Harmer, J. (2003). *The practices of English language teaching*. Longman.

Head, K. and Taylor, P. (1997). *Readings in teacher development*. Heingemann.

Kraus, V.M. (1998). *The effects of peer-coaching and university supervision on the teaching behavior of pre-service special education trainees*. Tennessee: Vanderbilt University.

Khanal, T.P. (2011). Strategies for professional development in ELT. An unpublished M.Ed. Thesis. Tribhuvan University.

Khaniya, T.R. (2006). Professionalism of English language teachers. *Young Voices in ELT*. 5,7-10.

Pangeni. M.N. (2012) A case analysis for Teachers' professional development. An unpublished M.Ed. Thesis Tribhuvan University.

Richards J.C and Farrell, T.S.C. (2010). *Professional development for language teachers: Strategies for teacher learning*. Crambridge University Press.

Showers, B., & Joyce, B. (1996*)*. The evolution of peer coaching. *Educational Leadership*, 53, 12-16.

Villages, N. and Reimers, E.V. (2003). *Teachers professional development and international review of literature*. UNESCO.

Wallace, M. J. (2010). *Training foreign language teachers*. CUP

Wong, K. & Nicotera, A. (2003). *Enhancing teacher quality*: *peer-coaching as a professional development strategy-a preliminary synthesis of the literature.* Institute of Education Sciences.

A peer-reviewed open-access journal indexed in NepJol
ISSN 3021-9965 (Print)
Published by Okhaldhunga Campus, Okhaldhunaga, Koshi Province, Nepal
Article History: Received on May 20, 2024; Accepted on August 13, 2024
DOI: https://doi.org/10.3126/oj.v1i2.69555

Contribution of the English Language to Advancing Travel and Tourism

Ramesh Kandel
Okhaldhunga Campus, Okhaldhunga

Author Note

Mr. Ramesh Kandel (https://orcid.org/ 00090004804809944) is a Lecturer in English currently working at Okhaldhunga Campus, Okhaldhunga. He has been awarded Master's degree in English from Tribhuvan University in 2005 A.D. Correspondence regarding this article should be addressed to him on his email kandelramesh165@gmail.com

Abstract

This article explores the intricate relationship between language and tourism, focusing on the role of English as a global lingua franca in facilitating communication and cultural exchange. While English is often viewed as a colonial language used for resource exploitation, its knowledge is a resource that attracts and facilitates tourists, enriching tourism. The research questions address how English has become integral to tourism and its impacts on tourist experiences and destination choices. The study employs a historical and sociolinguistic analysis, examining thehistorical, political and economic factors contributing to the globalization of English. The paper emphasizes the importance of effective communication in tourism, illustrating how language proficiency in English enhances tourist experiences and influences destination selection. Additionally, it highlights the significance of linguistic diversity in enriching the tourism experience and promoting inclusivity. Findings indicate that English proficiency significantly enhances tourist experiences while linguistic diversity adds value to tourism. The paper advocates for sustainable tourism practices that embrace

cultural and linguistic diversity. Overall, it calls for a deeper understanding of the interplay between language and tourism to foster cultural appreciation and sustainable tourism practices globally.

Keywords: expansion, lingua franca, tourism, travel

Language within Social Contexts

Sociolinguistics is a branch of linguistic study that explores the interplay between language and society. A community consists of the unique social and cultural context that influences the status of the language in use. When individuals from different linguistic backgrounds come closer into a shared location, they typically communicate in either English or the local language. In such instances, English serves as a global lingua franca bridging the gap between the people representing distinct linguistic as well as geographical regions.

When a language gains rapid popularity and becomes widely adopted, two primary factors are typically at play. Firstly, political origins play a crucial role such as the colonial expansion of the British Empire until the nineteenth century. Secondly, economic forces, particularly tied to the influence of the United States, contribute to language proliferation, particularly in tourism-driven economies. David Crystal opines about the reason for globalization of English language as:

British political imperialism had sent English around the globe, during the nineteenth century, so that it was a language 'on which the sun never sets'. During the twentieth century, this world presence was maintained and promoted, almost single-handedly, through the economic supremacy of the new American superpower. And the language behind the US dollar was English. (1997, p.8)

The economic dominance of the United States exerts a magnetic pull on people worldwide, both attracting them to its shores and propelling Americans across the globe for business expansion. Whether driven by commercial motives or other reasons, this movement results in cross-border travel, effectively making foreigners of those who venture beyond their home countries. In this broader context, such travel constitutes tourism.

Tourists travel to foreign lands not only for business but also for other reasons. The global spread of English serves a crucial educational purpose, anchoring its cultural significance beyond mere intrinsic qualities. According to Crystal, A language does not become a global language because of its intrinsic structural properties, or because it has been a vehicle of a great literature in

the past, or because it was once associated with a great culture or religion . A language becomes an international language for one chief reason: the political power of its people – especially their military power. (1997, p.7)

English's global prominence, for whatever reasons, has nonetheless facilitated tourism by enabling communication across diverse cultures. Originally confined to the British Isles centuries ago, English persisted despite Norse invasions and the use of Scandinavian and Germanic languages. The Anglo-Saxon roots of modern English remain evident, and British colonial power further spread the language worldwide, influencing people's travel and settlement choices.

Language and Tourism

Despite the political, economic, and cultural factors that make a language global, there are other more genuine factors that contribute to the expansion of the language. Among many other factors for why English language has spread far and wide, use of the language in tourism industry is one of the main reasons for the expansion.

As we see the history of travel and tourism, Christopher Columbus's discovery of America stands as a pivotal moment in the history. While aiming for India, he unexpectedly reached the vast American continent, drawing countless visitors to this newfound land. Europeans were captivated by its magical allure. Europeans moved across the Atlantic in the form of exodus. This is the remarkable moment in the history of travel and migration towards the new geographical areas. This moment is marked as a significant migration to uncharted territories. English language that was carried by these settlers as a means of communication among them played a crucial role in their establishment.

These days the English language is not the language of the English people rather it is the language of everyone in this world. Ralf Waldo Emerson observed the use of English language and opined, "The English language is the sea which receives tributaries from every region under heaven" (cited. in McCrum, Cran, and MacNeil, 1986, p.11). In the simple term, English has gained popularity across diverse communities whether the smaller or larger, transcending the conventional national borders. On a narrower scale, it serves as the first language in Britain, Ireland, North America, Canada, Australia, New Zealand, and the Caribbean Islands.

The global spread of English did not occur overnight; it evolved through historical shifts. When Julius Caesar arrived in ancient Britain, English had yet

to take shape. Nearly five centuries later, an early, somewhat unintelligible form of English emerged with limited impact. By the late sixteenth century, during Shakespeare's era and other canonical writers, English was spoken by nearly six hundred million people in the British Isles, albeit within a relatively confined sphere.

The spread of English lacks a uniform and linear trajectory. It has been shaped by interactions with migrants to the British Isles, who adapt to the language of their host communities. Simultaneously, English absorbs influences from other linguistic groups as they introduce their own vocabulary in new territories. Travelers, tourists, and settlers play pivotal roles in this dynamic process.

Nearly four centuries later, English has experienced a remarkable ascent. From 1600 to 2000, English speakers in military forces, fleets, corporations, and explorations "travelled into every corner of the globe, carrying their language and culture with them" (McCrum, Cran, and MacNeil, 1986, p.19). Presently, there exist an immense number of English speakers. The crux lies in the extraordinary popularity of English among populations, with "whatever the total, English at the end of the twentieth century is more widely scattered, more widely spoken and written, than any other language has ever been. It has become the language of the planet, the first truly global language." (McCrum, Cran, and MacNeil, 1986, p.19). It makes a point that English has evolved into the planet's language i.e. the global language.

Despite the official visit of Jung Bdr. Rana's journey to Europe, his inherent desire was to admire the charm of both London and Paris. While some knowledge was gained from English individuals and newspapers, firsthand experience surpasses reading in print. Jung Bahadur and his companions were immensely delighted, nearly mesmerized by the enchanting beauty of these locales.

Whelpton (1983) says that the places London and Paris were so enticing that Jung Bahadur Rana enjoyed the place and had the desire to stay there for ever. But his responsibility as a Prime Minister of a sovereign nation, Nepal he could not do that.

Upon returning home from their European journey, a book named *Belait-Yatra* was penned to recount the visit. Subsequently, this book underwent translation into English, broadening its accessibility to a wider audience. John Whelpton's book *Jung Bahadur in Europe* serves as a read for both European

residents and individuals across the globe. According to him, the primary aim of Jung Bahadur's visit to Europe was to "learn about the rulers of the elven islands of Belait and their industries and that after gaining that language he would make the rulers his friends" (Whelpton, 1983, pp. 150-151). It was clear that he required English proficiency to engage with English individuals, or alternatively, he relied on interpreters to foster interpersonal connections with them. Otherwise, how would he glean insights into the foreign populace and their culture without employing English, either firsthand or via interpreters/translators?

Upon Jung Bahadur's return from Europe, he instituted an English school for his people, albeit within his court. Throughout his journey and exploration, English assumed a pivotal role. Even upon his return, Jung Bahadur strongly believed that English remained indispensable domestically.

During the visit, the European press, especially British publications, extensively covered the arrival and reception of the Nepalese delegation. Numerous newspapers in London and Paris contributed to making the visit widely known, reaching virtually every corner of the globe. This widespread dissemination was facilitated by English, which had already evolved into an international language by that time. Following is an example of the extract from the British Press:

The oriental company's steamer Ripon, Capt. Moresby, arrived from Alexandria, Malta and Gibraltar, at Southampton, at seven o'clock on Saturday morning, with the heavy portion of the India mail, and with 166 passengers, 101 of which were first class. Among the passengers were his Excellency General Jung Bahadur Koorman Ranagee, Prime Minister and Commander-in-chief of the kingdom of Nepaul, situated on the borders of Thibet. (Whelpton, 1983, p.223)

As straightforward as the account of the event appears, it nonetheless conveys significant information about a Himalayan state that would otherwise remain unknown to the rest of the world. Had it been narrated in Nepali, its audience would have been limited to the Nepali people alone.

Despite the distinct characteristics of language and tourism, they nonetheless share a commonality: both are human activities. While the former serves as a medium of communication among humans, the latter involves the organized movement of individuals from one place to another for the purpose of exploration or leisure. Language represents a spontaneous, non-economic endeavor, embodying one of the fundamental cultural traits of humanity. Conversely, tourism constitutes a deliberate human activity intertwined with economic dimensions.

Just as tourists encounter new places and people during their travels, the inhabitants of tourism destinations have the opportunity to earn income, enhancing their quality of life. A prevailing trend among traders in these locales is to offer services catering to tourists who visit and stay for extended periods.

Various expectations confront the residents of tourism sites. Providing food and lodging facilities is one such expectation, while effective communication stands as another obvious requirement. Naturally, service providers in the tourism sector must be versed in the languages spoken by tourists from different nationalities. Both parties must possess the ability to communicate in their respective languages. Effective communication in intelligible language holds the potential to attract a greater number of tourists, whereas inadequate communication hinders the attraction of visitors. Without the ability to draw in more tourists, the acquisition of foreign currencies becomes unattainable. This paper endeavors to delve deeper into the intricate connection between language and tourism.

When a new tourist from another country struggles to communicate with the locals, it poses challenges for both parties. However, there exists the possibility of a shared language that is mutually comprehensible to both the tourist and the local population.

English's global prominence is undeniably linked to its communicative power. As people worldwide adopt English for communication, tourists also rely on it. For instance, when British or American visitors come to Nepal, they converse with Nepali nationals in English. However, if Nepalis cannot comprehend their messages, effective communication breaks down, impacting tourism. Thus, the significance of language in the tourism industry becomes evident. In this paper, I delve into the relationship between language and tourism, illustrating it with relevant examples.

Among the crucial channels of information dissemination are the media. Newspapers, magazines, billboards, and signboards play a vital role in providing information about places to visit and explore. While most of these media outlets use English, some occasionally make errors. This highlights how language proficiency, especially in English, directly influences successful communication and tourism experiences.

According to the census report of Government of Nepal (2021), Nepal is a diverse nation with 124 national languages and 12other languages spoken (p.8). In this context communication is vital as people from different linguistic

backgrounds interact. Whether settling in a new location or visiting briefly, individuals must find ways to connect with locals. Nepali has emerged as the common language, serving as the lingua franca across the country. This facilitates internal tourism, enabling people from regions like Lumbini to converse with those in the Mt. Everest area, or individuals from Jumla to communicate with those in Saptari, all in Nepali. While seemingly simple, these linguistic interactions play a significant role in promoting tourism.

In situations where a person is isolated in a place devoid of human presence, such as when Robinson Crusoe was stranded on an uninhabited island, communication with other humans becomes impossible. In the "Preface to Volume III of Robinson Crusoe" Daniel Defoe says, ". . . I had a Parrot, and taught it to call me by my Name . . ." (cited. in Shinagel, 1994, p.241). This demonstrates that even animals can serve as companions in isolation, where language serves as the primary means of communication.

Jonathan Swift presents an intriguing scenario in his depiction of the Lilliputians, where the narrator encounters a peculiar communication method. In contrast to English-speaking societies, the Lilliputians use elaborate descriptions consisting of multiple words to refer to a single object, such as describing a watch as a "Globe, half Silver, and half of some transparent Metal" (Swift, 2000, p.50). This confounds the narrator, as he struggles to grasp the cultural nuances of this community. Language serves as a powerful conveyor of culture, and for travelers to unfamiliar places, understanding the local culture can feel alienating.

Conclusion

In essence, the interdependence between language and tourism is evident in their ability to facilitate connections among diverse individuals and cultures. English, as a global lingua franca, has emerged as a key facilitator, enabling seamless communication and fostering cultural exchange in the tourism industry. However, it's essential to acknowledge and respect linguistic diversity, as it enriches the tourism experience by embracing different cultural identities. Moreover, language serves as a vital lifeline in situations of isolation, emphasizing its significance beyond practical communication. Ultimately, recognizing the symbiotic relationship between language and tourism can guide efforts towards promoting inclusivity, cultural appreciation, and sustainable tourism practices on a global scale.

References

Crystal, D. (1997). *English as a Global Language*. Cambridge University Press.

Defoe, D. (1994). *Robinson Crusoe* (M. Shinagel, Ed.). W.W. Norton & Company.

McCrum, R., Cran, W., & MacNeil, R. (1986). *The Story of English*. Elisabeth Sifton Books.

Government of Nepal, Office of the Prime Ministers and Council of Ministers (2021). *National Report on Caste/Ethnicity, Language, and Religion 2021*. https://censusnepal.cbs.gov.np/results/downloads/caste-ethnicity

Swift, J. (2000). *Gulliver's Travels*. Rupa.

Whelpton, J. (1983). *Jung Bahadur in Europe*. Sahayogi Press.

A peer-reviewed open-access journal indexed in NepJol
ISSN 3021-9965 (Print)
Published by Okhaldhunga Campus, Okhaldhunaga, Koshi Province, Nepal
Article History: Received on July 10, 2024; Accepted on August 25, 2024
DOI: https://doi.org/10.3126/oj.v1i2.69584

Financial Literacy of the Undergraduate Students at the College of Hilly Region in Nepal: A Case of Okhaldunga Campus

Tika Thebe
Okhaldhunga Campus

Author Note

Mr Tika Thebe (https://orcid.org/0009-0004-6129-4089) is a teacher of management at Okhaldhunga campus, Okhaldhunga. Correspondence regarding this article can be addressed to Tika Thebe, Okhaldhunag Campus. Email: tikathebe@gmail.com

Abstract

This study aims to evaluate the status of financial literacy of the undergraduate students of the campus situated in a hilly region of Nepal taking into consideration of 108 students as the convenient sample respondents among from the 459 students studying at the Okaldhunga Campus, Okaldhunga. The data collected through face to face manner and structured Google form of questionnaire and analyzed with the help of descriptive statistics indicates that the undergraduate students did not differ by gender in respect to their level of financial knowledge. However, younger, higher-income earners, and management students demonstrated comparatively higher level of financial knowledge than their counterparts. In terms of financial behavior, respondents predominantly adopt moderate spending habits and prioritize saving for future security, commonly depositing savings into bank accounts and using additional income for fixed deposits. Most respondents track their expenses at least occasionally, with the

primary motivation for saving being to create a safety net for emergencies. Regarding financial influence, many students rely on family and social media for guidance on managing their money, and parents are often the primary decision-makers for finances in many households.

Keywords: financial awareness, financial inclusion, financial literacy

Definitions of Key Terms

Financial Awareness: Financial awareness is the understanding of financial concepts, products, and services, enabling individuals to make informed and effective money management decisions.

Financial Inclusion: Financial inclusion ensures that all individuals and businesses have access to affordable and timely financial products and services, such as banking, credit, insurance, and payments, enabling effective money management and economic participation.

Financial Literacy: The knowledge and understanding of financial concepts and skills necessary to make informed and effective financial decisions

Introduction

Financial literacy has been recognized at a global level as a core life skill in the 21st century, one that is essential for the empowerment of individuals and for supporting individual and societies' financial wellbeing (OECD 2023). Financial literacy involves an individual's ability to interpret and understand basic financial concepts and apply that knowledge to make informed decisions. It includes things like budgeting, saving, investing, understanding financial tools, and dealing with debt. When people have a good knowledge of financial literacy, they can handle their personal and family income well, plan for the future, and take an active part in the economic activities. The importance of financial inclusion and financial literacy seems to be increased day by day because of globalization, complex international economic relations, regional integration, and the emergence of international economic agencies. In addition to this, diversification into currency, banking, finance, and investment instruments further underscores these reasons. Financial awareness and understanding of people depend on time, context, level of financial development of the country and need of the people. However, a minimum level of financial awareness and skill are necessary for everyone, which fall under functional education (Chaulagain, 2019). The level of financial literacy varies across countries.

According to Klapper et al.(2015), worldwide, just one-in -three adults show an understanding of basic financial concepts. Although financial literacy is higher among the wealthy, well educated, and those who use financial services, it is clear that billions of people are unprepared to deal with rapid changes in the financial landscape. World Bank, International Monetary Fund (IMF), and the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) are actively involved in increasing public accessibility to banking and finance. In Nepal, the Nepal Rastra Bank, the central bank, is involved in enhancing financial literacy among people in the country.

However, a large population remains beyond the reach of formal financial services. 17.4 percent of the population are poor (National Planning Commission, 2021). Due to the terrible situation of poverty, unemployment and limited access to financial services has resulted in a low level of financial literacy. Nepal Rastra Bank (2022) reports that the country's current financial literacy rate is 57.9%. It means the remaining 42.1% of the population lacks financial literacy, indicating the necessity of a financial literacy program in the country. Hence, it is essential to identify the financial literacy status and provide financial knowledge to people from every level and section of society.

In the current era, the importance of proper decision-making in the finance sector cannot be denied. Financial literacy among students remains a crucial matter, as they are the future of the country. Young adult especially the college students are facing tough financial decision in today's demanding financial environment and that will affect their financial behavior(Ninan & Kurian, 2021). In the younger generations, school and college students are the focal point of study. In Nepal, numerous programs for increasing people awareness towards financial activities have been conducting by the government, non-governmental organizations including private sector to promote financial literacy. The Fifteenth Plan (Fiscal Year 2019/20 - 2023/24) has formulated a strategy to extend access to finance to remote and backward areas through the adoption of the latest technology and financial literacy. The NRB Strategic Plan 2012-2016 prioritizes financial literacy programs for women, victims of conflict, ethnic minorities, and the deprived and marginalized segments of the population for the enhancement of financial literacy (Nepal Rastra Bank Strategic Plan, 2021). Similarly, since 2012 monetary policy of NRB has emphasized on the financial awareness programs stating "because of low financial literacy financial services are not effective so appropriate strategy should be developed". Nepal Rastra Bank launched the "NRB

with Students" program to enhance financial literacy among students (Shibakoti et. al, 2077). However, the financial literacy rate reported by the Nepal Rastra Bank (2022), which stands at only 57.9%, indicates the need for further efforts to enhance financial literacy.

Based on the backdrop, this research, aims at identifying the financial literacy condition among the undergraduates students of Okhaldhunga Campus, Okhaldhunga. Specifically, this study assesses the existing financial knowledge of students at Okhaldhunga Campus. The campus is selected for the study as being situated in the hilly region of Nepal where some of the physical, communication, educational facilities and the facilities of financial institutions are not so much as available as available in other areas of the nation, especially in terai regions and Kathmandu Valley. Consequently, financial knowledge and interest among the people including of students therein might be comparatively different.

Literature Review

Financial literacy is the ability to make informed and effective choices about money, is now seen as a crucial skill for dealing with the challenges of modern life. Financial literacy is an essential life skill that has important impact on individual, family well-being and on the broader economy. There is no such a common definition of financial literacy that satisfies is acceptable to all kinds and sections of the people. The Organization for Economic Cooperation and Development (OECD, 2023) has defined financial literacy as 'A combination of awareness, knowledge, skill, attitude and behaviour necessary to make sound financial decisions and ultimately achieve individual financial wellbeing'(p.6). Financial literacy is an essential skill for the empowerment of people, especially the most vulnerable and underserved, including micro, small and medium enterprises, and for supporting individual and societies' well-being, financial inclusion, financial consumer protection and transformation in the post-pandemic era.(Italian G20 Presidency2021). While both definitions underscore the importance of financial literacy, they offer complementary perspectives, with the OECD focusing more on individual capabilities and the G20 Italia highlighting its broader societal impact. Huston (2010) described financial literacy as measuring how well an individual can understand and use personal finance-related information.

There are many studies carried out to evaluate the financial literacy among the youths including school and college students. In this study, financial literacy

is described as the comprehension and familiarity with fundamental economic and financial principles, along with the capacity to apply this knowledge in effectively managing financial resources. (Masud et al., 2004) investigated the financial behavior and challenges faced by university students and the factors influencing them. Their study involved 1500 university and college students. They discovered that 90% of the students expressed an interest in learning specific financial education topics, with the highest demand for counseling services, followed by learning about savings and investment, budgeting, ways to increase income, and financial management. Additionally, the study observed gender differences in spending habits, noting that female students were more inclined towards shopping and taking advantage of sales, while male students tended to conceal their spending patterns from their families. The researchers recommended that colleges should implement financial education programs focusing on savings and financial management to enhance students' financial literacy. In their study, (Ibrahim et al., 2009) found that students' financial literacy levels were significantly influenced by demographic variables such as social background, financial attitude, knowledge, and family sophistication. Shaari et al. (2013) investigated the financial literacy of 384 Malaysian university students through a questionnaire survey. Their findings demonstrated a notable positive correlation between financial literacy and spending habits, as well as the year of study. Conversely, age and gender exhibited negative associations with financial literacy. The study concluded that cultivating financial literacy could mitigate the risk of excessive debt, particularly concerning credit card usage, among university students. Heenkkenda (2014) investigated functional financial literacy levels in Sri Lanka, utilizing quantitative data from urban, rural, and state sectors. The study revealed a substantial association between individuals' socio-economic-demographic characteristics and their financial literacy. Results indicated that most respondents exhibited modest financial knowledge, with functional financial literacy varying widely based on education, income, gender, and age. Malik (2005) surveyed management students across colleges to gauge their financial literacy awareness, covering key areas such as its significance, definitions, constraints, and improvement strategies. Findings revealed parents as the predominant influence on students' money management behaviors. The study suggests adapting financial practices to better suit college students' needs and recommends the development of a tailored financial management responsibility scale for future research. Jorgensen (2007) conducted a descriptive cross-sectional online survey to assess the financial

literacy of Virginia students. The study sampled 450 undergraduate and graduate students, comprising 44 content questions and 18 personal characteristic items. Results indicated a general lack of financial knowledge among students. The study advocates for governmental, university, and financial institution interventions to enhance students' financial literacy through new policies or programs. It also suggests implications for future research and practice, including involvement from financial aid offices, student affairs professionals, administrators, and educators.

In the context of the evaluation of financial literacy in Nepal, studies are rarely found that have examined the financial literacy of college students using various areas of assessments such as financial behaviour, financial influence and financial knowledge. Moreover, no study has been made in this campus. Hence, this study tries to fill this gap.

The Figure 1 below shows the conceptual framework for the study exhibiting level of financial literacy among the subjects (undergraduate students) understudy based on their demographic, educational, and personality characteristics.

Figure 1

Conceptual Framework

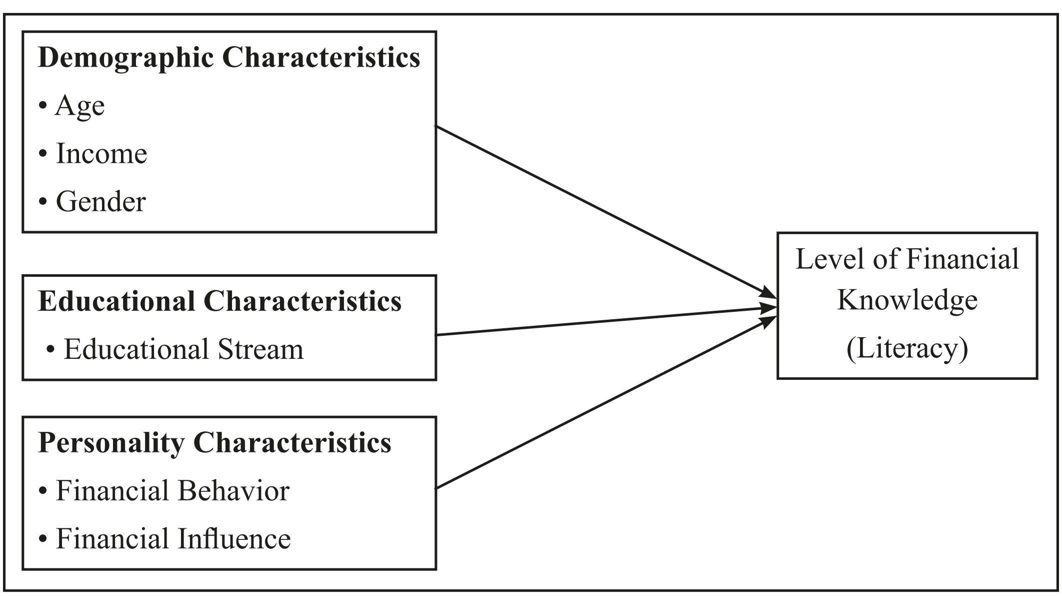

Methodology

This study is based on quantitative descriptive research design followed by survey method of data collection applying Google form of questionnaire. The study describes the characteristics of sampled respondents, listing their responses concerning financial knowledge, financial influence, and financial behavior within the scope of financial literacy. The population for this study includes all 459 - undergraduate students enrolled and studying as the regular students in both management and non-management in the academic year 2079/080 at Okhaldhunga Campus. The questionnaire administered to students during their break time in their college classrooms and additionally, the questionnaire was shared through Google Form, an online survey platform as well. Throughout the data collection process, participants were assured for the confidentiality and anonymity of their responses. After collecting the responses, it is found that 108 students were participated in the survey and considered this number as the sample for the study. Though, the primary data were acquired directly from student participants via survey instruments. Complementary to the primary data collection, secondary data were are sourced from various college reports. The primary data for this research was gathered through a structured questionnaire, and quantitative analysis was conducted using MS-Excel.

Analysis, Findings and Discussion

Sample Characteristics

Table 1 below presents the demographic and educational characteristics of the respondents, including gender, age, and monthly family income. The data in the Table 1 indicates that 108 individuals participated in the survey, of which 84 were male (77.8%) and 24 were female (22.2%). The respondents exhibit a range of ages. The majority fall within the 18 to 20 years age group (47.2%), followed by 34.3% in the 21 to 24 years age group. Additionally, 8.3% of respondents were below 18 years old, 7.4% in the 25 to 29 years of age group, and 2.8% were 30 years old or above. More than half(62%) of respondents belonged to an income group below 20000, with 23.1% falling within the 20000 to 30000 range. A smaller proportion of respondents reported incomes between 30000 and 50000 (9.3%) or above 50000 (5.6%). The majority of respondents (63%) were from management streams, while 37% were from non-management streams.

Table 1

Sample Characteristics

Demographic Characteristics		
Gender	**Frequency**	**Percentage**
Male	84	77.8
Female	24	22.2
Total	**108**	**100**
Age(In years)		
Below 18	9	8.3
18 to 20	51	47.2
21 to 24	37	34.3
25 to 29	8	7.4
30 and above	3	2.8
Total	**108**	**100**
Monthly Family Income (In NPR)		
Below 20000	67	62.0
20000-30000	25	23.1
30000-50000	10	9.3
50000 and above	6	5.6
Educational Characteristics		
Stream		
Management	68	63.0
Non-Management	40	37.0
Total	**108**	**100**

Financial Knowledge

Respondents were asked 12 questions to evaluate their financial knowledge covering time value of money, banking, capital market and insurance. The findings obtained from the respondents are presented in The Table 2.

Table 2

Mean Percentage of Correct Responses by Sample Characteristics

Characteristics	Percentage
Gender	
Male	63.77%
Female	67.25%
Age (In years)	
Below 18	64.58%
18 to 20	65.71%
21 to 24	68.69%
25 to 29	66.67%
30 and above	58.33%
Monthly Family Income (In NPR)	
Below 20000	62.69%
20000-30000	68%
30000-50000	84.17%
50000 and above	73.61%
Stream	
Management	72.01%
Non-Management	57.52%

The Table 2 presents the mean percentage of correct responses to the financial knowledge questions, categorized by gender, age, income, and educational stream. The data indicates that there was no significant differences in financial knowledge between genders of the undergraduate students at the Okaldhunga Campus. Female respondents answered 67.25% of the questions correctly, while male respondents answered 63.77% correctly. Respondents aged 21 to 24 achieved the highest percentage of correct answers at 68.69%, followed by those aged 25 to 29 with 66.67%, those aged 18 to 20 with 65.71%, those under 18 with 64.58%, and those over 30 with 58.33%. The highest percentage

of correct answers, 84.17%, was recorded among respondents with an income range of 30,000 to 50,000. Respondents with an income of 50,000 or above had a 73.61% correct response rate, while those with incomes ranging from 20,000 to 30,000 and below 20,000 had correct response rates of 68% and 62.69%, respectively. Furthermore, the data in this table reveals that management students displayed a higher level of financial knowledge, with 72.01% correct responses, compared to 57.52% correct responses from non-management students.

Financial Behaviour

The respondents were asked 6 questions to observe their financial behaviour in different dimension of financial literacy. These areas included spending habit, use of saving, managing money in problem, use of additional income, create budget and track expenses and motivation for saving money. Table 3 shows the survey results with details about respondents' behaviors in these financial aspects.

Table 3

Frequency and Percentage in Financial Behaviour

Indicators	Frequency	Percentage
1. Spending Habit		
Very economical	9	8.3%
Somewhat economical	43	39.8%
Neither economical nor spending oriented	28	25.9%
Somewhat spending-oriented, rarely saving money	27	25.0%
Very spending-oriented, hardly ever saving money	1	0.9%
Total	**108**	**100.0%**
2. Use of Savings		
Spend it on consumer goods	23	21.3%
Keep it in cash	8	7.4%
Deposit it into bank account	40	37.0%

Indicators	Frequency	Percentage
Invest it in the capital market	12	11.1%
Lend it to friends or relatives	4	3.7%
Invest it in our own business	20	18.5%
Buy gold and jewelry	1	0.9%
Total	**108**	**100.0%**
3. Managing Money in Problem		
Cut down expenses and save	34	31.5%
Borrow money from relatives and friends.	25	23.1%
Spend our savings	24	22.2%
Borrow bank loan	3	2.8%
Work extra hours or do additional jobs	22	20.4%
Total	**108**	**100.0%**
4. Use of Additional Income		
Purchasing of household goods like furniture, clothes etc.	4	3.7%
Fixed deposit for future	57	52.8%
Repay earlier debts	19	17.6%
Go for travel or vacation	0	0.0%
Investment in own business	19	17.6%
Buy an insurance policy	1	0.9%
Buy shares	8	7.4%
Total	**108**	**100.0%**
5. Create Budget and Track Expenses		
Never	17	15.7%
Occasionally	40	37.0%
Monthly	40	37.0%
Weekly	11	10.2%
Total	**108**	**100.0%**

Indicators	Frequency	Percentage
6. Motivation for Saving Money		
To achieve long-term financial goals, such as buying a house	29	26.9%
To have a safety net for emergencies and unexpected expenses	67	62.0%
To afford luxuries spending.	2	1.9%
I don't prioritize saving money/I'm not sure.	10	9.3%
Total	**108**	**100.0%**

Spending Habit

The majority of respondents were somewhat exhibited economical (39.8%) behavior or neither economical nor spending-oriented (25.9%). They were followed by those who were somewhat spending-oriented and rarely save money (25%) and those who were very economical was only nine percent. Only a small portion (0.9%) were very spending-oriented and hardly ever save money.

Use of Savings

The most common use of savings was depositing into a bank account (37.0%), followed by spending on consumer goods (21.3%), investing in one's own business (18.5%), and investing in the capital market (11.1%). Keeping savings in cash (7.4%), lending to friends (3.7%), and buying gold and jewelry (0.9%) were less preferred options.

Managing Money in Problem Situations

The primary strategy for managing financial problems was cutting down expenses and saving (31.5%), followed by borrowing money from relatives and friends (23.1%), spending savings (22.2%), and working extra hours (20.4%). Borrowing bank loans was the least preferred option (2.8%) for managing money.

Use of Additional Income

In response to a question about the allocation of extra savings, 52.5% of respondents indicated they had deposited it for future use. Meanwhile, 17.6% chose to invest in their own business or repay debts. Lesser priorities included buying shares (7.4%) and household goods (3.7%), with minimal interest in

insurance policies (0.9%) and, none of the respondents use additional income for travel or vacations (0.0%). This data indicated a strong focus on long-term financial security and debt management, with a lower emphasis on immediate consumption and insurance.

Create Budget and Track Expenses

Among the respondents, 37.0% reported that they created budgets and tracked expenses either occasionally or on a monthly basis. In contrast, 15.7% of respondents indicated that they had never created a budget or tracked their expenses, while 10.2% reported consistently creating a budget and tracking their expenses.

Motivation for Saving Money

The most common reason for saving money was to have a safety net for emergencies and unexpected expenses (62%), highlighting the importance of financial preparedness. Saving for long-term goals was the second most common reason, with 26.9% of respondents reporting this as a motivator. Less than 2% of respondents said they saved money for luxuries or that saving was not a priority for them. This suggested that most people surveyed valued saving money for some purpose.

Financial Influence

The respondents were asked 6 questions to see their financial influence in several areas of financial literacy. Table 4 shows the survey results with details about respondents' financial influence in these aspects.

Table 4

Frequency and Percentage in Financial Influence

Indicators	Frequency	Percentage
1. Obtain information to manage money		
Family and friends	20	18.5%
Websites	14	13.0%
Social media	32	29.6%
Academic courses	2	1.9%
School/college	7	6.5%

Indicators	Frequency	Percentage
Job	4	3.7%
life experience	29	26.9%
Total	**108**	**100.0%**
2. Primary responsibility for making financial decisions		
I make the financial decisions independently	17	15.7%
My parents make financial decisions	91	84.3%
Our relatives advise us to make financial decisions for our household	0	0.0%
Total	**108**	**100.0%**
3. Comfort in discussing financial matters		
I am very uncomfortable discussing financial matters with anyone	5	4.6%
I am somewhat uncomfortable discussing finances, but I will do so with close family	31	28.7%
I am comfortable discussing finances with close friends and family	55	50.9%
I am open to discussing finances with anyone who is interested	17	15.7%
Total	**108**	**100.0%**
4. Impact of media and advertising in spending habit		
It significantly influences my purchasing decisions	13	12.0%
It has some influence, but I also consider other factors	38	35.2%
It has minimal impact; I make rational spending choices	36	33.3%
I'm not sure/I prefer not to answer	21	19.4%
Total	**108**	**100.0%**
5. Factor influencing the choice of the bank		
Interest rates	29	26.9%
Reputation of the bank	18	16.7%

Indicators	Frequency	Percentage
Convenience of branch locations	34	31.5%
Online banking services	25	23.1%
Recommendations from others	2	1.9%
Total	**108**	**100.0%**
6. Factor influencing the choice of a stock		
Company fundamentals	27	25.0%
Market trends and analysis	31	28.7%
Dividend yield	12	11.1%
Recommendations from financial experts	9	8.3%
Personal research and analysis	29	26.9%
Total	**108**	**100.0%**

Obtaining information to manage money

Social media emerged as the most common source of financial information. 29.6% of respondents reported using it to obtain information on how to manage their money. Similarly, 26.9% of respondents indicated that they had gained insights into money management from their life experiences. Family and friends were another common source, with 18.5% of respondents relying on them for financial information previously. Websites (13%) and traditional sources like academic courses (1.9%), school/college (6.5%), and job training (3.7%) were all used less frequently for financial information.

Primary responsibility for making financial decisions:

As the data presented in the Table 4 showed that 84.3% of respondents relied on their parents for financial decisions, while only 15.7% made decisions independently. Relatives did not significantly impact financial decision-making, as no respondents reported receiving advice from them. This highlighted the dominant role of parental authority in financial management among the respondents.

Comfort in discussing financial matters:

Over half of the respondents (50.9%) said they are comfortable discussing finances with close friends and family. Additionally, 28.7% said they are

somewhat uncomfortable but will discuss finances with close family. Those who are open to discussing finances with anyone interested represent 15.7%. Only 4.6% said they are very uncomfortable discussing financial matters.

Impact of media and advertising on spending habits

The portion of respondents who thought media and advertising had some influence was 35.2%. This was followed by 33.3% of respondents who believed there was minimal impact. Significantly fewer people, 12.0%, said media and advertising had a significant influence, while 19.4% of respondents were not sure about the impact of media and advertising on spending habits. .

Factors influencing the choice of bank

The respondents were asked what the most influential factors were when choosing a bank. The data revealed that the top three factors influencing people's choice of bank were the convenience of branch locations (31.5%), interest rates (26.9%), and online banking service (23.1%). Additionally, 16.7% of respondents considered the bank's reputation when choosing a bank. Very few (1.2%) chose the bank based on others' recommendations.

Factors influencing the choice of stock

The top factors influencing people's choice of stock were market trends and analysis (28.7%), personal research and analysis (26.9%), and company fundamentals (25.0%). Less influential factors were dividend yield (11.1%) and recommendations from financial experts (8.3%).

Based on the conceptual framework and the analyzed data, it is clear that several demographic and educational characteristics significantly influence the level of financial knowledge among respondents. Notably, gender did not play a significant role in determining financial knowledge. This suggested that financial literacy programs could be equally effective across different genders, highlighting the potential for inclusive financial education strategies. In contrast, age, income, and educational stream emerged as influential factors. Younger respondents, higher-income earners, and students from management streams displayed greater financial knowledge. This could be attributed to several reasons. Younger individuals might have had better access to digital financial tools and resources, which could have enhanced their financial literacy. Higher income likely provided more opportunities for financial transactions and investments, contributing to practical financial knowledge. Management students, due to

their academic curriculum, were expected to have more exposure to financial concepts and practices, reinforcing their financial literacy. Given that age, income, and educational background influenced financial knowledge, tailored financial education programs should be developed for different demographic groups.

The financial behavior analysis revealed that respondents predominantly adopted moderate spending habits with a strong emphasis on saving for future security. This behavior reflected a prudent financial attitude, where saving and ensuring financial stability were prioritized over impulsive spending. The common practices of depositing savings into bank accounts and using additional income for fixed deposits indicated a cautious approach towards money management. Tracking expenses showed a level of financial awareness among respondents. The primary motivation for saving, which was to create a safety net for emergencies, underscored the importance of financial security in the respondents' financial planning. To support the existing practice of expense tracking and promoting the use of budgeting apps could enhance financial discipline and awareness among respondents.

The analysis of financial influence pointed to a significant reliance on family and social media for financial guidance. This finding suggested that social platforms played a crucial role in shaping financial decisions among respondents. It also highlighted the potential for leveraging social media as a tool for disseminating financial education and promoting financial literacy. The fact that parents were often the primary decision-makers for finances in many households indicated a traditional approach to financial management. This reliance on parental guidance could have both positive and negative implications. On one hand, it could provide a stable foundation for financial practices; on the other hand, it might limit the financial independence and decision-making skills of the younger generation. Practical workshops on budgeting, saving, and investing could empower them to make informed financial decisions. Social media platforms could be utilized to spread financial knowledge and awareness.

Summary and Conclusion

This study analyzed the students' financial behavior, influence, and knowledge. From 459 bachelor's students, 108 students were participated in the survey. Collected data were described by frequency, percentage and mean. The study found that gender did not significantly impact financial knowledge, whereas age, income, and educational background were influential factors.

Younger respondents, higher-income earners, and management students tended to demonstrate greater financial knowledge. In terms of financial behavior, respondents predominantly adopt moderate spending habits and prioritize saving for future security, commonly depositing savings into bank accounts and using additional income for fixed deposits. Most respondents track their expenses at least occasionally, with the primary motivation for saving being to create a safety net for emergencies. Regarding financial influence, many students rely on family and social media for guidance on managing their money, and parents are often the primary decision-makers for finances in many households.

References

Chaulagain, R. P. (2019). *Financial literacy and behavior of small borrowers in Nepal*. NRB Working Paper No. 45.

Government of Nepal, National Planning Commission. (2020, March). *The Fifteenth Plan* (Fiscal Year 2019/20 – 2023/24). National Planning Commission

Government of Nepal, National Planning Commission. (2021). *Nepal Multidimensional Poverty Index: Analysis towards Action*. National Planning Commission

Heenkkenda, S. (2014). *Inequalities in the financial inclusion in Sri Lanka: An assessment of the functional financial literacy*. Ilorin Journal of Economic Policy, 1(1), 1–30.

Huston, S. J. (2010). Measuring financial literacy. *Journal of Consumer Affairs*, 44(2), 296-316. https://doi.org/10.1111/j.1745-6606.2010.01170.x

Ibrahim, D., Harun, R., & Isa, Z. M. (2009). A study on financial literacy of Malaysian degree students/Une étude sur les connaissances financières des étudiants malaisiens. *Cross-cultural Communication*, 5(4), 51.

Italian G20 Presidency. (2021, July 9-10). *Italian G20 Presidency: Third Finance Ministers and Central Bank Governors Meeting*. http://www.g20italy.org/wp-content/uploads/2021/07/Communique-Third-G20-FMCBG-meeting-9-10-July-2021.pdf

Jorgensen, B. L. (2007). *Financial literacy of college students: Parental and peer influences*. [Doctoral dissertation, Virginia Tech] Global.

Klapper, L., Lusardi, A., & Van Oudheusden, P. (2015). *Financial literacy around the world*. World Bank.

Malik, S. (2005). Awareness of financial literacy among management undergraduates. India. Retrieved from https://www.academia.edu/11845439

Masud, J., Husniyah, A., Laily, P., & Britt, S. (2004). Financial behaviour and problems among university students: Needs for financial education. J*ournal of Personal Finance*, 3(1), 82-94.

Nepal Rastra Bank, Economic Research Department. (2022, December). Baseline Survey on Financial Literacy in Nepal (including Financial Inclusion Indicators). Nepal Rastra Bank.

Nepal Rastra Bank. (2021). *Nepal Rastra Bank Strategic Plan* (2012-2016). Nepal Rastra Bank.

Ninan, M., & Kurian, A. (2021). A study on the impact of financial literacy on the financial behaviour of college students. *International Journal of Innovative Research in Engineering & Multidisciplinary Physical Sciences*, 9(4), 17-22.

OECD. (2023). OECD/INFE 2023 International Survey of Adult Financial Literacy. *OECD Business and Finance Policy Papers*, No. 39. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/56003a32-en

Shaari, N. A., Hasan, N. A., Mohamed, R., & Sabri, M. (2013). Financial literacy: A study among the university students. *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business*, 5(2), 279-299.

A peer-reviewed open-access journal indexed in NepJol
ISSN 3021-9965 (Print)
Published by Okhaldhunga Campus, Okhaldhunaga, Koshi Province, Nepal
Article History: Received on May 20, 2024; Accepted on August 25, 2024
DOI: https://doi.org/10.3126/oj.v1i2.69565

The Interplay of Language, Ideology, and Power

Yubaraj Dahal
Okhaldhunga Campus, Okhaldhunga

Author Note

Mr. Dahal (https://orcid.org/0009000251162635) teaches English at okhaldhunga campus, Okhaldhunga. Correspondence regarding this article can be addressed to him on his email:yubarajdahal55@gmail.com

Abstract

Language is a powerful vehicle for ideology, serving not only as a means to political ends but also as a fundamental ground for attaining and maintaining positions of power. This article explores the intricate relationship between language, ideology, politics, and power, examining how linguistic devices such as implicature are utilized to influence public perception and shape political discourse. By analyzing specific political statements, the article demonstrates how language can imply more than what is explicitly stated, subtly indoctrinating individuals or groups with certain ideological positions. It delves into the role of language in reinforcing dominant ideologies, highlighting the challenges faced by those who question these ideologies. Through this analysis, the article underscores the critical function of language in both reflecting and propagating power dynamics within society. The study also investigates the concept of linguistic determinism and its potential implications for thought control. By understanding these mechanisms, we gain insight into how language is employed to seek consent, legitimize authority, and perpetuate ideological beliefs, ultimately shaping social, political, and power structures.

Keywords: language, ideology, rhetoric, politics, power, linguistic determinism

Language serves as a potent vehicle for creating and disseminating ideologies, enabling individuals or groups to propagate their worldviews to a broader audience. This linguistic phenomenon is particularly evident in how those in positions of power utilize language to maintain their authority. As Wareing (2023) notes, “the oppression of those with less power, and less access to the media and the production of written records, can seem ‘natural’, ‘normal’, or even invisible” (p. 12). This subtle manipulation of language can normalize power imbalances and societal inequities.

The interpretation of historical events provides a clear illustration of how language reflects and reinforces ideological perspectives. Consider the phrase “Columbus discovered America.” From a European colonial viewpoint, this statement represents a triumphant achievement. However, for indigenous peoples of the Americas, this same event signifies the beginning of a traumatic loss of autonomy and cultural identity.

The word “discovered” in this context carries significant ideological weight, implying a Eurocentric perspective that disregards the pre-existing civilizations and cultures of the Americas. In contrast, if indigenous voices were to describe the same event, they might use language such as “Columbus encroached upon America,” conveying a markedly different ideological stance that emphasizes invasion and violation of sovereignty.This understanding is essential for navigating the complex interplay between language, power, and societal structures in our increasingly interconnected world.

Politicians make political discourse that relies very much on the principle that “people’s perceptions of certain issues or concepts can be influenced by language” (Jones and Wareing 35). One of the goals of a politician is to persuade people of the validity of his claims. This can be achieved through a linguistic method known as implicature. This method helps to “manufacture common sense by communicating the speaker’s opinions without spelling them out” (35).

The linguistic device of implicature is used to persuade people to take things for granted, which in fact is open to debate. The following statements suggest ideology that contains implicatures (Jones and Wareing 35):

- We will save the NHS (British Labour Party manifesto, 1997)
- Put country before party election (British Referendum Party election pamphlet, 1997)
- Invest in a future we can *all* enjoy (British Labour Party election pamphlet, 1997; original emphasis)

- Make the difference (British Liberal Democrat Party manifesto, 1997)
- The green alternative for a better quality of life (British Green Party manifesto, 1997)

Of the five statements, the first statement implies that the present government is damaging the NHS. The second statement implies that voters had given more importance to political parties than the country. The third statement implies that people did not enjoy the past; so this slogan wishes for the enjoyable future. The fourth and fifth statements imply that there is enough room for improvement in this political system. These examples show how language can mean more than what it directly by says and how it implies something different from what it directly states.

While language and thought are closely intertwined, our experience of the world is not direct or unmediated. Instead, we rely on linguistic structures to apprehend, comprehend, and represent reality. As Montgomery notes, "there is no absolutely neutral and disinterested way of apprehending and representing the world" (p. 228). This observation underscores how language shapes our understanding, often unconsciously, by providing the framework through which we organize and evaluate experiences. Our linguistic tools influence not only how we communicate but also how we categorize, analyze, and interpret the world around us. Recognizing this linguistic mediation of reality promotes critical reflection on our perceptions and biases, fostering a more nuanced understanding of the diverse ways in which humans conceptualize and engage with their environment.

Social groups of power often use certain lexical items in pejorative sense to dominate the powerless social groups. Social divisions of race, class, gender etc. are reflected in language. In a considerable degree social groups of unequal power relations and also reflected. When language is deliberately used to create, maintain, and change power relations between social groups, the users of it have certain ideological and political bias.

We can observe the interested nature of linguistic representation by looking at the distribution of English vocabulary in terms of different social groups. We can see it used to distinguish between white and black, rich and poor, and male and female.As the white community holds power over the black, they use the kind of vocabulary that dominates the black who are powerless despite their number. The white community labels the black as nigger to mean a black dark-skinned person who is in no way equal to the white. The use of this term in

derogatory sense can be found in the works of Charles Dickens, Joseph Conrad and Mark twain without probably being much conscious about the offence, but now their use of this term ranked as "the most offensive and inflammatory racial slur in English" (Merriam Webster's Collegiate Dictionary 784).

That the nature of political language is different from that of general language is based on their characterizations. One assumption about politics is that "politics is concerned with power: the power to make decisions, to control resources, to control other people's behavior and often to control their values" (Wareing 32). When we make decisions to buy products in the market, we often do it in the political light. We may buy the brands of carpets which we are sure are not manufactured by using child labor. Sometimes we do not buy things that are exported by the countries with political principles and government policies that are opposed by our countries. South African products, for example, were boycotted during the apartheid era (Wareing 33). In making such decisions, we cannot avoid political influences. It is very difficult, if not impossible, to distinguish between purely political decisions and ordinary everyday decisions that have political flavors. However, this paper analyzes some overtly political language forms that are used by 'career' politicians who govern countries. It also exploits some cases of language use which are not explicit but are implicitly political. Even the most extreme forms of apolitical language have in their hearts political ends to fulfill.

The word politics does not have one single meaning. It is used to mean several different things. The following extract from Jones and Wareing (33) shows this:

a. They made careers for themselves in politics
b. Sexual politics
c. Don't get involved in office politics
d. The personal is political
e. Philosophy, Politics and Economics
f. Environmental politics

The possible explanations of these expressions are (33):

a. the process of deciding national policy
b. gender equality
c. the jockeying for position which goes on in small, tightly knit groups, often achieved by the process of leaking and withholding information
d. the way people negotiate in their private lines (also related to gender)

e. the history of political systems
f. a whole range of activities that there is something do with transport, housing, and consumption.

These explanations suggest that there is no keeping out of politics.

Language has two general components: structural component and use component. The structural component focuses on the hierarchical organization of language and consists of at least four parts such as phonology, syntax, semantics/lexis, text or discourse. The use component consists of pragmatics in which we explore the meaning that is not literally expressed but it can be understood in communicative contexts. This paper tries to examine the extent to which variations in the use of political language have their effects on persuasive impact.

The persuasive impact of the political language can be seen in phonological, syntactic, lexical/semantic, textual/discourser, and pragmatic levels. Although persuasive impacts can be seen in other levels, this paper examines the persuasive force of lexical variations of language and their semantic relations that hold between the sentences.

Lexical variations can have effects on semantic associations. If things are said in usual clichéd language, they fail to produce effects on the audience. On the contrary, if a message is conveyed in metaphorical language, the effect is discernible.

The persuasion process involves a persuader, often a politician, who makes lexical choices to convince the public to follow his ideology. Lexical variation can have special effect on the persuasion process. Lexical diversity of the speaker affects the listeners' judgments of speakers. Speakers should prefer lexical diversity because listeners prefer complexity which is interesting (Hosman 4).

Language is used by politicians to persuade the mass to follow their ideologies, so it is closely connected with politics. Of the many ways to consider the connections between language and politics, "one way is to look at political language as a form of rhetoric, to see how politicians seek to persuade their audiences" (Beard 5). Political language involves typical structures through which politicians show their ideological stances. Those ideologies are covert or overt, latent or manifest implicit or explicit, round-about or straight.

Persuasive behavior is essentially communicative behavior. Since all rhetorical acts aim at a perlocutionary effect upon the audience and try to trigger certain behavioral patterns in the listeners, language can be and has been used for such essential functions since time immemorial (Sornig 95).

If the persuader's effort is simply to win the addressee's favor, rhetorical strategies are fair. The word rhetoric itself refers to the attempt of the addresser to persuade the addressee. However, this term has negative connotations associated with the ulterior motive of the speaker. Every speaker has some purpose in mind; there is no such thing as "pure" unbiased statement. (Sornig 95).

One needs to distinguish between the persuasion and seduction. The process of persuasion involves the attempt to convince somebody or seduce them. While persuasion is the process of convincing the listener to do something at the persuader's will, seduction is the process of seduction involves the attempt to make people do things as if at their own will, but infact upon instigation from outside. The seductive mechanism involves coercive strategies.

Political leaders and groups use a special form of language to portray their beliefs, attitudes, ideologies. As Ruth Wodak says, "they define their territory by means of their language; they signal their ideology through certain slogans and stereotypes; their ideological structure is joined together in a certain way and so is their argumentation" (137). This sort of language may serve to produce provocation or to incite reflection. The connection between language and the experience of the world has long been debated and has been intensified since the investigations of Benjamin L. Whorf who tried to establish the point.

Some of the catchwords used in political discourse are capitalism, socialism, democracy, freedom, independence, election, autocracy, left opposition etc. Each of these terms refers to its usual concepts and practices in the political field. These terms denote positive aspects as they provide sources for inspiration to the people to be united for a cause. On the other hand, they are associated with negative connotations which trigger people to be divided and create political and social unrest. These catchwords therefore are used to achieve political ends.

The assumption that words have power does not necessarily mean that they have intrinsic power. As Sornig says, "words can, in fact, be used as instruments of power and deceptions, but it is never the words themselves that should be dubbed evil and poisonous, as has become the fashion" (96). The speaker as a partner of interlocution tries to arouse surprise or the sense of estrangement in the listener. By impressing the other partner of interlocution, the persuader tries to make his listener give up his own viewpoint and embrace that of the speaker.

As language can be used to achieve political goals, power is demonstrated through language. Political power exists by means of speech. Government

enforces law through language. Parents control their children through language. AsWareing says, “Language often serves the interests of dominant social groups, usually because these are the groups who have the most control over it: politicians and lawyers, owners of international media conglomerates, and other influential, high profile figures” (12). Suffice it to say that politicians tend to use language in its rhetorical form to persuade the people or to dissuade them so that they can achieve their goals.

The Judeo Christian scriptures state that theologians had explained the power of language even before the linguists gave systematic explanation about the concept of linguistic relativity. The following biblical account of the role of language mentioned in the Genesis reveals this. As the sons of men were building a high tower because they were endowed with divine power of language which enabled them to do anything they desired. God decided to scatter them to different parts of the world and to give different languages to them so that they would be devoid of power to control the universe and also to challenge the authority of God. Having noticed what the sons of men were doing in the land of Shinar, Yahweh says:

Behold, they are one people, they have only one language; and this is only the beginning of what they will do: and nothing that they propose to do will now be impossible to them. Come, let us go down, and then confuse their languages, that they may not understand one another’s speech. So the Lord scattered them abroad from there over the face of the whole earth… (qtd. in Laponce 58).

This can very well explain of ‘inherent’ power of language to control the physical world. The biblical notion of language can be termed as linguistic determinism which Sapir-Whorf hypothesis later systematized.

The extreme form of   linguistic determinism claims that language controls our thought process. According to this theory, “not only does our perception of the world influence our language but the language we use profoundly affects how we think” (Singh 224). It is thus very difficult, if not impossible, to think outside the framework provided by the language. Edward Sapir in this connection says, “we see and hear and otherwise experience very largely as we do because the language habits of our community predispose certain choices of interpretation” (qtd. in Montgomery 223). This theory of linguistic determinism also states alternatively, as Benjamin Lee Whorf puts it:

> We dissect nature along lines laid down by our native languages… We cut nature up, organize it into concepts, and ascribe significances as we do,

> largely because we are parties to an agreement to organize it in this way – an agreement that holds throughout our speech community and is codified in the patterns of our language. (qtd. in Montgomery 223)

This suggests that the word has power to control thoughts, and that a specific word in a language can have more power to control the thought than relatively less powerful words in the same language or other languages.

If language can be used to manufacture ideology through various methods, language can also be used to control thought process. This extreme line of argument was initiated by Sapir and Lee Whorf in their claim popularly known as Sapir-Whorf hypothesis. According to this theory, language determines thought as it provides a framework for our thoughts and, therefore, it is very difficult to think outside that framework. On the basis of this theory of linguistic determinism, George Orwell in the appendix essay written at the end of *Nineteen Eighty-Four* predicts that a totalitarian society of the future has Ingsoc (English socialism) as the dominant political system. In this system citizens will be enforced for mandatory use of a language known as Newspeak which will be radically revised version of the Oldspeak. The latter form of language will be made forgotten so that only Newspeak will be used, which will enable people to think only in socialist line of political system, the aim of Newspeak being not only to provide the medium of expressing socialist world-view but also to control thinking the other way round. In the appendix of the novel Orwell wrote:

> It was intended that when Newspeak had been adopted once and for all and Oldspeak forgotten, a heretical thought – that is, a thought diverging from the principles of Ingsoc – should be literally unthinkable, at least as so far as thought is dependent on words. Its vocabulary was so constructed as to give exact and often very subtle expression to every meaning that a party member could properly wish to express, while excluding all other meanings and also the possibility of arriving at them by indirect methods. This was done partly by the invention of new words, but chiefly by eliminating undesirable words and stripping such words as remained of unorthodox meanings, and so far as possible of all secondary meanings whatever. To give a single example. The word *free* still existed in Newspeak, but it could only be used in such statements as "This dog is free from lice" or "This field is free from weeds". It could not be used in its old sense of "politically free" or "intellectually free", since political and intellectual freedom no longer existed even as concepts, and were

> therefore of necessity nameless…. A person growing up with Newspeak as his soul language would no more know that *equal* had once had the secondary meaning of "politically equal", or that *free* had once meant "intellectually free", for instance, then a person who had never heard of chess would be aware of the secondary meanings attached to *queen* and *rook*. (qtd. in Jones and Wareing 36-7).

If we believe in what Orwell states, language is by far the most effective means by which ideology can be indoctrinated, political goalscan be achieved, and power can be obtained and maintained.

As politics is inevitably connected to power, politicians are involved in achieving power through various means. One obvious method of getting power is physical coercion. Dictatorial regimes control people by using force. Democratic regimes use legal methods to use force.

The intricate relationship between language and power is fundamental to understanding political discourse and social dynamics. Language, far from being a neutral medium, serves as a potent instrument for exercising and maintaining power. Politicians and authority figures strategically employ linguistic techniques to shape public opinion, manufacture consent, and establish ideologies that appear as common sense. As Fairclough (2017) notes, power is often exercised "through the manufacture of consent" (p. 4), a process heavily reliant on language. Through careful word choice, rhetorical devices, and implicit messaging, politicians persuade people to act voluntarily in accordance with their objectives. This linguistic approach to power, often more effective than overt coercion, embeds ideological constructs deeply into our thought processes and social norms. As Jones and Wareing (2015) observe, those questioning dominant ideologies often "appear not to make sense" (p. 35) to adherents, demonstrating language's power in maintaining ideologies. The concept of linguistic determinism further suggests that language shapes our ability to conceive alternative ideologies or power structures. Understanding these linguistic mechanisms of power is crucial for critical analysis of political communication and social structures, enabling us to better navigate and potentially challenge existing power dynamics. As our grasp of this language-power relationship deepens, so does our capacity to critically engage with the discourses shaping our world.

References

Beard, A. (2008). Language and politics. In *Encyclopedia of political communication*. Sage Publications.

Fairclough, N. (1989). Language and power. Longman.

Hosman, L. (2002). Language and persuasion. In *The persuasion handbook*. Sage Publications.

Jones, J., & Waering, S. (1999). Language and politics. In Thomas and Waering, 31-47.

Kramsch, C. (1998). *Language and culture*. Oxford University Press.

Laponche, J. (2003). Babel and the market: Geostrategies for minority languages. In J. Maurais & M. A. Morris (Eds.), *Languages in the globalizing world*, (pp. 58-63). Cambridge University Press.

Merriam-Webster. (1997). *Merriam-Webster's collegiate dictionary. Merriam-Webster*, Inc.

Montgomery, M. (1995). *An introduction to language and society* (2nd ed.). Routledge.

Singh, I. (1999). Language, thought and representation. In Thomas and Waering, 18-30.

Sornig, K. (1989). Some remarks on linguistic strategies of persuasion. In R. Wodak (Ed.), *Language, power and ideology: Studies in political discourse*. John Benjamins Publishing Company.

Swift, J. (2000). *Gulliver's travels*. Rupa.

Thomas, L., & Waering, S. (1999). *Language, society and power: An introduction*. Routledge.

Traugott, E. C., & Pratt, M. L. (1980). *Linguistics for students of literature*. Harcourt Brace.

Whorf, B. L. (1956). *Language, thought and reality: Selected writings* (J. B. Carroll, Ed.). MIT Press.

Wodak, R. (1989). 1968: The power of political jargon – A 'Club-2' discussion. In R. Wodak (Ed.), *Language, power and ideology.* John Benjamins Publishing Company.

A peer-reviewed open-access journal indexed in NepJol
ISSN 3021-9965 (Print)
Published by Okhaldhunga Campus, Okhaldhunaga, Koshi Province, Nepal
Article History: Received on May 2, 2024; Accepted on August 15, 2024
DOI: https://doi.org/10.3126/oj.v1i2.69567

“श्रद्धासुमन” कथा सङ्ग्रहका कथामा आञ्चलिकता

कुलप्रसाद घिमिरे
ओखलढुङ्गा क्याम्पस, ओखलढुङ्गा

लेखक परिचय

यो लेखका लेखक कुलप्रसाद घिमिरे (https://orcid.org/0009000904846672) क्याम्पस ओखलढुङ्गामा प्राध्यापन गर्नु हुन्छ। उहाँले त्रिभुवन विश्वविद्यालयबाट नेपाली विषयमा स्नातकोत्तर उतीर्ण गर्नु भएको छ। यो लेख सम्बन्धमा लेखकलाई निजको इमेल ठेगाना kpbigutar@gmail.com मा पत्राचार गर्न सकिने छ।

लेखसार

निश्चित भौगोलिक स्थान र समुदाय विशेषको पहिचान देखिने विषयवस्तुमा आधारित कथाले आञ्चलिकताको सिर्जना गर्दछ। यसले समाजमा देखिएका विकृति, विसङ्ति, र सामाजिक भेदभावजन्य व्यवहारलाई उपयुक्त पात्र मार्फत प्रस्तुत गर्दछ। यस्ता कथाले उक्त क्षेत्रका विशिष्ट अवस्था, स्थिति, आचार, व्यवहार, भेषभूषा आदिको वैशिष्ठ्य रुपलाई पनि जनाउँछ। यस्ता विषयवस्तुलाई जनाउन त्यहींका पात्रहरूले प्रयोग गर्ने खालको भाषा प्रयोग गरिएको हुन्छ। यसरी विशिष्ट विषय वस्तु र फरक भाषाको प्रयोग हुनुलाई साहित्यमा आञ्चलिकता भनिन्छ। यस लेखले आञ्चलिकतालाई जनाउने लोक संस्कृति,लोक जीवन, सामाजिक अवस्था, स्थान विशेषका जनजीवन इत्यादिलाई प्रस्तुत गरेको छ। यसले समाजमा सिर्जित समस्याहरू, गरिबीले सृजना गरेका पीडाहरू, समाजका उच्च वर्गले गरेको अपमानजनक व्यवहारले आञ्चलिकतालाई प्रदर्शन गरेको कुरा देखाएको छ। यसले खास ठाउँको परिवेश रहन सहन, संस्कृति आदि प्रसङ्गमा सो स्थानको पहिचानलाई उजागर गरेको छ। तत्कालीन समाजमा कथाकार आफूले बाँचेको अवस्थामा देखिएका सामाजिक जीवन भोगाइका क्रममा देखिएका भोग, रोग, शोकलाई साक्षात्कार गरी जस्ताको त्यस्तै स्थानीय भाषामा प्रस्तुत गर्दा आञ्चलिकताको प्रयोग भएको देखिएको छ। कथा सिद्धान्त र विश्लेषणात्मक शोध विधिको प्रयोग गरी दिलिप शाहका “श्रद्धासुमन” कथा सङ्ग्रहमा देखिएका कथाहरूमा आञ्चलिकताको पहिचान गरी विश्लेषण गर्नु यस लेखको मुख्य उद्देश्य रहेको छ। यस लेखमा यथार्थवादको क्षेत्रीयता वा आञ्चलिकतासँग सम्बद्ध अवधारणालाई सैद्धान्तिक आधार बनाउनुका साथै प्राथमिक र

द्वितीय सामाग्रीका स्रोत कथाबारे लेखिएका समीक्षा, समालोचना वा पूर्वाध्ययन आदिलाई आधार मानी विश्लेषण गरिएको छ। साथै यस कथाकारको "श्रद्धासुमन" कथा सङ्ग्रहमा सङ्कलित प्रतिनिधि कथाहरूमा देखिएको आञ्चलिकताका प्रकारहरूलाई आधार मानी निष्कर्षमा पुऱ्याइएको छ।

प्रमुख शब्दावली: मौलिकता, वर्गीय विभेद, भाषिका, यथार्थवाद

विषय परिचय

नेपाली साहित्यका विशेष गरी कथा क्षेत्रका कलम चलाउने सामाजिक यथार्थवादी कथाकार दिलिप शाह हालको कर्णाली प्रदेश जाजरकोट जिल्लाको खलङ्गामा जन्मिएका हुन्। कथा लेखनको फाँटमा छुट्टै पहिचान बनाएका कथाकार शाहको पेशा कृषि विकास बैकको नोकरी रहेको देखिन्छ भने अध्ययन पनि कृषि विषयमा बैङलोरबाट स्नातक गरेका शाहले नेपालमा त्रिभुवन विश्वविद्यालयबाट समाजशास्त्रमा स्नातकोत्तर गरी नेपाली समाजको यथार्थ चिरफार गर्न सिपालु देखिन्छन्।

दिलिप शाहका कथामा विशेष गरी समाजमा देखिने शासक र शोसित बिचको व्यवहार, वर्गीय भेद लगायत सामाजिक समस्यालाई नजिकबाट नियालेर अनुकूल पात्र चयन गरी प्रस्तुत गर्नु उनको कथागत विशेषता रहेको देखिन्छ। कथाकार शाह वि.सं २०३१ साल देखि विद्यार्थी अवस्था रहँदाबाट नै साहित्य सिर्जनामा लागेको देखिन्छ। हालसम्म उनमा धेरै कृतिहरू प्रकाशित भइ सकेका छन्। सङ्ख्यात्मक भन्दा पनि गुणात्मक दृष्टिले उनका कृतिहरू अब्बल देखिन्छन्। वि. सं २०६४ सालमा साझा प्रकाशनबाट प्रकाशित उनको पहिलो कथा सङ्ग्रह मौन धारण हो। त्यस पछि जालो लघु कथासङ्ग्रह (२०६६, विवेक सिर्जनशील प्रकाशन), श्रद्धासुमन कथा सङ्ग्रह (२०६८, साझा प्रकाशन), मुर्दार काठमान्डौं कथा सङ्ग्रह (२०६९, साझा प्रकाशन), बघिनी कथा सङ्ग्रह (२०७०, याम्बुरी बुक पोइन्ट प्रकाशन), चियर्स कथा सङ्ग्रह (२०७५, भुँडीपुराण प्रकाशन) आदि कथा सङ्ग्रह लगायत अन्य धेरै फुटकर कथाहरू प्रकाशन भएका देखिन्छन्। यस बाहेक सुइनाले धकेलेको रात र डाइपर भिसा जस्ता कथा सङ्ग्रहहरू प्रकाशोन्मुख रहेका छन्। त्यस्तै गरी एन.एल.जी. कला सिर्जनशील पुरस्कार र योगेश्वर कला साहित्य पुरस्कारबाट पुरस्कृत शाह साहित्यिक तथा पेशागत दौडानमा नेपालका विभिन्न जिल्ला लगायत भारत, श्रीलङ्का, भियतनाम, थाइलेन्ड, बहराइन, इजराइल आदि देशको भ्रमण अनुभव समेत कथाहरूमा पोखिएको देखिन्छ।

कथाकार शाह नेपालीका सामाजिक जनजीवनलाई नजिकबाट हेर्दै कृषि क्षेत्रलाई आफ्नो पेशा बनाइ नेपाली समाजमा भए गरेका यथार्थलाई कथा विधामा उतार्दै समाजमा देखिएका सङ्गत विसङ्गत अवस्था प्रस्तुत गर्नु, सरकारी कर्मचारीले सेवाग्राहीलाई गरेको व्यवहारको यथार्थ विवरण कथा मार्फत प्रस्तुत गर्नु, फरक फरक समुदायमा फरक फरक रहनसहन, चाल चलन, धर्म संस्कार पाइनु यसले साहित्यमा समेत प्रभाव पार्नुले आञ्चलिकताको प्रभाव परेको झल्कन्छ। आञ्चलिकताले स्थानीयतालाई बुझिन्छ। आञ्चलिकताले कुनै खास क्षेत्रको विशेषतालाई बुझाउँछ। हरेक मानिसहरू आफू जन्मेको हुर्केको ठाउँको सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक राजनीतिक आदि कुराबाट प्रभावित हन्छन् र उक्त प्रभावले साहित्यमा देखा पर्दछ यसबाट आञ्चलिकताको जन्म हुन्छ।

आञ्चलिकताले मोफसलका स्रष्टालाई उत्प्रेरणा दिन्छ। कथाका शाहले आफ्नो साहित्यिक यात्रामा विभिन्न स्थानहरूको भ्रमण गरेका र त्यस ठाउँको सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक तथा राजनैतिक गतिविधिको समेत चर्चा परिचर्चा गरी कथा लेख्नु नै आञ्चलिकताको विशेषता हो। कथाकारका कथामा कतै परिवेशको

आञ्चलिकता, कतै पात्रगत आञ्चलिकता, कतै सामाजिक तथा सांस्कृतिक विशेष आञ्चलिकता त कतै भाषागत आञ्चलिकतालाई कथामा प्रस्तुत गर्ने कथाकार दिलिप शाहको श्रद्धासुमन कथा सङ्ग्रह र त्यसमा समेटिएका कथाहरूमध्ये पाँच ओटा सीमित कथामा देखिएको आञ्चलिकताको प्रभावलाई यस लेखमा विश्लेषण गरिएको छ। आञ्चलिकता सम्बन्धी देखिएका अनुसन्धानहरूको अध्ययन गर्दा कथाकार दिलिप शाहको श्रद्धासुमन कथा सङ्ग्रहलाई अध्ययन विश्लेषण नगरिएको र उक्त कथा सङ्ग्रह पात्रगत, भाषिक, सामाजिक र सांस्कृतिक दृष्टिले अनुसन्धान नभएकाले त्यसमा पनि श्रद्धासुमन कथा सङ्ग्रहका कथामा रहेको आञ्चलिकता विश्लेषण गर्नु यसको मुख्य उदेश्य रहेको छ।

समस्या कथन

नेपाली आख्यान अन्तर्गत कथा साहित्यमा चार दशक भन्दा बढी योगदान दिने दिलिप शाहका हाल सम्म छ ओटा कथा सङ्ग्रह र एक लघु कथा सङ्ग्रह प्रकाशित छन्। उक्त कथाहरूले नेपाली समाजको वस्तुस्थिति चिर्न सफल भएका छन्। उनमा कथामध्ये सीमित कथामा रहेको आञ्चलिकताको प्रभावको अवस्थालाई यहाँ अध्ययनको विषय बनाइएको छ। यस लेखले निम्न समस्यालाई उजागर गरेको छ।

दिलिप शाहका "श्रद्धासुमन" कथा सङ्ग्रमा के कस्तो आञ्चलिकताको प्रयोग भएको छ ?

अध्ययनको उद्देश्य

नेपाली कथा जगतमा देखिएका शाहले तत्कालीन समाजको वस्तुस्थितिलाई नजिकबाट हेरी उक्त अवस्थालाई प्रस्तुत गर्ने सन्दर्भमा आञ्चलिकताको प्रयोग गरेका छन्। उनका कथामा प्रयोग भएको क्षेत्रीयता वा आञ्चलिकताको अवस्थालाई अध्ययन गरी लेखिएको यो अनुसन्धनात्मक लेखको मुख्य उद्देश्य देहाय बमोजिम रहेको छ।

दिलिप शाहका 'श्रद्धासुमन' कथा सङ्ग्रहमा देखिएका कथाहरूमा आञ्चलिकताको पहिचान गरी विश्लेषण गर्नु,

अध्ययनको सीमाङ्कन

कथाकार दिलिप शाहका कथाहरूमध्ये केही कथाहरू आञ्चलिकताका प्रकारहरूको विशिष्ट प्रयोग भएका छन् ती 'श्रद्धासुमन' कथा सङ्ग्रहमा सङ्कलित चार ओटा प्रतिनिधि कथाहरूको मात्र विश्लेषण गर्नु यस लेखको सीमाङ्कन हुनेछ। दिलिप शाहका सबै कथाहरूमा प्रयोग भएको आञ्चलिकता वा क्षेत्रीयताको विस्तृत पक्षको अध्ययन यसमा गरिने छैन।

अध्ययन विधि

यो अनुसन्धानमूलक लेख दिलिप शाहद्धारा रचित 'श्रद्धासुमन' कथा सङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित पाँच ओटा कथामा रहेको आञ्चलिकताको विश्लेषणमा आधारित छ। यस अध्ययन विश्लेषणमा 'श्रद्धासुमन' कथा सङ्ग्रहमा सङ्कलित श्रद्धासुमन, बिडम्बना, जिउँदो सालिक र इतिवृत कथामा आञ्चलिकताको खोजी र विश्लेषणमा सीमित भइ गरिएको छ। खास गरी शोध गर्ने विभिन्न विधिहरू हुन्छन् जस्तैः तुलनात्मक, वर्णनात्मक, विश्लेषणात्मक आदि मध्ये यस लेखमा विश्लेषणात्मक विधिको प्रयोग गरिएको छ। यस अध्ययनमा कथाकार शाहका कथा सङ्ग्रहमा सङ्कलित कथाहरू श्रद्धासुमन, बिडम्बना, जिउँदो सालिक र

इतिवृत कथालाई सन्दर्भ स्रोत र कथाकारका उक्त कथा सङ्ग्रहमा लेखिएका समीक्षा, समालोचनात्मक लेख वा पूर्वाध्ययन आदि अन्य सामाग्रीलाई द्वितीयक स्रोतको रुपमा लिइ तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ। साथै यस लेखको आञ्चलिकतासँग सम्बद्ध अवधारणालाई सैद्धान्तिक आधार बनाइएको छ।

सामग्री सङ्कलन

उद्देश्यमूलक नमुना कथाहरू छनोट विधिद्वारा दिलिप शाहका समग्र कथाहरूमध्ये ती कथाहरूलाई मात्र प्राथमिक स्रोतका रुपमा विश्लेषण गरिनेछ। जुन कथाहरूमा आञ्चलिकताको प्रभाव देखिएका उदेश्यपूर्ण कथाहरूलाई मात्र स्पष्ट रुपमा व्यक्त गरिएको छ। प्राथमिक सामाग्रीका स्रोत अन्तर्गत दिलिप शाहका कथाहरू र द्वितीयक सामाग्रीका स्रोत कथाबारे लेखिएका विभिन्न सन्दर्भ सामग्रीलाई लिइएको छ।

विश्लेषणको ढाँचा

यस लेख अन्तर्गत कथाकार दिलिप शाहका कथालाई विश्लेषण गर्ने अन्तर्वस्तु, पात्र वा नामाकरण,भाषिक तथा सांस्कृतिक,पात्र चरित्रका आधारमा आञ्चलिकता वा क्षेत्रीयताको प्रयोग के कसरी गरिएको छ सो को व्याख्यात्मक विश्लेषणको ढाँचालाई अङ्गीकरण गरी यो लेख तयार गरिएको छ।

कथाकार शाहको श्रद्धासुमन कथा सङ्ग्रहमा सङ्कलित कथाहरू आञ्चलिकताका दृष्टिले विश्लेषण गर्दा साहित्यिक विश्लेषण अन्तर्गत पहिलो कथावस्तु विश्लेषण यस अन्तर्गत कथाका विभिन्न पात्र, स्थान, र घटनाक्रमको अध्ययन गरी आञ्चलिक विशेषताहरू पत्ता लगाउन सकिन्छ। यसमा कथाका भूगोल, परम्परा, र सामाजिक संरचनाको अध्ययन समावेश हुन्छ। त्यस्तै दोस्रो भाषाशास्त्र विश्लेषण अन्तर्गत लेखकले प्रयोग गरेका भाषिक तत्वहरू जस्तै कि शब्दावली, बोली, र भाषाशैलीको विश्लेषण गरेर आञ्चलिकताको सङ्केत पत्ता लगाउन सकिन्छ। सांस्कृतिक अध्ययन विश्लेषण अन्तर्गत सांस्कृतिक परिप्रेक्ष्य कथामा समाविष्ट सांस्कृतिक परम्पराहरू, लोककथाहरू, र स्थानीय रीतिरिवाजहरूको अध्ययन गर्दा आञ्चलिकता स्पष्ट देख्न सकिन्छ। अर्को वृत्तान्तको परिप्रेक्ष्य कथामा वर्णित स्थान र घटनाक्रमको सांस्कृतिक महत्व र परिप्रेक्ष्यलाई बुझ्नको लागि ऐतिहासिक र सांस्कृतिक सन्दर्भको अध्ययन गर्नु उपयोगी हुन्छ। सामाजिक विश्लेषण अन्तर्गत सामाजिक संरचना र असमानता कथामा वर्णित समाजको संरचना, सामाजिक वर्ग, र असमानताको विश्लेषण गरेर आञ्चलिकता कस्तो प्रकारले चित्रित गरिएको छ भनी बुझ्न सकिन्छ।

आञ्चलिकताको सैद्धान्तिक अवधारणा

आञ्चलिकताको बनोट र अर्थ

संस्कृतको अञ्च् धातुमा संस्कृतकै अचल् प्रत्यय लाग्दा अञ्चल नाम शब्दको व्युत्पादन हुन्छ र त्यसै अञ्चल शब्दमा इक प्रत्यय लागेर आञ्चलिक विशेषण शब्द निर्माण भएको हुन्छ। आञ्चलिक विशेषण शब्दमा ता प्रत्यय लगाउँदा आञ्चलिकता नाम शब्दको निर्माण हुन्छ। आञ्चलिक तत्सम शब्दको कोशीय अर्थ कुनै अञ्चल वा प्रदेशको, अञ्चल वा प्रदेशसँग सम्बद्ध भन्ने अर्थ प्रतीत हुन्छ। स्थानीय रङ देखाउने हुँदै अङ्ग्रेजीमा यसलाई लोकल कलर पनि भनिन्छ। अञ्चल तत्सम शब्दको मूल कोशीय अर्थ वस्त्रको किनारा वा छेउ र आँखाको छेउ वा कोस भन्ने देखिन्छ तापनि पछि यस अञ्चल शब्दको अर्थ विस्तार भएर कुनै प्रदेश वा भूभागको छेउ, किनारा, सिमाना आदिका रूपमा समेत व्यवहारमा प्रयोग भएको पाइन्छ। अहिले अञ्चल शब्दले दिने

प्रचलित अर्थ भनेको कुनै मुलुक वा प्रदेशको एक भाग वा क्षेत्र र प्रादेशिक विभाजन नै हो। अझ विशिष्टीकृत रूपमा भन्नुपर्दा केन्द्र भन्दा बाहिरको कुनै सीमान्तीय ठाउँ वा प्रदेश पनि हो। यसलाई कतै स्थानीय वा स्थानिक शब्दका रूपमा पनि प्रयोग गरिन्छ। यसरी आञ्चलिक शब्दले अञ्चल विशेषको, अञ्चलमा प्रचलित, अञ्चलसँग सम्बद्ध आदि अर्थ ध्वनित गर्दछ। साहित्यमा पनि यो शब्द यसै अर्थसँग सम्बद्ध देखिन्छ।

आञ्चलिकताको साहित्यमा प्रभाव

निश्चित अञ्चल वा प्रदेशको र निश्चित क्षेत्र वा स्थान विशेषको जनजीवन, संस्कार, संस्कृति, जीवनशैली, भाषा, वेषभूषा, रीतिस्थिति आदिको प्रतिबिम्बन भएको साहित्य नै आञ्चलिक साहित्य हो। व्यापक अर्थमा अधिकांश साहित्य (विशेषतः आख्यान र नाटक) मा आञ्चलिकता पाइने भए पनि आञ्चलिक साहित्य र साहित्यमा आञ्चलिकतालाई यसरी सामान्यीकरण गर्दा आञ्चलिक साहित्यको स्पष्टता देखिँदैन र यसका विभेदक अभिलक्षण पनि स्पष्ट देखिँदैनन्। अतः आञ्चलिक साहित्यलाई विशिष्टीकृत रूपमा नै अध्ययन गर्नुपर्ने हुन्छ। निश्चित अञ्चल, प्रदेश, क्षेत्र वा स्थान विशेषका रीतिस्थिति, आचार विचार, जनजीवन वा जीवनशैली, वेषभूषा, संस्कार, संस्कृति, भौगोलिकता, भाषा, जाति र जनजातिहरूका निजी वा मौलिक चालचलन एवम् यससँग गाँसिएर आएका सामाजिक सांस्कृतिक सन्दर्भ आदिको प्रतिबिम्बन साहित्यमा/कथामा हुनु त्यो साहित्य/कथा आञ्चलिक हुनु हो र यस्तो प्रतिबिम्बन भएको साहित्य/कथालाई आञ्चलिक साहित्य/कथा भनिन्छ। अतः आञ्चलिक साहित्य हुनलाई उपर्युक्त अभिलक्षणहरू हुनु आवश्यक छ। ग्राम्यता मात्र आञ्चलिकता होइन।

उपर्युक्त अभिलक्षणहरूका आधारमा आञ्चलिक साहित्यमा प्रभाव पार्ने तत्वहरूका सम्बन्धमा चर्चा गर्दा माथि भनिएका लक्षणहरू अन्तर्वस्तुका रूपमा रहेका वा रहने प्रभाव तत्व हुन् र तिनको व्याप्ति वा प्रतिबिम्बन र केही सङ्केत आञ्चलिक साहित्यमा पाइन्छ तापनि सैद्धान्तिक रूपमा लोकसंस्कृति, लोकजीवन र मिथक, सामाजिकता, जातीय संस्कार आदि आञ्चलिक साहित्यका मुख्य प्रभावक तत्व हुन्। तिनको छोटो चर्चा निम्न अनुसार गरिन्छः

लोकसंस्कृति र आञ्चलिकता

आञ्चलिक साहित्यलाई प्रभाव पार्ने तत्वहरूमध्ये लोकसंस्कृति पनि मुख्य तत्व हो। लोकसंस्कृतिलाई लोकजीवनले आत्मसात् गरेको हुन्छ र त्यो संस्कृति पनि प्रत्येक आञ्चलिक क्षेत्रको पृथक पृथक हुन्छ। प्रत्येक स्थान, क्षेत्र, अञ्चल विशेषका लोक सांस्कृतिक पक्षहरू र लोक संस्कृतिसँग सम्बन्धित भएर आएका विविध सन्दर्भहरूबाट स्रष्टाले साहित्यिक सिर्जनाका लागि अन्तर्वस्तु ग्रहण गर्दछ। त्यसकारण लोकसंस्कृतिको प्रभाव आञ्चलिक साहित्यमा परेको देखिन्छ। स्थानिक लोकसंस्कृतिलाई साहित्यका माध्यमबाट बाहिर ल्याउने प्रयोजनका लागि पनि साहित्यमा स्थानिक लोकसंस्कृतिका विविध आयामहरू समावेश गरिएको हुन्छ। कथाको विषयवस्तु पनि लोक वा समाज हुने हुँदा लोक संस्कृति र आञ्चलिकताको सिद्धान्तमार्फत कथाको विश्लेषण गरिएको छ।

लोकजीवन र मिथक एवम् आञ्चलिकता

लोकजीवन भन्नाले लोकको जीवनशैली भन्ने बुझिन्छ र यसअन्तर्गत स्थानिक लोकजीवनका लोकव्यवहार, आचारविचार, रीतिस्थिति, चालचलन, लोकका विश्वास, परम्परा, मूल्य र मान्यता आदिका साथै

लोकका आदिम मनोबिम्ब, आदिमप्रकार, मनोविज्ञान, सामूहिक अचेतन र आद्यरूप, रूढि, अन्धविश्वास आदि यावत् पक्षहरू पर्दछन् । यी लोकजीवनसँग सम्बद्ध पक्ष र मिथकीय सन्दर्भबाट पनि स्रष्टाले आफूले सिर्जनाका लागि आधार प्राप्त गरेको हुन्छ । साथै उपर्युक्त पक्षहरूलाई स्रष्टाले आफ्ना सिर्जनामा प्रयोग समेत गरेको हुन्छ । स्थानिक लोकजीवनका विविध आयाम र आद्यरूपका रूपमा रहेका इतिहासका मिथकहरूले समेत साहित्य सिर्जनामा प्रभाव पार्ने भएकाले आञ्चलिकताका प्रभावक तत्वका रूपमा लोकजीवन र मिथकलाई लिइएको छ । स्थानिक लोकजीवनको उद्देश्यबाट साहित्य सिर्जना गरिने हुँदा आञ्चलिक साहित्य त्यसमा पनि कथाको क्षेत्रमा यो बढी प्रभावक हुन्छ ।

सामाजिकता र आञ्चलिकता

सामाजिकतासँग जीवनशैली र संस्कृतिसमेत जोडिएका हुन्छन् तापनि यहाँ प्रयुक्त सामाजिकतालाई युगीन स्थानिक सन्दर्भसँग जोडेर हेर्नुपर्ने हुन्छ । स्थानिक वा आञ्चलिक समाजका विधि व्यवहार, प्रचलन, सामाजिक तथा जातीय संस्कार, परम्परा, समाजका राजनीतिक, सांस्कृतिक, आर्थिक आदि परिवर्तन र यी परिवर्तनहरूको समाजमा पारेको प्रभाव पनि आञ्चलिक साहित्यमा परेको हुन्छ । साथै आञ्चलिक साहित्यले त्यस क्षेत्र वा अञ्चलको समाजका विविध पक्ष र आयामहरूलाई अभिव्यञ्जित गर्ने भएकाले पनि आञ्चलिकतालाई प्रभाव पार्ने महत्वपूर्ण तत्वका रूपमा सामाजिकतालाई लिइन्छ । कथाको विषवस्तु प्रायः सामाजिक हुने हुँदा आञ्चलिकताको सिद्धान्तलाई आधार मानी कथा विश्लेषण गरिएको छ ।

जातीय संस्कार र आञ्चलिकता

निश्चित स्थानिक वा आञ्चलिक क्षेत्रमा विशेषतः निश्चित जाति जनजातिको बाहुल्य हुन्छ र ती जाति जनजातिका विभिन्न जातीय–जनजातीय संस्कार र संस्कृतिले त्यस अञ्चल वा स्थानिक मूल वैशिष्ट्यलाई सूचित गरेका हुन्छन् । यस्ता जातीय संस्कार पछि निर्मित नभई परम्पराबाट आएका हुन्छन् । साहित्यमा धेरैजसो अञ्चल वा स्थानिक परिवेशका जातीय संस्कारको प्रतिबिम्बन पाइनाले पनि यो स्पष्ट हुन्छ । यसको सम्बन्ध मिथक र संस्कृतिसँग भए पनि जातीय संस्कारले त्यस स्थानिक जातीय विशेषतालाई देखाउने हुँदा जातीय संस्कार पनि कथा विधामा प्रयोग हुने आञ्चलिकतालाई प्रभाव पार्ने तत्वका रूपमा देखिन्छ ।

यस प्रकार उपर्युक्त प्रभावक तत्वहरू आञ्चलिक साहित्यको अध्ययन, विश्लेषणका लागि बढी सन्दर्भित छन् र आधुनिक तथा समकालीन आख्यानहरूमा अन्तर्वस्तुका रूपमा निश्चित अञ्चल, प्रदेश, क्षेत्र, स्थान विशेषका निम्नलिखित सन्दर्भ र पक्षहरूले प्रभाव पारेका हुन्छन् र तिनै कुराहरू आञ्चलिक साहित्यमा प्रतिबिम्बित हुन्छन् । ती पक्ष तथा सन्दर्भहरूलाई यस प्रकार देखाइन्छः

- निश्चित स्थानिक, आञ्चलिक परिवेशका रीतिस्थिति र आचार विचारहरू,
- निश्चित स्थान तथा अञ्चलका जनजीवन वा जीवनशैलीका विविध पक्षहरू,
- निश्चित स्थान तथा अञ्चलका र तत्स्थानिक जातिविशेषका समेत वेषभूषा, खानपान र चालचलनहरू,
- निश्चित स्थान तथा अञ्चलका संस्कार संस्कृति र विधि व्यवहारहरू एवम् त्यस स्थानका जाति तथा जनजातिका संस्कार तथा संस्कृतिहरू,
- निश्चित स्थान अञ्चलका भौगोलिक परिवेशको चित्रण र त्यहाँका निजी वा मौलिक विशेषताहरू,

- शैलीय रूपमा निश्चित स्थान तथा अञ्चलमा बोलिने भाषा तथा तिनका भाषिकाहरू र ती भाषा बोल्ने पात्रहरू,
- ग्रामीण परिवेश र सीमान्तीकृत वर्गका विविध पक्षहरू आदि ।

आञ्चलिक साहित्यमा प्रभाव पार्ने वा आञ्चलिक साहित्यमा प्रतिबिम्बित हुने उपर्युक्त सन्दर्भ वा पक्षहरू सबै नै आञ्चलिक कथाका मुख्य तत्वहरू हुन् । आञ्चलिक कथालाई यिनै सन्दर्भमा हेर्नुपर्ने देखिन्छ । (गौतम, ज्ञानु,२०१७)

साहित्यकार धनप्रसाद सुवेदी (२०७७) का आधारमा आधुनिक नेपाली कथाको पूर्ववर्ती युगमा आञ्चलिक प्रवृत्तिका मात्र कथा लेख्ने कथाकारहरू केही कम भए पनि धेरै कथाकारहरूका कतिपय कथामा आञ्चलिक प्रवृत्तिका प्रशस्त अभिलक्षण देखिन्छन् । आञ्चलिक प्रवृत्ति केही बढी पाइने कथाकारहरूमा शङ्कर कोइराला उल्लेखनीय छन् । आञ्चलिक प्रवृत्तिका समेत कथा लेख्ने अन्य कथाकारहरूमा पुष्करशमशेर, बालकृष्ण सम, हृदयचन्द्रसिंह प्रधान, पूर्णदास श्रेष्ठ, पूर्णप्रसाद ब्राह्मण, दौलतविक्रम बिष्ट, पोषण पाण्डे, सोमध्वज बिष्ट, कुमार ज्ञवाली, मदनमणि दीक्षित आदि उल्लेखनीय देखिन्छन् भने भारतीय नेपाली कथाकारहरूमा अच्छा राई रसिक, शिवकुमार राई, भाइचन्द्र प्रधान आदिलाई लिन सकिन्छ । आधुनिक नेपाली कथाको पूर्ववर्ती चरणका उपर्युक्त सबै कथाकारहरूका केही कथाहरूमा स्थानिक परिवेशको चित्रण, आञ्चलिक लोकजीवन र जीवनशैलीको अभिव्यक्ति, रहनसहन, रीतिथिति र सस्कार संस्कृतिको चित्रण, सामाजिक सांस्कृतिक आचारविचारको चित्रण, आञ्चलिक परिवेशअनुरूपका चरित्रविधान र संवादको प्रयोग, सुदूर ग्राम्यता र सीमान्तीकृतहरूका परिवेशको चित्रण आदि विशेषता पाइन्छन् । यीमध्ये कतिपय कथाकारहरूका कतिपय कथामा अंशतः आञ्चलिकता पाइन्छ । स्थानिक आञ्चलिक परिवेशको चित्रण ती कथाकारहरूका कथामा बढी देखिन्छ । तत्स्थानिक सामाजिक सांस्कृतिक र रीतिस्थितिगत तथा लोकजीवनको यथार्थपरक अभिव्यञ्जनाका दृष्टिले पनि ती कथाहरू प्रभावी देखिन्छन् । पूर्ववर्ती आञ्चलिक नेपाली कथामा पाइने प्रमुख प्रवृत्तिगत विशेषताहरूलाई यस प्रकार देखाइन्छः

- आञ्चलिक स्थानिक परिवेशको वर्णन र चित्रण,
- विशेषतः पहाड, तराई र उपत्यकाका परिवेशका जीवनशैलीको चित्रण,
- पात्रको संवादमा स्थानीय तथा जातीय भाषा भाषिकाको प्रयोग,
- स्थानीय संस्कार, संस्कृति, रहनसहन र त्यहाँका मौलिक स्थिति तथा जातीय संस्कृतिको चित्रण आदि । (सुवेदी, २०७७)

कथाको महत्वपूर्ण तत्व वातावरणको कारण आञ्चलिकता सिर्जना हुन्छ । यस सन्दर्भमा कथाकार कुमारप्रसाद कोराला भन्नुहुन्छ – नेपाली कथामा नेपाली सामाजिक जीवन भेटिन्छ । नेपालको कुनै पनि विशेष ठाउँको उल्लेख नभए पनि धेरै कथा नेपाली वातावरण र परिवेश अनुसार लेखिएका छन् । नेपाली रीति, स्थिति, प्रथा, आचार, व्यवहार रहन सहनका साथै नेपाली शहरीया भौगोलिक परिवेश भएका कथाले आञ्चलिकताको आभास दिन्छ । (कोइराला, २०५८)

श्रद्धासुमन कथा सङग्रहका कथामा प्रयुक्त आञ्चलिकताका आधारमा विश्लेषण

अञ्चल वा सो क्षेत्रको विशेषता अनुसारका चालचलन, संस्कार, संस्कृति, रीतिस्थिति, चाडपर्व, जात्रा उत्सव आदिमा विविधता हुने गर्दछ उक्त विविधतालाई सम्बोधन गरी लेखिएका साहित्यिक कतिहरूमध्ये

आख्यानात्मक साहित्यिक कृति उपन्यास र कथामा विशेष प्रयोग भएको पाइन्छ । खास गरी कथा विधामा आञ्चलिकताको सघन चित्रण गर्नु सामाजिक यथार्थपरक घटनाको उद्घाटन गर्नु र पाठकलाई आख्यान विधाप्रति मनोरञ्जनका साथ ज्ञान प्रदान गर्दछ । कथामा आञ्चलिकताको प्रभावकै कारण विभिन्न सामाजिक, सांस्कृतिक, भौगोलिक परिस्थितिलाई कथामा प्रस्तुत गर्नु जसले मोफसलमा कथा विधामा मौलिकता देखिएको पाइन्छ । कथामा मोफसलका क्षेत्रमा देखिएको संस्कृति, भाषा, रीतिरिवाज आदि विभिन्न पहिचानहरू प्रतिबिम्बित हुन्छन् । आञ्चलिकताको प्रभावले समाजमा रहेको परम्परागत अन्धविश्वासलाई सामाजिक र सांस्कृतिक परिवर्तनमा महत्वपूर्ण भूमिका खेल्न सक्छ ।

कथाकार दिलिप शाहका छ ओटा कथा सङग्रहहरूमध्ये श्रद्धासुमन कथा वि.सं २०६८ सालमा साझा प्रकाशनबाट प्रकाशित कथा सङ्ग्रह हो । यस सङ्ग्रहमा १८ ओटा कथाहरू समेटिएका छन् । यथार्थवादी कथाकार शाहका प्रकाशित आख्यानात्मक कृति कथा सङ्ग्रह श्रद्धासुमन कथामा रहेको जिउँदो सालिक, श्रद्धासुमन, विडम्बना र इतिवृत्त कथामा रहेको आञ्चलिकतालाई अन्तर्वस्तुका आधारमा, पात्र वा नामाकरणका आधारमा, परिवेश देश काल र परिस्थितिका आधारमा र भाषिक तथा जातीय धार्मिक आधारमा वर्गीकरण गरी विश्लेषण गरिएको छ । उल्लिखित आधार सहित कथामा रहेको आञ्चलिकताको प्रभाव विश्लेषण देहायका शीर्षकमा गरिएको छ ।

अन्तर्वस्तुमा आञ्चलिकता

अन्तर्वस्तु कथाको सबैभन्दा व्यापक रूपमा रहने तत्व हो र कथाभरि नै यसको व्याप्ति रहन्छ । निश्चित स्थान विशेष वा अञ्चलका मौलिक रीतिथिति, रहनसहन, चालचलन, संस्कार, संस्कृति आदि यावत् पक्षहरू अन्तर्वस्तुका रूपमा आएका हुन्छन् । यस्ता पक्षहरू एकातिर स्थानिक वा आञ्चलिकताको मुख्य परिचायक भएर आएका हुन्छन् भने अर्कातिर त्यस स्थानको वा आञ्चलिक क्षेत्रका जाति जनजातिका पृथक् परिचायक अभिलक्षणका रूपमा पनि आएका हुन्छन् । कुनै निश्चित आञ्चलिक परिवेशमा प्रायः घटित हुने घटनाहरू र तत्स्थानिक समुदायका रहनसहन र जीवनशैलीले पनि आञ्चलिक कथामा अन्तर्वस्तुको स्वरूप प्राप्त गरेका हुन्छन् । मूलतः आञ्चलिक कथामा रहने यस्तो अन्तर्वस्तु सहरिया परिवेशबाट नभई ग्रामीण र अझ सुदूर ग्रामीण परिवेशबाट ग्रहण गरिएका हुन्छन् । समकालीन वा उत्तरवर्ती नेपाली कथाका अन्तर्वस्तुका रूपमा पाइने आञ्चलिकताका अभिव्यञ्जक केही कथांशलाई सूचनाका रूपमा यस प्रकार प्रस्तुत गरिन्छ :

(१) 'काठमान्डौ त मर्नै लागे पनि आउनु नपरोस् । राजधानी भनेर के गर्नु र ? चारै तिर धूवाँ, फोरमैला, खानेपानी समेत किन्नु पर्ने यो भन्दा हाम्रै गाउँठाउँ सयौं गुणा राम्रो । अरु केही नपाए स्वच्छ हावा र चिसो पानी त बिना पैसै धीत मरुन्जेल खान पाइन्छ (जिउँदो सालिक पृ.७८) ।'

यसरी जिउँदो सालिक कथामा विषयवस्तु अर्थात कथावस्तुको क्रम अन्तर सम्बन्धित भएर आञ्चलिकता सिर्जना भएको छ । काठमाडौँमा बिरामी परेका मानिसले भोग्नुपरेका बाध्यतालाई कथांशमा प्रस्तुत गरी वातावरणीय प्रदूषण, महंगी, स्वार्थी मानिसहरूको भीड भएको र आफू जिउँदो सालिक बनी उभिनु पर्ने बाध्यात्मक अवस्थालाई श्रृङखलाबद्ध बनाइ स्थान, परिवेश र वातावरणगत आञ्चलिकता सिर्जना भएको देखाइएको छ ।

(२) अस्ति घरकै पेटीमा बसेर जथाभावी बोलेर गयो । यहाँ भने कानमा तेल हालेर बस्नु भयो । यो लाटोको को छ र ? सी डी यो मेरो, इन्स्पेक्टर मेरो , अफिसका हाकिम जति सब मेरा । मैले चाहे भने

परिवार सहित यो लाटोलाई घरभित्रै सिध्याइदिन्छु । यस्तो पातकी भाइ पनि प्राणभन्दा प्यारो आउने वित्तिकै कत्रो स्वागत सत्कार (श्रद्धासुमन पृ.५६) ।'

यस कथामा रहेका पात्र मार्फत फरक फरक व्यक्तिका फरक चरित्रलाई उतारिएको छ । भाइ अंशले सिर्जना गरेको मनमोटाव, श्रीमतीलाई चाहिनेभन्दा बढी विश्वास गरेर पाएको सास्ती, छिमेकीले छिमेकमा गरिएको व्यवहार, आफ्नो अफिसका हाकिमले हिमराजप्रति गरिएको व्यवहार, करारको जागिरले सिर्जना गरेको दरारको अवस्था, हिमराज नाम पात्रले स्थायीमा नाम निकाल्न गर्नु परेको सङ्घर्ष, करारको कर्मचारीसँग जतिसुकै ज्ञान, सिप र क्षमता भए पनि सो को कुनै दरकार नहुने परिस्थितिलाई यस कथामा राखिएको छ कथाकारले लाटो पात्र उभ्याएर पहुँच नभएको शक्तिहीन व्यक्ति प्रस्तुत गरी शक्ति नहुने व्यक्ति जिउँदै मरेतुल्य भएको अन्तर्वस्तुमा आञ्चलिकता कथामा सिर्जना भएको देखिन्छ ।

(३) जग्गा पाउनु भयो, अव घर बनाउनु पर्छ होला, काठको व्यवस्था हामी गर्छौं । धन्दा नमान्नुहोस् । चिटिक्को, नमुनाको घर बनाउनु पर्छ है । बाहिरबाट आएकालाई देखाउन मिल्ने (बिडम्बना, पृ.५) ।'

यस कथामा एक कमैयाले आफू भूमिहीन भएको अवस्थामा मालपोतका हाकिमले जग्गा उपलब्ध गराए पछि घर बनाउने र व्यवस्थित ढङ्गले बस्ने सोच व्यक्त गर्ने कन्हैयालालकी श्रीमतीको चाहना रहेको छ । तर पनि कन्हैयालाल भने घर बनाएर पानी खै ? बत्ती खै ? अन्य व्यवस्था कसरी जुटाउने भन्ने विषयमा कथाकारले कमैया सँग रहेको समस्या सिर्जना गरी अन्तर्वस्तुमा आञ्चलिकता सिर्जना भएको देखिन्छ ।

(४) खाऊ इलु खाऊ । यस्तो मीठो पिरो बच्चा पाउने बेलामा खाने त हो नि । थाहा छ इलु, एक दिन साँझ स्कुलबाट हावामा उडदै । रमाउँदै, उफ्रिदै घरमा आएँ । आगनमा कचहरी बसेको रहेछ । बुबा, आमा, दाजु, भाउजू, सबै कुनै गहिरो छलफलमा व्यस्त थिए । मलाई किन किन शङ्का लाग्यो र ढोकाको आडमा उभिएँ (इतिवृत्त, पृ.१०१) ।'

यस कथामा आफ्नी घरवाली इलु सानैमा विवाह गरी दुई जिउकी भएकी र सो अवस्थामा अमिलो पिरो खाने चाहना हुन्छ भनी उसको श्रीमानले भनेको प्रसङ्ग उल्लेख गर्दै विवाहका समयमा इलुका श्रीमान मगनी गर्न जाँदा सबै परिवार भेला भएका र विवाहका समयमा गाउँ घरमा सबै जम्मा भइ कचहरी बसेको कुरा कथांशमा उल्लेख गरी कथानकमा अन्तर्वस्तु सिर्जना भएको छ ।

पात्रविधान र नामकरणमा आञ्चलिकता

कथामा आञ्चलिकतालाई अभिव्यञ्जित गर्ने अर्को महत्वपूर्ण पक्ष पात्रविधान, पात्रको नामकरण र स्थान नाम पनि हो र यी पक्षहरू कथामा घटना घटित परिवेश वा आञ्चलिक रूपमा आएका छन् छैनन् भन्ने कुराबाट पनि कथामा आञ्चलिकताको अभिव्यञ्जना थाहा हुन्छ । यस्ता कतिपय नामहरूका स्थानिक औच्चार्य रूपबाट पनि आञ्चलिकता झल्किन्छ । कुनै व्यक्तिवाचक नाम पूर्णबहादुर शब्दको क्षुद्रताबोधक शब्द पहाडिया ग्रामीण परिवेशमा पूर्णे वा पूर्ने औचार्य रूपमा व्यवहृत हुन्छ भने तराईली औच्चार्य रूपमा पुरन शब्द बढी व्यवहृत भएको पाइन्छ । पहाडी क्षेत्रकी फुलमाया जस्तै तराईली क्षेत्रकी फुलवा यस्तै स्थानिक वा आञ्चलिक औच्चार्य रूपका नमुना हुन् । त्यस्तै स्थानवाचक नाममा पनि पीपलडाँडा, अमला चउर, गलकोट, गोटीहवा बरवा तथा अन्त्यमा दी र ङ आउने मगर, गुरुङ, तामाङ भाषाको नजिकका मादी, चरौँदी, मनाङ, मुस्ताङ आदि स्थानवाचक तथा नदीका नामहरू आदिले पनि आञ्चलिकतालाई जनाउँछन् तर यस्ता नामहरूको सामान्य प्रयोगमा मात्र

आञ्चलिकता झल्किँदैन । समकालीन नेपाली कथामा प्रयुक्त यस्ता नामहरूको पात्र विधान र नामकरण र स्थाननामको प्रयोगका केही तथ्याङ्क वा साक्ष्यहरू यस प्रकार छन् :

(१) "मास्टर बाबु छोराको नाम के राखौँ ?" भोलि पल्ट उसले स्कूल हिंडेको गाउँको मास्टरलाई सोधेकी थिई । "तिमीले हिजो शनिबारको दिन छोरा पायौ । यस कारण यसको नाम शनिश्चर (विडम्बना पृ.२) ।'

माथिको कथांशले प्रायः आञ्चलिकतालाई अभिव्यक्त गर्ने व्यक्ति नामसँग सम्बद्ध छन् भने यस्तो अवस्थामा कहीँकहीँ स्थाननाम पनि आउन सक्छन् । पात्रहरूको नामकरण र स्थाननामहरू पनि आञ्चलिकताका अभिलक्षण, सूचक, सङ्केतक र अभिव्यञ्जक भएर आएको देखिन्छ । व्यक्तिनाम र स्थाननामका अतिरिक्त अन्य विविध पक्षसँग सम्बद्ध भएर पनि विभिन्न नाम शब्दहरू आएका हुन्छन् र ती व्यापक अर्थमा संस्कृति र जातिसँगसँग सम्बद्ध भएर आउँछन् । तिनलाई सांस्कृतिक अध्ययन र जनजातीय अध्ययनभित्र राखेर हेर्न सकिन्छ ।

(२) हाकिमको कोठाबाट बाहिरिदा हिमराजले दृढ प्रतिज्ञा गऱ्यो – जसरी भए पनि यो करारबाट फरार हुन्छु (श्रद्धासुमन पृ.६०) ।'

यस कथाको मुख्य पात्र हिमराजले कार्यालयमा जति राम्रो काम गरेता पनि हाकिमको सबै काम गरी सहयोग पुऱ्याए पनि, जति धेरै अध्ययन गरे पनि जागिरमा नाम निकाल्न नसकी सबैबाट अपहेलित हुनु पर्ने, व्यक्तिको स्वार्थ, अहंकार र घमण्डले गर्दा हिमराज जस्ता सोझा सिधा व्यक्ति टिक्न गाह्रो रहेको सन्दर्भ उल्लेख गरी पात्रगत आञ्चलिकता प्रस्तुत भएको देखिन्छ ।

(३) लोग्ने र स्वास्नी दुइ पात्रका रहेका यस कथामा आफ्नी श्रीमतीलाई दीर्घ रोग लागी उपचारको क्रममा काठमाडौँमा जादा भेट भएका पात्रहरूका रुपमा डाक्टरहरू रहेका छन् । प्रमुख पात्र श्रीमानलाई तिमी र श्रीमतीलाई उनी भनी सम्बोधन गरिएको छ । यस सन्दर्भमा 'उसले डाक्टरहरू देखायो अनेक टेस्टहरू भए । नेपालमै नपाइने औषधीहरू पनि खाएँ । तर औषधीले हुने रोग भए पो निको हुन्थ्यो । ढुङ्गा भइसकेको मेरो मन पग्लिन मान्दै मानेन । म दिनप्रतिदिन मूर्ति बन्दै गएँ (जिउँदो सालिक, पृ. ८२) ।'

यसरी श्रीमानले धेरै ठाउँमा लगेर औषधोपचार गरेको तर रोग पहिचान निदान नभएको डाक्टरहरूले अस्पतालमा नाना परीक्षण गर्दा पनि ठिक नभइ आफू जिउँदो सालिक बनेको यथार्थता श्रीमती/उनी पाब मार्फत प्रस्तुत गरी श्रीमान, श्रीमती, डाक्टर आदि मानवीय पात्र र बिरालो, कुकुर आदि मानवेत्तर पात्रको प्रयोग गरी पात्रको मनोदशा विश्लेषण गरी पात्रको फरक स्वाभावबाट आञ्चलिकता झल्किएको पाइन्छ ।

(४) धत्तेरीका इलु एउटा कुरा त ठ्याम्मै भन्न बिर्सेको तिमीलाई बोर त लाग्या छैन् । विवाह गरेकै रात पोइ भन्ने जन्तुले बलत्कार गर्यो । भनेँ नि, लोग्ने मान्छेसँग त्यस्तो खाले संसर्ग गरेको त्यो पहिलो रात थियो । भगवान पनि कस्तो निर्दयी, लुच्चो हुँदो रहेछ भने त्यही रातमा गर्भ बसेछ । स्वास्नी मान्छेको कर्म गर्भ पनि हामी भित्रै रहने, प्रशव पीडा पनि हामीलाईनै हुने, बच्चा हुर्काउने बढाउने हामीले नै गर्नुपर्ने । छोरा भइ दिए पनि त हुन्थ्यो । कर्महारा म छोरी नै जन्मिए (इतिवृत्त,पृ १०३) ।'

यस कथामा पात्रगत रुपमा रहेका इलु, उसको श्रीमान मुख्य पात्र र अन्य सहायक पात्रमा छोरा, छोरी, नोकर्नी, आमा, बुबा, दाजु, भाउजू आदि रहेका छन् । सबैले आआफ्नो भूमिका निर्वाहा गरेका पात्रहरूमध्ये नारी पात्र इलुले छोरी भएर जन्मदाका कुरालाई दर्शाइ पात्रगत लैङ्गिक विभेदको आञ्चलिकता सिर्जना भएको देखाइएको छ ।

परिवेश चित्रणमा आञ्चलिकता

सैद्धान्तिक रूपमा परिवेश शब्दले स्थान, काल र परिस्थितिको समष्टि स्वरूपलाई बुझाउँछ तापनि यसले स्थानिक परिवेश, कालिक परिवेश र पारिस्थिक परिवेशलाई जनाउने भएकाले कथामा चित्रित यी तीनै किसिमका परिवेशको उत्तिकै महत्व छ तर आञ्चलिकता वा आञ्चलिक कथाका सन्दर्भमा कालिक र पारिस्थितिक भन्दा स्थानिक परिवेश सर्वाधिक महत्वपूर्ण हुन्छ । यहाँ परिवेश भनेर विशिष्ट रूपमा स्थानिक परिवेशलाई नै लिएको छ । स्थानिक–आञ्चलिक परिवेशसँग सम्बद्ध भएर अन्य विभिन्न आञ्चलिक तत्व र पक्षहरू कथामा आएका हुन्छन् । स्थानिक परिवेश चित्रणमा निश्चित स्थान विशेषको वर्णन वा चित्रण मात्र नभएर त्यस स्थानको वा आञ्चलिक परिवेशभित्र अन्तर्निहित भएर आउने विभिन्न जातजाति, तिनका धर्म, संस्कार, संस्कृति, रीतिस्थिति, विश्वास, धारणा, आस्था, मूल्य र मान्यता, तत्स्थानिक संस्कृतिका मौलिकता, जीवनशैली आदि पक्षहरू पनि समाहित हुन्छन् । त्यस स्थानको वा आञ्चलिक भूगोलको स्थूल चित्रणदेखि लिएर सूक्ष्म रूपमा उपर्युक्त पक्षहरूको चित्रणसमेत हुने भएकाले आञ्चलिक कथाको परिवेश व्यापक हुन्छ । नेपाली कथामा स्थानिक आञ्चलिक परिवेश चित्रणलाई अभिव्यञ्जित गर्ने सन्दर्भलाई निम्नानुसार हेर्न सकिन्छ:

(१) ‘तिमीलाई यस्तो पनि हुन्छ इलु ! छया ... । आजकल सम्झिदा पनि लाज लागेर आउँछ । स्कुलमा एउटा शिक्षक थियो । गहुँ गोरो, पालतो, हिस्सी लाग्दो । गधापच्चिसी पनि ननाघेको । । फर्की फर्की मेरै ठाउँमा आउथ्यो । ऊ नजिक आउँदा मेरो जीउ झनझन गर्थ्यो । रमरम गथ्र्यो । आँखा किताबमा हुन्थे मन भने उडनतस्ततरीजस्तो उडिरहन्थ्यो । उसले कपालको चुल्ठो समाउँदा म रमाउथे । लठ्ठीले ढाडमा घोच्दा सर्माउँथे । अझ गालामा चिमोट्दा पिठ्यूमा कुहिनाले घोच्दा, तिघ्रामा धाप मार्दा टेबुलमा कुहिनो राखेर छातीमा नियाल्दा मुटु ढुकढुक हुन्थ्यो । खुट्टा जमिनमै धसिएको अनुभव हुन्थ्यो कक्षा सकिदा म पसिना पसिना भएर एक्लै कुर्सिमा टाँसिएर बसिरहेकी हुन्थे । मन कपासको भुवाझैँ हावामा तैरिरहेको हुन्थ्यो । गीत गुनगुनाइरहन मन लाथ्यो (इतिवृत पृ १०१)’

माथिको कथांशमा स्थानिक परिवेशका विविध सन्दर्भहरूलाई अभिव्यञ्जित गर्छ । कथामा परिवेशको मात्र कोरा वर्णन नगरेर त्यहाँको जीवनशैली, माया प्रेम, अभाव, गरिबी, संस्कार, रीतिथिति आदिलाई पनि व्यक्त गरिएको छ ।

(२) ‘गरिबीले यस्तो बनाउँदैन बरु मेहनति बनाउँछ । चोरको रोटीको स्वादभन्दा पसिनाको रोटीको स्वाद कैयौ गुना स्वादिलो हुन्छ । झुप्रोमा बस्ने जति भौतिक रुपमा त गरिब हुन्छन् तर तन गरिब हुँदैमा मन गरिब हुँदैन । (बिडम्बना पृ ३) ।’

यस कथामा गरिबीले थिचेको शनिश्चरेको अवस्थालाई परिवेशको दृष्टिमा चित्रण गरी गरिबी, अशिक्षा, रोग भोकको स्थानीय रङ दिइ आञ्चलिकता सिर्जना गरेको देखिन्छ ।

(३) ‘काम गर्नु पर्छ । काम नगरे छ महिनामा नोकरी राम राम । हिमराजले सङ्क्षिप्त जवाफ दियो । तर हाकिमले अनुमान गरे विपरित हिमराज अरु करारवाला भन्दा भिन्न स्वाभावको निस्कियो । मेहनति, इमान्दार, लगनशील, मृदुभाषी । धैरै बोल्नु पनि नपर्ने, कसैको कुरा पनि नकाट्ने । उसको लागि काम नै पूजा, काम नै धर्म (श्रद्धासुमन पृ ५९) ।’

विशेष गरी तराई क्षेत्रमा रहेको वस्तुस्थितिलाई उजागर गर्न सफल यस कथामा कथाकारले देखे भोगेका समस्याका साथै यस कथामा आफ्नो अनुभव नोकरीका दौडानमा नेपालका विभिन्न ठाउँमा पुग्दा त्यहाँको समाज

मानिस र घटनाहरूसँग प्रत्यक्ष साक्षात्कार भइ देशमा देखिएको राजनैतिक अस्थिरता, अस्थायी करार कर्मचारीको व्यवस्थाले सिर्जित बेथिति, विसङ्गतिले घोचिरहेको यथार्थलाई कथामा प्रस्तुत गरी कथा रचना गरिएको ठाउँ विशेषका परिस्थिति पात्र र वस्तुस्थितिलाई कथामा प्रस्तुत गरी मौलिक पहिचान दिलाइ परिवेशगत आञ्चलिकताको परिदृश्य कथाकारले देखाएका छन्।

(४) 'रघु ! धरहराको कुइनेटामा अपरिचत आवाज कानमा ठोकिन्छ। काठमाडौमा मान्छे साँच्चिकै व्यस्त हुन्छन् कि व्यस्तता प्रदर्शन गर्दछन् ? खोजको विषय हुन्छ। कारमा गुड्नेको त कुरै भएन पैदल हिँड्नेहरू पनि सधैँ हतारमा हुन्छन्। चिनेकाहरू भरसक तर्किएर हिड्छन्। जम्काभेट भइहाल्यो भने तुरुन्तै बहानाबाजी गरिहाल्छन् (जिउँदो सालिक पृ. ८०)।'

यस कथामा काठमाडौँको परिवेश देखाइएको छ। सबै कामाडौँबासी व्यस्त हुने कसैलाई फुर्सत नहुने भेटघाट, इष्टमित्रको सम्बन्ध भन्दा आफ्नो स्वार्थमा मात्र लागेको यथार्थ परिवेशलाई चित्रण गरिएको छ।

भाषिक प्रयोगमा आञ्चलिकता

आञ्चलिकतालाई अभिव्यञ्जित गर्ने अर्को महत्वपूर्ण पक्ष भाषिक प्रयोग हो। समकालीन नेपाली कथामा आञ्चलिकताको अभिव्यञ्जना सबैभन्दा बढी भाषिक प्रयोगका माध्यमबाट भएको देखिन्छ। यस्तो भाषिक प्रयोगका विविध स्वरूपहरू देखिन्छन्। तत्स्थानिक क्षेत्रमा प्रचलित भाषा भाषिकाको प्रयोग र तत्स्थानिक कथ्य रूपको प्रयाग भई कथामा प्रयुक्त भाषाले समेत स्थानीय जातीय मौलिकता, संस्कार, रीतिस्थिति आदिलाई प्रतिबिम्बित गर्छ भने त्यसलाई कथाको भाषिक प्रयोगमा आञ्चलिकताका रूपमा विश्लेषण गर्न सकिन्छ। कथामा तत्स्थानिक भाषिक प्रयोगका दुई स्वरूप देखिन्छन्। एउटा रूपमा कथाकार स्वयमले आपूm समाख्याता बनेर त्यस स्थानको भाषा (शब्द, पदावली, वाक्य आदि) को प्रयोग गरेको हुन्छ भने अर्को रूपमा कथामा प्रयुक्त पात्रहरूले बोल्ने संवादमा त्यस किसिमको भाषिक प्रयोग गरिएको हुन्छ। यस्तो भाषिक प्रयोग तत्प्रादेशिक भाषाभाषिका र जातीय भाषाभाषिकाका रूपमा देखिन्छ। मिथिलाञ्चलका आञ्चलिक प्रदेशमा मैथिली, पश्चिमी तराईमा अवधी र मध्यपूर्वी तराईमा भोजपुरी भाषाका प्रयोक्ता उपस्थित गराएर कथामा सो भाषा प्रयोग गर्नु प्रादेशिक–आञ्चलिक भाषिक प्रयोग हो भने तत्स्थानिक प्रदेशमा रहने विभिन्न जातिहरूका भाषाभाषिकाका प्रयोक्ता कथामा उपस्थित गराएर कथामा ती भाषा प्रयोग गर्नु जातीय आञ्चलिक भाषिक प्रयोग हो। थारू, मगर, गुरुङ, तामाङ, नेवार आदि जातिहरूका जातीय भाषिक प्रयोग यसका उदाहरण हुन्। समकालीन नेपाली कथामा आञ्चलिकताका अभिव्यञ्जकका रूपमा देखिएका भाषिक प्रयोगको उदाहरण निम्न बमोजिम रहेको छ :

(१) 'उनीहरूले आफ्नो सर्कलको ज्वाइँ खोजे र उत्तेजित हुँदै फैसला सुनाए – छोरी तिम्रो विवाह हुने भयो। यु आर ड्याम लक्की। साँच्चिकै भाग्यमानी रहिछौ। काठमान्डौमा चार ओटा घर छन्। नोकरहरू गोलभेडा समेत मोटरमा ल्याउँछन्। एक्लो अमेरिका रिर्टन छोरो (जिउँदो सालिक पृ. ८१)।'

प्रस्तुत कथामा काठमाडौँको भाषा जहाँ नेपाली र अङ्ग्रेजी मिसाएर बोलिएको कुरालाई प्रस्तुत गरिएको छ। साथै छोरीको विवाह अमेरिका, जापान बस्ने ज्वाइसित हुने प्रसङ्ग देखाउँदै त्यहाँका रहन सहनले समेत भाषिक आञ्चलिकताको प्रतीत गराएको छ।

(२) 'कति सुत्न सक्या हो कुन्नि ! बूढो भए पछि निन्द्रा पनि कम लाग्छ भन्छन्। हैन समस्याहरूको पहाडमा थिचिँदा पनि घोडा बेचेको नीद कसरी आउन सुकेको होला ?

सहनुको पनि सीमा हुन्छ । अंश मार्दा पनि मुखमा थुक जमाएर बस्ने । घरमै डकैती गर्दा पनि चूँ नओकल्ने यस्तालाई भगवानले मुख के का लागि दिएका होलान् ? अब कुन दिन घरैमा विष हालेर मार्छन अनि थाहा हुन्छ (श्रद्धासुमन पृ. ५६)’

यस कथामा सक्या, भन्याका साथै बक्सिन्छ आदि जस्ता काठमाडौँमा बोलचाल गरिने भाषाको प्रयोग गरी कथा लेखिएको छ । काठमाडौँका सम्भ्रान्त परिवारले प्रयोग गर्ने उच्च आदरार्थी शब्दहरूको विशेष प्रयोग, नेपाली भाषासँगै अङ्ग्रेजी, हिन्दी मिश्रित भाष्यबाट पनि उक्त ठाउँको वर्तमान भाषा,शैलीलाई जनाउँदै सो क्षेत्रको आञ्चलिकताको प्रभाव देखाउन कथाकार खप्पिस रहेका छन् ।

(३) शनिश्चरेलाई सोध्दैः ‘यहाँको नाम के ? शनिश्चरे । नेता भइसकेपछि के को शनिश्चरे यहाँको नाम अब समरबहादुर चौधरी । अरु कमैयाहरू मात्र । यहाँ बहादुर पनि चौधरी पनि । उनीहरूले शनिश्चरेलाई टीका र माला लगाइदिए र अरु हरूलाई थपडी मार्न लगाए (बिडम्बना पृ. ४) ।’

विडम्बना शब्दको शाब्दिक अर्थ देखासिकी गर्नु, अनुकरण गर्नु वा गिज्याउने होच्याउने काम गर्नु का साथै खिसी टिउरी गर्नु भन्ने बुझिन्छ । यस कथामा पनि समर बहादुर पात्र मार्फत मुक्त कमैयाले भोग्नु परेका तीता यथार्थ मालिकको ताप तथा रापबाट पिल्सिनु परेको वास्तविकतालाई बताउनुका साथै कमैया भएकै कारण शनिवार जन्मिएको आफ्नो बालक नाम शनिश्चरे राख्नु भनी समर बहादुर चौधरीलाई खिसीटिउरी गरी नामाकरण गरिएको,बच्चा जन्माउँदा जङ्गलमा दाउरा लिन जाँदा बच्चाकी आमाले भोग्नु परेको प्रशव पीडाले नेपालको परिवेश बताएको छ । साथै नेपालको पश्चिमी क्षेत्र वर्दिया गुलरियामा देखिएको कमैया प्रथा र यसले सिर्जना गरेको मानवताको चरम विसङ्गतिलाई कथामा मौलिक ढङ्गले प्रस्तुतीकरण गरिएको छ । समर बहादुरले नेपालका समग्र कमैयाहरूको प्रतिनिधित्व गरेको छ र कथाकारले ऊ मार्फत कमैयाहरूले भागेका वास्तविकतालाई उजागर गर्नु आञ्चलिक प्रभाव हो । तराई क्षेत्रमा देखिएको कमैया प्रथा जसले मानवताको उपाहास गरेको पाइन्छ । कमैयाहरूलाई चाडवाडमा गरिने व्यवहार, बिरामी पर्दा पर्ने समस्याहरू, बासस्थानको समस्या, लत्ता कपडाको समस्या खानपानको समस्याले गरिबी, दीन हीनको अवस्थालाई यस कथाले प्रस्तुत गरेको छ । यस क्षेत्रमा रहेको हरूवा चरुवा प्रथा कमैया प्रथा पछिल्लो समयमा पनि यथावतै रहेको र यसले समाजमा उचनिचबिचको वर्गीय अन्तरको खाडल झनै वढाएको यथार्थलाई कथामा देखाईएको छ ।

साथै कथामा नेपालको पश्चिमी तराईको परिवेश सिर्जना गरी त्यहाँको वस्तुस्थितिलाइ आधार बनाइ लेखिएको यस विडम्बना कथामा कमैया प्रथालाई निरन्तरा दिने शनिश्चरे, उसको बुबा रोइना, छोरा शिवराम आदि कमैयाले दैनिक हात मुख जोड्न कठिन भएको परिदृश्य देखाउँदै शनिश्चरे आमा दाउरा लिन जङ्गल जादा जन्मिएको, दाउरा, घाँस गर्नुपर्ने कमैयाको दुःखी जीवन उधृत गर्दै सोही ठाउँमा प्रयोग गरिने भाषा शैलीको प्रयोग भइ कथानकले भाषिक आञ्चलिकता प्रदर्शन गरको देखिन्छ ।

(४) ‘उमेर सानै छ । यस्तो कलिलो उमेरमा घर व्यवहार धान्न सक्ली ? आमाको सोच, परे पछि गरिहाल्छे नि । भाउजूको तर्क । दिन पाए राम्रै हुन्छ । केटा लायकका छन् । परिवारमा एक मानो खान पुग्ने छ । दाइको दोधारे मन । छोरी भनेको पराइ घन हो । घरमा बढेकी छोरी राख्नाले अवगाल मात्र आउँछ । तिमीहरू जे सुकै भन मैले त दिने निर्णय गरेँ । बुबाको फैसला (इतिवृत पृ. १०२) ।’

यस कथामा छोरी इलुको विवाह गर्ने सन्दर्भ आएको छ कथा वस्तुमा उल्लिखित विषय छोरीलाई लामो समय घर राख्न नहुने, अर्काको घर जाने जात भन्दै परिवारका हरू सदस्यको सामान्य राय सुझाव लिए पनि अन्तिम

फैसला गर्ने बुबाले नेपाली पितृसतात्मक सोच सहित कथामा प्रयोग गरिएका उखान टुक्काले भाषिक आञ्चलिकता प्रदर्शन गरेको छ । गाई भैसीको भकारो सोर्नुपर्ने, गाउँ घरमा गरिने सामान्य व्यवहारका कार्यहरू गर्नुपर्ने प्रसङ्ग कोट्याउँदै नारीलाई घरको लक्ष्मी भन्दा पनि सौन्दर्यको साधन जस्तो ठानी इलुलाई कलिलै उमेरमा बुहार्तन व्यहोर्दा आइपर्ने समस्यालाई उपयुक्त नेपाली झर्रो भाषा शैलीको प्रयोग गरिएको कथावस्तु यसमा पाइन्छ ।

निष्कर्ष

यसरी नेपाली साहित्यको आख्यान अन्तर्गत कथा विधामा स्थापित कथाकार शाहका श्रद्धासुमन कथा सङ्ग्रहका प्रतिनिधि कथामा जातीय, भाषिक, सामाजिक, सांस्कृतिक आदिका आधारमा आञ्चलिकताको प्रभावबारे विश्लेषण गरिएको छ । सुरुमा कविताबाट आफ्नो यात्रा लाई अगाडि बढाएर पछिल्लो चरणमा नेपाली आख्यान अन्तर्गत कथा साहित्यमा आफनो छवि बनाएका कथाकार दिलिप शाह वास्तवमा यथार्थवादी कथाकारका रुपमा स्थापित छन् । उनका कथामा नेपाली समाजको वस्तुस्थितिलाई अथार्थपरक ढङ्गले प्रस्तुत गरी समाजमा देखिएका वर्गीय, जातीय, भाषिक तथा सांस्कृतिक भेदलाई कथामा पोखेको पाइन्छ । आफनो पेशाको सिलसिलामा विभिन्न ठाउँमा रही उक्त ठाउँका सुहाउँदा पात्रको चयन तथा गाउँले र शहरीया दुवै परिवेशलाई कथामा झल्काउन सक्ने शाहका कथामा नारीवादी दृष्टिकोण देखिन्छ । पितृसतात्मक समाजमा नारीप्रति गरिएको विभेदलाई कथामा प्रस्तुत गरी समानताको पक्षमा वकालत गर्ने कथाकार शाहले गरिबीलाई पनि कथाको विषयवस्तु बनाएका छन् । त्यस्तै गरी द्वन्द्वकालीन अवस्थामा नेपालीहरूले भोग्नु परेको तीतो यथार्थ, मानिसको जीवन सामान्य कमिलाको जीवन जतिको मूल्य नभएको सत्यतालाई कथामार्फत प्रस्तुत गरी उक्त समयमा घटेका घटनालाई यथार्थपरक ढङ्गले कथामा उल्लेख गरिएको छ । स्थानीय भाषा शैलीलाई टिपेर सोही परिवेशमा आधारित गरी समाजको वस्तुस्थिति चिर्न सफल शाहका कथा आञ्चलिकताका दृष्टिले महत्वपूर्ण रहेका छन् । सामाजिक यथार्थवादी कथाकार शाहले आफ्ना कथामा सरकारी कर्मचारीले सेवाग्राहीप्रति गरिएको व्यवहार, कर्मचारीको बाध्यता, सेवाग्राही र कर्मचारी विचको अन्तरद्वन्द्वको व्यङ्ग्यात्मक प्रस्तुती गर्दै सेवाग्राहीलाई दिइने सरकारी सेवामा कमीकमजोरी रहेको र कर्मचारीको भावना अहम्वादी भएको वास्तविकता कथामार्फत प्रस्तुत गरेका छन् । कथाको परिवेश रहेको समाजका कमजोर वर्गको मुख पात्रका रुपमा देखिने शाह गरिवीका कारण समाजमा धेरै थिचोमिचो भएको, अन्याय र अत्याचार भएको नारी माथि दमन शोषणका घटनाहरू दिनानुदिन बढदै गएका, राजनीतिक विकृतिले समाजको अस्मितालाई ध्वस्त पार्न खोजेको सत्यता जस्ता विषयलाई सामाजिक अवस्थाले सिर्जित आञ्चलिकता, आर्थिक अभावका कारण भोक, रोग, शोक र भयबाट सृजित वातावरणलाई सो क्षेत्रको विशिष्ट लक्षण भइ आञ्चलिकता सिर्जना भएको देखिन्छ । साथै कथाकार शाहका छनोट भएका कथालाई अन्तर्वस्तु, भाषिक, पात्र तथा चरित्रगत विश्लेषण, देश, काल, वातावरण र परिवेशगत आधारमा विभिन्न कोणबाट प्रयोग भएको आञ्चलिकतालाई विश्लेषण गरिएको छ । यसबाट के निष्कर्ष निकाल्न सकिन्छ भने कथाकार शाहका कथामा नेपालको प्रायः सबै क्षेत्र, जात, जाति, भाषभाषी, भौगोलिक परिवेश आदिको मिहिन चित्रण गरी नेपाली कथाजगतमा देखिने आञ्चलिक सैद्धान्तिक अवधारणालाई प्रयोग गर्न सफल देखिन्छन् ।

सन्दर्भ सामग्री

अर्याल, भैरव, सम्पा. (२०४३), *साझा कथा*, पाँचौँ संस्क., साझा प्रकाशन ।

उपाध्याय, केशवप्रसाद, (सन् १९९८), *पूर्वीय साहित्य सिद्धान्त*, साझा प्रकाशन ।

उपाध्याय, केशवप्रसाद, (सन् १९१०), *पूर्वीय साहित्य प्रकाश*, साझा प्रकाशन ।

कोइराला, कुमारप्रसाद, (२०६८), *आख्यान विमर्श*, ओरिएन्टल पब्लिकेशन ।

कोइराला, कुमारप्रसाद, (२०५८), *नेपाली आख्यानको अध्ययन*, वाणी प्रकाशन ।

गौतम, लक्ष्मणप्रसाद, (२०६६), *नेपाली साहित्यमा उत्तरआधुनिक समालोचना*, ओरिएन्टल पब्लिकेसन ।

गौतम, लक्षणप्रसाद तथा अधिकारी, ज्ञानु, (२०६७), *नेपाली कथाको इतिहास*, साझा प्रकाशन ।

सुवेदी, धनप्रसाद, (२०७७), *आञ्चलिकता र नेपाली साहित्य*, नेपाल रिपब्लिक प्रकाशन ।

शाह, दिलिप, (२०६८), *श्रद्धासुमन*, साझा प्रकाशन ।

A peer-reviewed open-access journal indexed in NepJol
ISSN 3021-9965 (Print)
Published by Okhaldhunga Campus, Okhaldhunaga, Koshi Province, Nepal
Article History: Received on May 2, 2024; Accepted on August 12, 2024
DOI: https://doi.org/10.3126/oj.v1i2.69579

ओखलढुंगा क्याम्पसमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि

चोपलाल धमला
ओखलढुंगा क्याम्पस ओखलढुंगा

लेखक परिचय

यस लेखका लेखक चोपलाल धमला (https://orcid.org/0009000595767996) ओखलढुंगा क्याम्पस ओखलढुंगामा कार्यरत सहायक प्राध्यापक हुनुहुन्छ। उहाँले त्रिभुवन विश्वविद्यालयबाट सन २००६ मा जनसंख्या विषयमा स्नातकोत्तर तह उत्तीर्ण गर्नु भएको छ। यस लेखको सम्वन्धमा लेखकलाई ओखलढुंगा क्याम्पसको ठेगानामा पत्राचार गर्न सकिनेछ। Email: dhamalacl55@gmail.com

लेखसार

प्रस्तुत लेख ओखलढुंगा क्याम्पसमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग र यसको प्रभावकारिता सम्बन्धी शीषर्कमा गरिएको अध्ययनमा आधारित छ। क्याम्पसको कार्यालय व्यवस्थापन तथा संञ्चालन र शिक्षणमा सूचना, सञ्चार र प्रविधिका साधन र तिनको प्रयोगको वर्तमान अवस्था अध्ययन गर्नु र क्याम्पसको कार्यालय व्यवस्थापन तथा सञ्चालन र शिक्षण सिकाईमा सूचना तथा प्रविधिको प्रयोग गर्न आई परेका कठिनाईहरू ,चुनौती र समधानका उपायहरूको खोजी गरी सुझाउनु जस्ता प्रमुख उद्देश्यहरू राखी यो अध्ययन गरिएको थियो। यो अध्ययन गुणात्मक ढाँचामा केन्द्रित रही अध्ययन गरिएको छ। ओखलढुंगा क्याम्पसलाई उद्देश्य मुलक विधिबाट छनोट गरी अनुसन्धानकर्ता आफैले क्याम्पस व्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष, क्याम्पस प्रमुख, प्राध्यापकहरू, कर्मचारी र केही विद्यार्थीहरूलाई खुल्ला प्रश्नावलीसगै अन्तरवार्ताबाट प्राथमिक तथ्यांक संकलन तथा आवाश्यकता अनुसार द्वितीय तथ्यांकको लागि क्याम्पसका अभिलेखहरू, पुस्तक, लेख र रचना पत्रपत्रिका, इमेल इन्टरनेटबाट प्राप्त विबरण तथा सूचना र तथ्यांकलाई बिभिन्न शीर्षकबाट ओखलढुंगा क्याम्पस ओखलढुंगामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग र यसको प्रभावकारीताको वर्तमान अवस्था, सूचना तथा संचार प्रविधिको प्रयोग गर्न आई परेका कठिनाईहरू र चुनौतीहरू र समाधानका उपायहरूलाई संक्षिप्त रुपमा प्रस्तुत गरिएको छ।

मुख्य शव्दावली : सूचना तथा सञ्चार प्रविधि, शैक्षिक पूर्वधार, सरोकारवाला, चुनौती, सिकाई उपलब्धी

पृष्ठभूमि

सूचना र सञ्चार प्रविधि भनेको सूचना सिर्जना संकलन प्रशोधन, प्रसारण र भण्डारण गर्ने तरिकालाई सहज बनाउन र कम्प्युटिङ र दुरसञ्चार प्रविधि, प्रणाली र उपकरणहरूको प्रयोग हो। यसमा सर्भरहरू, ल्यापटप कम्प्युटरहरू, र सफ्टवेयर एप्लिकेसन साथै टेलिफोन, इन्टरनेट, इन्टरनेट अफ थिंग्स (ICT) र मेटा भर्सलाई समर्थन गर्ने तारयुक्त र ताररहित सञ्चार प्रविधिहरू जस्ता कम्प्युटिङ प्रविधिहरू समावेश छन्। ICT को लक्ष्य भनेको सूचना पहुँच सुधार्नु र मानव देखि मानव, मानव देखि मेसिन र मेसिन देखि मेसिन सञ्चारलाई सजिलो र अधिक प्रभावकारी बनाउनु हो। (Margaret Rouse, 2023) संञ्चारका साधनका रुपमा अखवार, सिनेमा, इमेल, इन्टरनेट, पत्रपत्रिका, रेडियो, टेलिभिजन, वेवसाइट, पुस्तक, सिडी, डिभीडी, भिडियो क्यासेट कम्प्युटर जस्ता साधनलाई जनाउछ। यी सञ्चारका साधनहरू मध्ये आजभोलि कम्प्युटर नविनतम् र सबैभन्दा भरपर्दो र प्रभावकारी साधनको रुपमा स्थापित भएको छ। सूचना प्रविधि अन्तर्गत तथ्याङ्कको संकलन, त्यसको प्रशोधन र त्यसबाट प्राप्त नतिजाको प्रयोग साथै भविष्यमा आवश्यकता अनुसार त्यसको पुनः प्रयोगको लागि भण्डारण गरेर राख्ने गरी सूचनालाई सञ्चार प्रविधि सँग संयोजित रुपमा तयार पारिएको एकीकृत सञ्जालनै सूचना तथा सञ्चार प्रविधि हो। (के.सी. र शर्मा, २०७८) सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग मानव विकास गरेका हरेक क्षेत्रमा प्रयोग हुदै आएको छ। त्यसमा पनि शिक्षा क्षेत्रमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको तिव्रतर रुपमा भइरहेको विकास र परिवर्तनलाई संलग्न गराउनु पर्ने आवाश्यक छ। आजको शिक्षाले विश्व बजारमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने दक्ष जनशक्ति उत्पादन गर्नु जरुरी छ। कार्यालय व्यवस्थापन तथा विभिन्न कार्यहरूको सम्पादनका साथै शिक्षणलाई निरन्तरता दिन सूचना तथा सञ्चार प्रविधि (ICT) को प्रयोग जरुरी हुन्छ। सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई शिक्षण विधि, सामग्री र प्रविधिको रुपमा प्रयोग गर्न सकिन्छ।

विश्वविद्यालयीय शिक्षाको सिकाइमा शैक्षिक स्तर दिनानुदिन घट्दै गएको परिप्रेक्ष्यमा शिक्षाको गुणस्तर कायम राख्न प्रशासनिक तथा लेखा कार्यलाई व्यवस्थति र शिक्षण कार्यलाई प्रभावकारी बनाइनु पर्छ। सूचना, सञ्चार र प्रविधि युक्त सेवाले प्रशासनिक सेवा छिटो छरितो तथा भरपर्दो र कार्यालयलाई व्यवस्थित बनाउछ त्यस्तै प्रविधि मैत्रि शिक्षण विधि तथा सामग्रीले शिक्षणलाई रोचक र प्रभावकारी बनाउछ। विश्वव्यापिकरण, उदारिकरण र प्रविधि मैत्री समाजको विकास संगै शिक्षा क्षेत्रमा सूचना तथा संचार प्रविधिको प्रयोगको महत्व दिनप्रतिदिन वढ्दैगएको छ। प्रतिस्पर्धात्मक युगमा विश्व बजारमा सुहाँउदो जनशक्ति उत्पादनका लागि आज सूचना तथा संचार प्रविधिको प्रयोग शैक्षिक संस्थामा गरिनु अपरिहार्यता छ।

सूचना प्रविधिको विश्व इतिहासलाई हेर्ने हो भने १९ औं शताब्दी भन्दा पहिले पत्राचार र रेडियोनै सञ्चारको प्रमुख माध्यमको रुपमा रहेकोमा १९ औं शताब्दी पछि चरणबद्ध रुपमा कम्प्युटरको विभिन्न पुस्ताहरूको विकास भएको पाईन्छ (अधिकारी, २०७८)। कम्युटरको नविनतम् प्रविधिको विकास सँगै यसको क्षेत्रहरू पनि विस्तारै बढ्दै गएको पाईन्छ। यसै क्रममा सन् १९६९ मा अमेरिकाको रक्षा मन्त्रालय (डिपार्टमेन्ट अफ डिफेन्स) ले कम्प्युटरमा आधारित नविनतम प्रविधि अर्पानेट (arpanet) को विकास गर्यो जसलाई आधुनिक इन्टरनेटको जननी मानिन्छ (कम्प्युटर शिक्षा, कक्षा ८ (२०७२)। नेपालमा वि.सं. २०२८ सालमा जनगणनाका लागि कम्प्युटरको प्रयोग गरिएबाट नै सूचना प्रविधिको विकास मान्न सकिन्छ। यस प्रविधिको निरन्तरको विकास सँगै नयाँ नयाँ गुण तथा विशेषताहरू पनि जोडिंदै जाँदा यसले आधुनिक इन्टरनेटको रुप लिएको पाईन्छ। सन् १९९१ बाट ईन्टरनेट प्रयोगमा आम मानिसको पहुँच विस्तार भएसँगै विश्वब्यापी रुपमा सरकारी तथा गैरसरकारी

दुवै रुपबाट शिक्षा, स्वास्थ्य, सञ्चार लगाएतका क्षेत्रमा यसको प्रयोगमा ब्यापकता आएको देखिन्छ । नेपालमा पनि सन् १९९४ देखि इन्टरनेटको प्रयोग हुन थालेको पाईन्छ (अधिकारी, २०७८) । यसको प्रयोगलाई व्यवस्थित गर्न नेपाल सरकारले विभिन्न निकायहरू (जस्तै सूचना तथा प्रविधि मन्त्रालय, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय, सूचना प्रविधि पार्क, सूचनाप्रविधि केन्द्र आदि) द्वारा विद्युतीय कारोवार ऐन २०६३, सूचना तथा सञ्चार प्रविधि नीति २०७२, आम सञ्चार नीति, दुर सञ्चार नीति लगाएतका नीतिगत दस्तावेजहरूको निर्माण तथा कार्यान्वयन गरेको पाईन्छ । (भट्टराई र जि.सी. २०७८) ।

नेपालमा पहिलो पटक वि.सं. २०७३ सालमा खुला विश्वविद्यालयको स्थापना भएको छ जहाँ सूचना प्रविधिमा आधारित रहेर पठनपाठन गरिन्छ । सन् २०१९ को अन्त्यबाट सुरु भएको विश्वव्यापी कोभिड महामारीले अधिकांश शैक्षिक संस्थाहरूको पठनपाठन शैलीमा आमूल परिवर्तन ल्याईदिएको पाईन्छ । कोभिड पश्चात त पुरै विश्व नै अनलाइन प्रविधिबाट चल्न बाध्य भएको र त्यसैको सकरात्मक परिणाम स्वरुप नेपाली समाजका निजी तथा सार्वजनिक निकायहरूले पनि अनलाइन सेवा प्रवाहमा ब्यापक प्रगति गरेको पाईन्छ । यस अन्तर्गत अनलाईन कक्षा, अनलाईन सरकारी सेवा प्रवाह, अनलाईन बैंकिङ्क, अनलाईन विलिङ्क तथा भुक्तानी प्रणाली, भर्चुअल बैठक प्रणाली आदिको सफल प्रयोग भैरहेको छ ।

प्रविधिको प्रयोगबाट आज असामान्य लाग्ने कठिन प्रकृतिका कार्यहरू सहज रुपमा सम्पादित भएका उद्धाहरण हाम्रा सामु विद्यमान छन् । यसै सन्दर्भमा यसको जग विद्यालय तथा कलेजहरूनै हुन् । यसका प्रयोक्ता भनेका आजका विद्यार्थी कर्मचारी र शिक्षक तथा प्राध्यापकहरूनै हुन् । (मैनाली, २०७६) समयक्रम संग राज्यको नीति तथा शिक्षाका राष्ट्रिय उद्देश्यमा समेत प्रविधिमा आधारित शिक्षालाई महत्वपूर्ण विषयको रुपमा अंगिकार गरिएको छ । जसका लागि राज्यको नीति तथा कार्यक्रम र बजेटमा समेत समाहित गरी कार्यान्वयन गरिएको छ । यसको प्रयोगका लागि सबैभन्दा पहिला शिक्षक तथा अध्यापकहरूको क्षमता विकास गर्नुपर्ने हुन्छ साथै क्याम्पसको संस्थागत क्षमता सुदृढीकरण गरिनु आवश्यक रहन्छ । शिक्षण सिकाइ प्रक्रियामा प्रविधिका साधनको प्रयोगबाट शिक्षकको शिक्षणलाई सहजीकरण गर्न तथा विद्यार्थीको सिकाइलाई दिगो बनाउन र समग्रमा शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापलाई प्रभावकारी बनाउन सहयोग पुग्छ । हामीसँग जुनस्तरको प्रविधिको पूर्वाधार छ , त्यो प्रविधिलाई प्रयोग गर्न सक्ने मानवीय र संस्थागत क्षमता छ, त्यसले हामीले राखेका सञ्चार प्रविधिको साधनको प्रयोग सम्बन्धी महत्वाकांक्षाहरू पूरा हुन अत्यन्त कठिन र चुनौतिपूर्ण भएको छ (मैनाली, २०७६) ।

Roblyer (2008) का अनुसार सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगले शिक्षण विधिलाई शिक्षक केन्द्रित विधिबाट विद्यार्थी केन्द्रित विधिमा रुपान्तरण गर्न सजिलो भएको छ । शिक्षक केन्द्रित शिक्षण विधिको ठाउँमा सिकारु केन्द्रित शिक्षण विधिको शुरुवात गर्नु अहिलेको पाठ्यक्रमको मुद्धा हो । यसले विद्यार्थीमा उत्प्रेरणा जगाउँछ , सूचना युगको लागि आवश्यक सिप हासिल गराउँछ । सूचना , सञ्चार र प्रविधिलाई स्पस्ट पार्दै काफ्ले वासुदेव र साथीहरू (२०६१) ले भनेका छन् आजको युग विज्ञान र प्रविधिको युग हो । हरेक क्षेत्रमा अछुतो नरहेको वैज्ञानिक प्रविधि आज शिक्षा क्षेत्रबाट पनि टाढिन सक्दैन फलत शिक्षा क्षेत्रमा भएका परम्परागत सिकाइ शैली र उपकरणहरूलाई वैज्ञानिक सिकाई पद्दति र आधुनिक साधनहरूले विस्तापित गर्यो । चक , डस्टर र कालोपाटी अतिरिक्त रेडियो टेपरेकर्डर, टेलिभिजन, कम्प्युटर, इन्टरनेट जस्ता साधनहरूले शिक्षा क्षेत्रलाई आधुनिक युगसगँ समयानुकुल डोर्याउन थालेको छ । Aryal (2077) का अनुसार शिक्षक सक्षमताको प्रारुपमा भएको व्यवस्था अनुसार सिकाइलाई सहजीकरण गर्न साथै सूचना, सञ्चार र प्रविधि एकिकृत रणनीतिहरूको

छनौट तथा प्रयोग गर्न, सिकारुका आवाश्यकता अनुसार डिजिटल सामग्री विकास गर्न, सिकारुका स्व सिकाइ प्रबद्धन गर्न, आपसी संचार र सहकार्यलाई प्रभावकारी वनाउन, सिकाइको मूल्यांकन तथा पृष्ठपोषण प्रदानका लागि सूचना, सञ्चार र प्रविधिको उपयोग गरिन्छ।

सूचना, सञ्चार र प्रविधि मानव जीवनको महत्वपूर्ण अंग हो। उच्चशिक्षा हासिल गर्ने विद्यार्थीलाई सूचना, सञ्चार र प्रविधि सम्वन्धी ज्ञान दिनु अति आवाश्यक छ। क्याम्पस तह उच्चशिक्षा हासिल गर्ने थलो हो। यस तहमा उच्च शिक्षालाई गुणस्तरीय र प्रभावकारी वनाउन सकेमा मात्र समाज र राष्ट्रलाई चाहिने जनशक्ति प्राप्त हुन्छ। अर्कोतिर क्याम्पसको स्तर, शिक्षा प्रदान गर्ने क्षमता, काम गर्ने प्राध्यापकहरू तथा कर्मचारीहरूको समग्र क्षमता पनि राम्रो हुनजान्छ, क्याम्पसवाट विद्यार्थी तथा सरोकार पक्षहरूमा दिनुपर्ने सेवा पनि प्रभावकारी हुन जान्छ। त्यसैले सूचना, सञ्चार र प्रविधिको अभावमा क्याम्पसबाट दिइने सेवालाई चुस्त, दुरुस्त, छिटो, छरितो विद्यार्थी तथा सरोकारमुखि वनाउन सकिरहेको अवस्था देखिदैन। शिक्षण प्रक्रियामा रहेका थोत्रा विधिहरू रुपान्तरण गर्न नसक्नु, आधुनिक सूचना, सञ्चार र प्रविधिलाई इन्टरनेट सञ्जालमा जोडी प्रभावकारी सिकाइ गराउन नसक्नु हाम्रा जस्ता क्याम्पसका प्रमुख समस्याहरूको रुपमा देखापरेका छन। ओखलढुंगा क्याम्पस ओखलढुंगाको कार्यालय व्यवस्थापन तथा संञ्चालनको अवस्था र शिक्षणमा सूचना, सञ्चार र प्रविधिको प्रयोगको वर्तमान अवस्था, शिक्षण सिकाईलाई शैक्षिक रुपान्तरणको लागि प्रयोग भएका सूचना, सञ्चार र प्रविधिका साधनहरू जानकारी, क्याम्पस कार्यालय व्यवस्थापन तथा सञ्चालन र शिक्षण सिकाईमा सूचना, सञ्चार र प्रविधिको प्रयोग गर्न आई परेका कठिनाईहरू र चुनौतीहरू, र चुनौतीहरूलाई समधान गर्न अपनाउनु पर्ने तौरतरिकाहरूको बारेमा अनुसन्धान गरी सो अनुसन्धानको पृष्ठभूमिमा रहेर यहाँ छोटो चर्चा गरिएको छ।

अध्ययन विधि

ओखलढुंगा क्याम्पसमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग र प्रभावकारिताको बर्तमान अवस्था अध्ययनको लागि क्याम्पसमा नियमित अध्ययनरत जम्मा ५५९ विद्यार्थीबाट १० प्रतिसत विद्यार्थी, जम्मा ३ जना कार्यरत कर्मचारीबाट ७५ प्रतिस कर्मचारी र जम्मा १९जना सहायक प्राध्यापक तथा उपप्राध्यापकहरूबाट ७५ प्रतिसत अध्यापनरत सहायक प्राध्यापक तथा उपप्राध्यापकहरूलाई प्रत्येक नमूना एकाइको छनौट हुने संम्भावना बराबर रहने र नमूनाको एकाइहरूको छनौटमा पक्षपात नहुने भएकोले साधारण संयोगिक नमूना छनौट विधि (Creswell, 2011) बाट, अध्ययनका उद्देश्य अनुसार अनुसन्धानकर्ताले सम्बन्धित पदीय जिम्मेवारमा रहेका क्याम्पस प्रमुख र विद्यालय व्यवस्थापन समितिका अध्यक्षलाई उद्देश्य मुलक नमुना छनौट विधि (Creswell, 2011) बाट छनौट गरि नमूना छनौटमा परेका एकाइबाट प्राप्त राय, सुझाव, बिश्लेषण र दृष्टिकोणहरूलाई सूचनाको रुपमा लिइएको छ। त्यस्तै सूचना र तथ्यहरूको विश्वषनीयता कायम गर्न प्रश्नावलीका आधारमा सूचना संकलन गरिएको छ। त्यस्तै स्वयम अनुसन्धानकर्ताले अवलोकन फारमको प्रयोग गरी सूचना र तथ्यहरूलाइ थप विश्वषनीय कायम गरिएको छ।

सूचना, सञ्चार र प्रविधिको व्यवस्थापन तथा वर्तमान प्रयोगको अवस्था

त्रिभुवन विश्वद्यिालयबाट सम्वन्धन प्राप्त भई संचालनमा आएका केही क्याम्पसहरू शहरी क्षेत्रमा रहेका र उनीहरूको सूचना प्रविधिको प्रयोगमा पहँच ग्रामिण क्षेत्रमा भन्दा सहज र राम्रो रहेको पाईन्छ तर अधिकांश ग्रामीण क्षेत्रमा संचालनमा रहेका क्याम्पसहरूको सूचना प्रविधिमा पहुँच अति कमजोर रहेको देखिन्छ। कोभिड महामारी

पछि सूचना प्रविधिको प्रयोगमा देशभरी नै सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास तथा विस्तारमा त्रिभुवन विश्वद्यिालय आंगिक तथा सामुदायिक क्याम्पसहरूको सक्रियता बढे सँगै ओखलढुंगा क्याम्पसमा पनि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रशासन तथा शिक्षणमा प्रयोग बढ्दै गएको कुरा क्याम्पसका नियमित गतिबिधिबाट थप स्पष्ट हुन्छ।

क्याम्पस तथा क्याम्पसमा कार्य सम्पादन गर्ने कर्मचारी प्राध्यापकहरूको कार्य क्षमता बढाउने प्रमुख माध्यम भनेको सूचना, सञ्चार र प्रविधि युक्त संयन्त्रहरूको प्रयोग र संचालन हो। प्रशासनिक कार्यलाई व्यवस्थित बनाउन, उपलव्ध भएका तथ्यांक र सूचनालाई प्रशोधन गरी अर्थपूर्ण प्रयोग गर्न, विद्यार्थीहरूमा उत्प्रेरणा जगाउन सूचना, सञ्चार र प्रविधि आजको प्रमुख आवश्यकता भएको छ। सूचना, सञ्चार र प्रविधिको सम्प्रेषण व्यवस्थापनको अभावमा क्याम्पसको व्यवस्थापन, सम्पादन अध्ययन तथा अध्यापनका सम्पूर्ण कार्यहरू अपूरो तथा अधुरो हुन गई शिक्षाको शैक्षिक गुणस्तर कमजोर रहन्छ, उत्पादन भएको जनशक्ती कमजोर रहन्छ भने त्यस्तो जनशक्तीले आजको एक्काईसौ शताव्दीको विज्ञान र प्रविधिको समाजका आवाश्यकता र चाहनाहरू पुरा गर्न सक्दैनन्। त्यस्तै सूचना, सञ्चार र प्रविधि युक्त संयन्त्रहरूको प्रयोग र संचालनको लागि क्याम्पसको भौतिक अवस्था तथा कक्षाकोठाको संख्या र अवस्था, सुरक्षाको स्थिति, विजुली तथा सौर्य उर्जाको व्यवस्था, उपयोग र परिचालन गर्ने जनशक्ति र जनशक्तिको व्यवस्थापन, इन्टरनेटको व्यवस्था, कम्प्युटरको अवस्था, आर्थिक अवस्था तथा विद्यार्थीहरूमा फ्री डाटा प्याक तथा इन्टरनेट सहितको कम्प्युटरको प्रयोगमा विद्यार्थीहरूको पहुँचको अवस्था, क्याम्पसमा सूचना, सञ्चार र प्रविधि युक्त संयन्त्रहरूको प्रयोग र संचालनमा यसको प्रभावकारितामा राम्रो र गुणस्तरीय सेवा प्रवाह हुन आवश्यक छ। यस अध्ययनले विगतमा ओखलढुंगा क्याम्पसमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको अवस्था कमजोर देखिए पनि वर्तमान अवस्थामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका व्यवस्थापन र प्रयोगका गतिविधिहरू तिव्र गतिमा अघि वढेका छन्।

प्रयोगमा ल्याइएका सूचना तथा संचार प्रविधिहरू

विश्वमा उत्पादित भएका ज्ञान तथा प्रतिपादित सिद्धान्तलाई शैक्षिक संस्थामा प्रयोग गरि विकसित देशहरूले अपेक्षित लक्ष्य तथा उद्देश्यलाई हासिल गराउन सूचना, सञ्चार र प्रविधिको प्रयोग गरि सफल भएका छन्। सूचना, सञ्चार र प्रविधिको क्षेत्रमा भएको विकासले अधिकांस विकासका आयामलाई सार्थक तुत्याउनुको साथै नविनत्म वैज्ञानिक प्रविधिलाई उपयोग गर्दै लगेका छन्। तर हाम्रो जस्तो विकासोन्मुख देश त्यसमा पनि ग्रामिण भूगोलमा रहेको यस ओखलढुंगा सामुदायिक क्याम्पसले कार्यालय व्यवस्थापन तथा संचालन र शिक्षण सिकाइमा प्रविधिको उपयोग गर्न स्रोत साधन, सीप तथा दक्षता आर्थिक अभावमा सूचना तथा प्रविधिहरूको व्यवस्थापन तथा प्रयोग चाहे अनुसारको प्रगति गर्न सकेको छैन।

यस ओखलढुंगा सामुदायिक क्याम्पसमा शै.स. २०८०/८१ मा मानविकी संकाय BA, व्यवस्थापन संकाय BBS, र शिक्षाशास्त्र संकाय BEd र MEd ५५९ विद्यार्थीहरू अध्ययनरत रहेको यस क्याम्पसमा विद्यार्थी सिकाइ प्रयोजनको लागि कम्प्युटर हवको रुपमा एक कक्षाकोठालाई व्यवस्था गरिएको छ। जसमा जम्मा ८ वटा डेक्सटप कम्प्युटको व्यवस्था गरेको छ। अफिसिएल प्रयोजनको रुपमा ४ वटा डेस्कटप, ३ वटा ल्यापटपलाई प्रयोगमा ल्याईएको देखिन्छ भने ७ वटा ल्यापटपलाई उपप्राध्यापकहरूले शिक्षण सिकाइ प्रयोजनको लागि प्रयोग गर्दै आएको पाईन्छ। जसलाई तालिकाबाट थप प्रस्ट पार्न सकिन्छ।

तालिका १

ओखलढुंगा क्याम्पस डेस्कठप तथा कम्प्युटरको अवस्था शै.स. २०८०/८१

क्र.सं.	विवरण	संख्या	कामको प्रयोजन
१.	डेक्सटप कम्प्युटर	८	विद्यार्थी सिकाइ
२.	डेक्सटप कम्प्युटर	४	अफिसिएल काम
३.	ल्यापटप	३	अफिसिएल काम
४.	ल्यापटप	७	शिक्षण सिकाइ

स्रोत: ओखलढुंगा क्याम्पस ओखलढुंगाको जिन्सी अभिलेख खाता २०८०

क्याम्पस प्रमुख र उपप्राध्यापकहरूको भनाइमा अफिसियल कार्यलाई अझै एक दर्जन ल्यापटप र बिद्यार्थीहरूलाई तत्कालको लागि ४० थान सेट डेक्सटप कम्प्युटर आवश्यक रहेको छ। यस क्याम्पसको शिक्षण सिकाइलाई प्रभावकारी वनाउन दुई वटा स्मार्टवोर्ड खरिद गर्ने कक्षाकोठामा व्यवस्थापन गर्ने क्याम्पस व्यवस्थापन समितिको निर्णय भईसकेको भएपनि सो कार्यको कार्यन्वन हुन बाकी रहेको क्याम्पस प्रमुखले वताउनु हुन्छ। सम्पूर्ण बिद्यार्थीहरूको पठनपाठको लागि तथा शिक्षण प्रभावकारी वनाई हालको विद्यार्थी उत्तीर्ण दर वढाउन ओखलढुंगा क्याम्पसले ५ वर्षे रणनीतिक योजना (२०२४–२०२८) प्रस्ताव ल्याएको र सो योजनामा ICT का उपकरणहरूको व्यवस्थापन गरिने योजना रहेको क्याम्पस व्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष मोहन कुमार श्रेष्ठ वताउनु हुन्छ। यस क्यापसमा प्रशासनिक कार्य र प्राध्यापकको प्रयोजनको लागि नेपाल टेलिकमको TP–Link - 97C5 65 Mbps क्षमताको इन्टरनेट सुविधा उपलब्ध रहेको छ। विश्वविद्यालय अनुदान आयोग बाट समता Equity मा आधारित अनुदान परियोजना कार्यक्रम यस क्याम्पसमा संचालन भए सँगै UGC को आर्थिक सहयोगमा क्याम्पसले आफ्नै वेवसाइट https://okhaldhungacampus.edu.np बनाएको छ भने भर्ना भएका सम्पूर्ण विद्यार्थीहरूलाई नेपाल टेलिकम सँगको सहकार्यमा निशुल्क इन्टरनेट डाटा प्याक प्रयोग गर्न पाउने कार्यको लागि नेपाल टेलिकमसगँ क्याम्पसको सम्झौता भइसकेकोले सो सुविधा बिद्यार्थीहरूले छिटै उपभोग गर्ने कुरा क्याम्पस प्रमुख तथा उपप्राध्यापकहरू वताउनु हुन्छ। क्याम्पसको Capacity building सम्बन्धी Digital Skill का तालिमका कार्यक्रमहरू संचालन हुदै आएको पाइन्छ। विश्वविद्यालय अनुदान आयोग बाट उच्च शिक्षामा विशिष्टताको प्रबर्द्धनको कार्यक्रम (Nurturing Excellence in Higher Education Program- NEHEP) अन्तर्गत विस्तारित कार्यसम्पादनमा आधारित अनुदान कार्यक्रमका लागि पनि छनौट भईसकेको छ भने डिजिटलाइजेसन कार्यसम्पादन अनुदान Capacity building सम्बन्धी Digital Skill का लागि क्याम्पसले यस कार्यक्रमा सहभागिता हुनको लागि प्रस्तावना सहित आवेदन पेस गरेको हुदा अब यो क्याम्पसको शैक्षिक क्रियाकलाप Digitalization को युगमा प्रवेश गरेको क्याम्पसका प्राध्यापकहरूको भनाई रहेको छ। (Extended Performance Based Grants – EPBF) का कार्यक्रमहरूलाई व्यवस्थित रुपमा संचालन गर्न EMIS Focal Person, EMIS Coordinator का साथै Digitalization Coordinator र IT Focal Person को समेत व्यवस्था रहेको पाइन्छ। त्यस्तै बिद्यार्थीहरूमा Digitalization सम्वन्धी ज्ञान, सीप र दक्षता प्रदान गर्न आइसिटी तथा कम्प्युटर विषयलाई Non-credit course को रुपमा व्यवस्था तथा संचालन गरेर निशुल्क पठनपाठन समेत

गरेको छ । यस कार्यक्रमबाट धेरै विद्यार्थी लाभान्वित हुने मात्र होईन प्रविधिको प्रयोगले आज असामान्य लागेका कठिन प्रकृतिका कार्यहरू जस्तै कम्प्युटर, इमेल इन्टरनेट, अनलाईन कक्षा, शैक्षिक सफ्टवेयरहरू, प्रोजेक्टर, स्मार्ट टिभि, स्मार्टवोर्ड, प्रिन्टर, अनलाईन सरकारी सेवा प्रवाह, अनलाईन बैंकिङ्क, अनलाईन विलिङ्क तथा भुक्तानी प्रणाली, भर्चुअल बैठक ई लाब्रेरी, ग्रुपमेसेन्जर, ह्वाटसएप, फेसवुक, भाइवर, विद्युतिय आपूर्ती, वेवसाइट, मल्टिमिडिया, अनलाइन, भर्चुअल आदिको सफल प्रयोग गर्न सक्ने भई विद्यार्थीले आफुलाई प्रविधिमैत्री क्षमताको विकास गराउनुको साथै समग्र क्याम्पसको संस्थागत क्षमता सुदृढीकरण हुने निश्चित देखिन्छ ।

यस क्याम्पसमा कर्मचारी, शिक्षक तथा बिद्यार्थीहरूको भर्ना तथा परीक्षा प्रणालीको अभिलेखिकरण प्रशासनिक कार्य तथा सेवा गर्नका लागि शैक्षिक सफ्टवेयरहरूको निर्माण तथा प्रयोग भएको देखिन्छ, प्राध्यापकहरूले सेमिनर, गोष्ठी, तालिममा प्रोजेक्टरको बढि प्रयोग गरेको पाईयो भने नियमित शिक्षण सिकाईमा कम प्रयोग गरेको पाइयो । यस क्याम्पसमा स्मार्ट टिभिको सुबिधा नरहेको, प्रिन्टर मेसिनको पहुँच प्रसासनिक रुपमा रहे पनि विद्यार्थीहरूको पहुँचमा रहेको देखिदैन । यस क्याम्पसले अध्यापन गराउदै आएका संकाय र विषयहरूको कूल घण्टीको २५ प्रतिशत कोर्ष Teams Application को प्रयोगबाट शिक्षक तथा विद्याथीहरूलाई छोटो तालिमको व्यवस्थापन गरी Online कक्षाहरू संचालन गरेको पाईन्छ । (क्याम्पस व्यवस्थापन समितिको निर्णय पुस्तिका र दैनिक कक्षा तालिका (२०८०) ओखलढुंगा क्याम्पस ओखलढुंगा) । त्यस्तै विषयगत शिक्षकहरूले, ग्रुपमेसेन्जर, ह्वाटसएप्, फेसवुक, भाइवरलाई आवश्यकता अनुसार कक्षा नोटहरू राख्ने ,परीक्षाका प्रश्नपत्रमा छलफल गर्ने, गुगल फर्मको बिकास गरी क्याम्पसको आन्तरिक परीक्षा लिने कार्य हुने गरेको पाइन्छ । त्यस्तै यस क्यम्पसमा अध्यापनरत अध्यापक तथा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूलाई केन्द्रिय पुस्तकालय सँग सहकार्य गरि ई-पुस्तकालय समेतको व्यवस्था गरेको छ । यस क्याम्पसले विश्वविद्यालय अनुदान आयोगको पूर्ण सहयोगमा सुविधा सम्पन्न भौतिक, शैक्षिक पूर्वधारहरूको निर्माण कार्य सम्पन्न गरिसकेको र केही निर्माण कार्यहरू हुदै गरेकोले अत्याधुनिक ICT को प्रयोग मार्फत शिक्षण सिकाई क्रियाकलाप संचालन गरेर विद्यार्थीको पहुँचमा ल्याउन नसकेका सूचना तथा संचार प्रविधिहरूका साधनहरूलाई ब्यवस्थित गरी बिद्यार्थीहरूको पहँच र प्रयोगमा ल्याउन सकिने हुँदा प्रशासनिक कार्यसम्पादन राम्रो बनाउन, बदलिदो विश्वपरिवेश सुहाउदो शिक्षा प्रदान गरी गुणस्तरीय जनशक्ति उत्पादन गर्न सक्ने कार्यमा यस क्याम्पसको महत्वपूर्ण योगदान पुग्ने अध्ययनले देखाउछ ।

सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको व्यवस्थापनमा देखिएका मूख्य चुनौतीहरू

सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग र प्रभावकारिताको अवस्था अध्ययनको लागि क्याम्पसमा अध्ययनरत विद्यार्थी, कार्यरत प्राध्यापक, कर्मचारी, क्याम्पस प्रमुख र विद्यालय व्यवस्थापन समितिका अध्यक्षबाट प्राप्त राय, सुझाव, बिश्लेषण र दृष्टिकोणहरूलाई सूचनाको रुपमा लिइ समग्रमा बिश्लेषण गर्दा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको व्यवस्थापन तथा वर्तमान प्रयोगमा देखिएका मूख्य समस्या तथा चुनौतीहरू निम्नानुसार रहेको पाईन्छ ।

- शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि सम्वन्धी राष्ट्रिय तथा यस क्याम्पसको संस्थागत रुपमा नीति निर्माण तथा निर्णय समेत भए पनि त्यसलाई व्यवहारिक रुपमा कार्यान्वयनमा ल्याउन नसक्नु समस्या हो भने ICT नीति कार्यान्वयन गरेर देखाउनु चुनौती रहेको पाईन्छ ।
- शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्ने दक्ष जनशक्तिको अभाव रहनु ICT को समस्या

हो भने ICT को ज्ञान, सीप भएका थप जनशक्तिको व्यवस्थापन गरेर देखाउनु चुनौती रहेको देखिन्छ ।

- प्राध्यापक तथा कर्मचारीहरू पनि ICT प्रति उत्साहित नदेखिनुका साथै, अभिमुखिकरण तथा तालिमको पनि अभाव रहनु समस्याको रुपमा रहेको छ भने ICT प्रति प्राध्यापक तथा कर्मचारीहरूलाई उत्साहित बनाउनु, तालिम प्राप्त वनाएर देखाउनु चुनौतीका रुपमा रहेको देखिन्छ ।
- अधिकांश कर्मचारी तथा अध्यापकहरूमा आधुनिक सूचना प्रविधिको प्रयोग गर्ने सीप र दक्षता सम्वन्धी ज्ञान न्युन रहनु समस्याको रुपमा रहेको देखिन्छ भने पुरानो शैली र ढाँचाका मार्कर वोकेर भाषण विधिवाट शिक्षण गर्ने अध्यापकहरूले प्रविधिमैत्रि ढाचाँबाट शिक्षण गरेर देखाउनु चुनौतीको रुपमा रहेको छ ।
- सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा आम विद्यार्थीहरूको पहुँच पुऱ्याउनु समस्याको रुपमा रहेको छ भने अध्ययनरत सम्पूर्ण विद्यार्थीहरूमा ICT को पहुँच पुऱ्याएर देखाउनु चुनौतीको रुपमा रहेको छ ।
- क्याम्पसमा भर्ना भएका तर भौगोलिक विकटता र सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको नेटवर्क नभएका कारण ICT का माध्यमबाट नियमित अध्ययन गर्न नसक्ने असमर्थ विद्यार्थीहरूमा ICT को समस्या हो भने त्यसता विद्यार्थीहरूमा प्रविधिमैत्रि शिक्षण गरेर देखाउनु ठूलो चुनौती हो ।
- सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका साधनहरूको प्रयोगका लागि आवश्यक प्रयाप्त इन्टरनेट र कम्प्युटर अन्य आवश्यक उपकरणहरू नहुनु, कम्प्युटर प्रयोगशालाको अभाव रहनु र भएका उपकरणहरूको सहि सदुपयोग, उपयोग संरक्षणमा पनि सबै शिक्षक तथा कर्मचारीहरूको ध्यान नजानु र आवश्यक दक्षताको समेत अभाव रहनु समस्या हो भने इन्टरनेट र कम्प्युटर अन्य आवश्यक उपकरणहरूको उपयुक्त व्यवस्थापन, प्रयोग र संरक्षण गरेर देखाउनु चुनौती हो ।
- बैकल्पिक विद्युतको व्यवस्थापन नहुनु समस्या हो भने बैकल्पिक विद्युतको व्यवस्थापन गरेर देखाउनु चुनौती हो ।
- आवश्यक तथा प्रयाप्त रुपमा सुविधा सम्पन्न तथा प्रविधियुक्त भौतिक, शैक्षिक पूर्वधारहरूको व्यवस्थापन नहुनु समस्या हो भने स्रोतको अभावमा आर्थिक स्रोतव्यवस्थापन गरी सुविधा सम्पन्न तथा प्रविधियुक्त भौतिक, शैक्षिक पूर्वधारहरूको व्यवस्थापन गरेर देखाउनु चुनौती हो ।
- सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका साधनहरूको प्रयोगको आवश्यकतावारे व्यवस्थापकिय पक्षको चासो कम हुनु, ICT प्रति विद्यार्थी, शिक्षक र क्याम्पस प्रशासन पनि कमजोर उदासिन रहनु समस्या हो भने सरोकारवाला सवैलाई संगठित र सक्रिय वनाई व्यवस्थापकिय पक्ष संगठित गरेर देखाउनु पनि चुनौती हो ।
- दुत्त गतिको Internet सेवा विस्तार नहुदा क्यास्पसको प्रशासनिक कार्यका अतिरक्त शिक्षण सिकाइका काममा अवरोध भई सेवा प्रभावित हुन समस्याको रुपमा देखापरेको छ भने दुत्त गतिको Internet सेवा विस्तार गरी चुस्त, छरितो सेवा पुऱ्याउनु चुनौती हो ।
- वैकल्पिक उर्जा, स्मार्ट वोर्डको व्यवस्थापन नहुदा गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्ने कार्यमा समस्या आउनु समस्या हो भने स्रोतको अभावमा आर्थिक स्रोतव्यवस्थापन गरी वैकल्पिक उर्जा, स्मार्ट बोर्ड लगाएतका उपकरणहरूको व्यवस्थापन गरेर देखाउनु चुनौती हो ।

- आवश्यक वजेटको व्यवस्थापन गर्न नसक्नु गम्भिर समस्या हो भने विभिन्न निकायहरूवाट आर्थिक स्रोतको खोजी गरी वजेटको व्यवस्थापन गरेर देखाउनु चुनौती हो।

समाधानका उपायहरू

- क्याम्पस व्यवस्थापन समिति र क्याम्पस प्रशासनले क्याम्पसको संस्थागत रुपमा गरिएका शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि सम्वन्धी नीति निर्माण तथा निर्णयलाई व्यवहारिक रुपमा कार्यन्वयनमा ल्याउन जिम्मेवार र उत्तरदायी वन्नुपर्छ।
- क्यम्पसमा कार्यरत कर्मचारी तथा प्राध्यापकहरूले सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग सम्बन्धी तालिम लिइनुपर्छ साथै क्याम्पसमा नयाँ नियुक्ति दिँदा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको राम्रो ज्ञान, सीप र दक्षता भएका दक्षजनशक्तिको मात्र व्यवस्थापन गरिदै लगिनुपर्छ।
- प्राध्यापक तथा कर्मचारीहरू सूचना तथा सञ्चार प्रविधि प्रति उत्साहित, क्रियाशिल र खोजमुलक बनिनुपर्छ साथै क्याम्पसले पनि नयाँ विकास भएका सूचना प्रविधि प्रति अभिमुखिकरण तथा तालिमको व्यवस्था गरि अध्यापकहरूलाई प्रविधिमैत्रि ढाचाँबाट शिक्षण गर्ने उपयुक्त वातावरण बनाइनु पर्छ।
- बैकल्पिक उर्जाको व्यवस्थापन सहित सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका साधनहरूको प्रयोगका लागि द्रुत गतिको गुणस्तर र क्षमता भएको इन्टरनेटको सेवा विस्तार, आवश्यक मात्रामा कम्प्युटर, स्मार्ट वोर्ड, प्रजेक्टर लगाएतका अन्य आवश्यक उपकरणहरूको उपयुक्त व्यवस्थापन, प्रयोग संरक्षण र गुणस्तरीय शिक्षामा जोड दिइनुपर्छ।
- प्रशासनिक कार्यमा मात्र सिमित रहेको इन्टरनेटको सेवालाई गुणस्तर र क्षमता भएको इन्टरनेटको सेवा विस्तार गरी गुणस्तरीय शिक्षाको लागी बिद्यार्थीको पहुँचमा पुऱ्याइनु पर्छ।
- आर्थिक स्रोत व्यवस्थापन गरी आवाश्यक तथा पर्याप्त रुपमा सुविधा सम्पन्न भौतिक, शैक्षिक पूर्वधारहरू सहितको प्रविधियुक्त कक्षाकोठाको व्यवस्थापन गर्नुपर्छ।
- सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका साधनहरूको व्यवस्थापन र प्रयोगमा क्याम्पस व्यवस्थापनमिति, क्याम्पस प्रशासन, प्रध्यापकहरू सधै सक्रिय रहनु पर्छ। साथै सरोकारवाला सवैलाई संगठित र सक्रिय वनाई व्यवस्थापकिय पक्षमा सहभागिता गराउनु पर्छ।
- विभिन्न निकायहरूवाट आर्थिक स्रोतको खोजी गरी आवश्यक बजेटको व्यवस्थापन गर्न क्याम्पस प्रशासन सक्रिय भई निरन्तर लागिरहनु पर्छ।
- विश्वविद्यालय अनुदान आयोगबाट समतामा आधारित अनुदान परियोजना कार्यक्रम, विस्तारित कार्यसम्पादनमा आधारित अनुदान भ्एद्यँ कार्यक्रम, डिजिटलाइजेसन कार्यसम्पादन अनुदान लगाएतका कार्यक्रमहरूलाई व्यवस्थित रुपमा संचालन गर्न व्यवस्था गरिएका Focal Person, IT Coordinator लाई सुविधा सहितको जिम्मेवारी दिइ ICT को निरन्तर प्रयोग र कर्मचारी तथा अध्यापकहरूले सहकार्य गर्दै शिक्षण सिकाईका गुणस्तरमा जोड दिन लगाउनु पर्छ।

निष्कर्ष

आज नेपालको विश्वद्यिालयमा उत्पादित विद्यार्थीहरू विश्वका विभिन्न देशमा रहेका प्रविधि मैत्रि विश्वविद्यालयबाट उत्पादित भएका विद्यार्थी सँग प्रतिस्पर्धा गर्नु पर्ने अवस्था रहेको छ । यस्तो अवस्थामा ओखलढुंगा क्याम्पस ओखलढुंगाको शैक्षिक क्षेत्रमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि सम्वन्धी नीति निर्माण तथा निर्णय समेत भए पनि त्यसलाई प्रभावकारी तथा व्यवहारिक रुपमा कार्यन्वयनमा ल्याउन सकेको देखिदैन । सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्ने दक्ष जनशक्तिको अभाव, प्रयाप्त अभिमुखिकरण तथा तालिमको अभाव, सुविधा सम्पन्न तथा प्रविधियुक्त भौतिक, शैक्षिक पूर्वधारहरू, प्रयाप्त इन्टरनेट र कम्प्युटर अन्य आवश्यक उपकरण व्यवस्थापनको अभाव, कमजोर प्रशासनिक व्यवस्थापन, राम्रो वजेटको व्यवस्थापन आदि समस्याहरू रहदा पनि यस क्याम्पसले प्राध्यापक तथा विद्यार्थीलाई प्रविधिमैत्री क्षमताको विकास गराउने कार्यका साथै समग्र क्याम्पसको संस्थागत क्षमता सुदृढीकरणका प्रयासहरू भएको क्याम्पसका प्रविधि मैत्रि गतिविधिबाट स्पष्ट देखिन्छ । त्यस्तै यस क्याम्पसको कार्यालय व्यवस्थापन तथा संञ्चालन र शिक्षणमा सूचना, सञ्चार र प्रविधिका साधन र साधनको प्रयोगको वर्तमान अवस्था, क्याम्पसको कार्यालय व्यवस्थापन तथा सञ्चालन र शैक्षिक रुपान्तरणको लागि प्रयोग भएका सूचना, सञ्चार र प्रविधिका साधनहरू र कर्मचारी र प्रध्यापकहरूको दक्षता सम्वन्धी ज्ञानको अवस्था र क्याम्पसको कार्यालय व्यवस्थापन तथा सञ्चालन र शिक्षण सिकाईमा सूचना तथा प्रविधिको प्रयोग गर्न आई परेका कठिनाई तथा चुनौतीहरू र समधानका उपायहरूको खोजी गरी क्याम्पसको यथार्थ अवस्था, सूचना र तथ्याङलाई छर्लङ पारेको हुदा यस अनुसन्धान अध्ययनको उद्देश्य पुरा भएको स्पष्ट हुन्छ ।

अन्त्यमा ओखलढुंगा क्याम्पस ओखलढुंगामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग र यसको प्रभावकारिता सम्बन्धी तयार गरिएको यस अनुसन्धानात्मक लेखले क्याम्पसको कार्यालय व्यवस्थापन तथा सञ्चालन र शिक्षणमा सूचना, सञ्चार र प्रविधिका साधन र साधनको प्रयोगको वर्तमान अवस्थालाई उजागर गर्ने प्रयास गरेको छ । शैक्षिक रुपान्तरणको लागि प्रयोग भएका सूचना, सञ्चार र प्रविधिका साधनहरू र कर्मचारी र प्रध्यापकहरूको दक्षता सम्वन्धी ज्ञानको अवस्था र क्याम्पसको कार्यालय व्यवस्थापन तथा सञ्चालन र शिक्षण सिकाईमा सूचना तथा प्रविधिको प्रयोग गर्न आई परेका कठिनाईहरू तथा चुनौतीहरू र समधानका उपायहरूको खोजी गरी सुझाउने कोशिस गरेको छ । साथै क्याम्पस कार्यालय व्यवस्थापन तथा सञ्चालन र शिक्षण सिकाईमा सूचना, सञ्चार र प्रविधिको प्रयोग गर्न आई परेका कठिनाईहरू र चुनौतीहरूलाई अध्ययन गरी पहिचान गर्न र समधानका उपायहरू समेत दिइएकोले यस क्याम्पसले आफ्नो रणनीतिक योजनामा समावेस गरी कार्यन्वयन गरेमा समय सापेक्ष सुधार गर्ने अवसर प्राप्त गर्ने भएकाले ओखलढुंगा क्याम्पस ओखलढुंगाको सूचना प्रविधिमा रुपान्तरण हुन गई संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि भई गुणस्तरीय जनशक्ति उत्पादन हुनेमा कोशेढुंगा सावित हुने छ ।

सन्दर्भ सामग्री

अधिकारी, विष्णुप्रसाद (२०७८), *निम्न माध्यमिक शिक्षक दिग्दर्शन*, आशिष पुस्तक भण्डार बागबजार ।

ओखलढुंगा क्याम्पस, ओखलढुंगा (२०८०), *क्याम्पस व्यवस्थापन समितिको निर्णय पुस्तिका र दैनिक कक्षा तालिका* २०८०, ओखलढुंगा क्याम्पस ।

काफ्ले, वासुदेव र साथीहरू (२०६१), *शैक्षिक प्रविधि र अनौपचारिक शिक्षा*, विद्यार्थी प्रकाशन ।

के.सी., टंक र शर्मा, महाश्रम, (२०७८), *शिक्षक सेवा आयोग परीक्षा सारथी माध्यमिक तह*, गुडविल पब्लिकेसन प्रा.लि. ।

भट्टराई, होमनाथ, र जि.सी., कृण्णबहादुर (२०७८), *समसामयिक शैक्षिक मुद्धाहरू*, जुपिटर प्रिन्टिङ एण्ड पव्लिसिङ हाउस प्रा. लि . बागवजार, काठमाण्डौं ।

मैनाली, गोपीनाथ (२०७६, पुस), सूचना प्रविधि विकास र सुशासन, *आर्थिक दैनिक पत्रिका*,२ ।

नेपाल सरकार, शिक्षा मन्त्रालय (२०७२), *कम्प्युटर शिक्षा कक्षा ८*, https://moecdc.gov.np/en/text-books

ओखलढुंगा क्याम्पस, ओखलढुंगा (२०८१), वेवसाइट, https://okhaldhungacampus.edu.np

Aryal, S. (2077). *Contemporary Educational Issues.* Dikshyanta Prakashan.

Robley, M. D. (2008). *Integrating Educational Technology into teaching*. Pearsons Education Inc.

Creswell, J. W. (2011). *Controversies in mixed methods research.* In N. Denzin & Y. Lincoln (Eds.), The SAGE handbook on qualitative research (4th ed., pp. 269–284). Thousand Oaks, CA: Sage.

Rouse, Marganet (2023), *Information and Communication Technology (ICT).*retrieved June 27, 2023 from https://techopedia.com

A peer-reviewed open-access journal indexed in NepJol
ISSN 3021-9965 (Print)
Published by Okhaldhunga Campus, Okhaldhunaga, Koshi Province, Nepal
Article History: Received on July 10, 2024; Accepted on August 25, 2024
DOI: https://doi.org/10.3126/oj.v1i2.69580

बाहिङ तुम्लो

भेषनाथ खनाल
ओखलढुंगा क्याम्पस ओखलढुंगा

लेखक परिचय

डा. भेषनाथ खनाल (https://orcid.org/0009000150925701) ओखलढुंगा क्याम्पसमा कार्यरत हुनुहुन्छ । यो लेख डा. खनालले ओखलढुंगा क्याम्पस ओखलढुंगाको अनुसन्धान व्यवस्थापन समितिमा प्रस्तुत गरेको लघु अनुसन्धानमा आधारित छ । यस लेखका बारेमा कुनै कुरा बुझ्नु परेमा लेखक कार्यरत रहेको ठेगम्न्मा पत्राचार गर्न सकिनेछ । Email: khanalbn@gmail.com

लेखसार

मुन्धुम किराती बाहिङ–बायुङ समुदायको प्राचीन कालदेखि मौखिक रुपमा चल्दै आएको सामाजिक सांस्कृतिक बौद्धिक सम्पदा हो । यो हालसम्म पनि बाहिङ समाजमा नक्स र धामीहरूले लोककथा र मिथकका रुपमा भन्दै सुनाउदै आएका छन् । बर्तमान सन्दर्भमा मौखिकबाट लेख्य हुन् । लागि रहेको मुन्धुममार्फत समाज र सभ्यता प्राग ऐतिहासिक कालको तथ्यहरू प्रकाशमा ल्याउन सकिने सम्भावना छ । बायुङ (बाहिङ) मातृभाषामा तुम्लो भनिने मुन्धुम किराँती समाजमा दर्शन संस्कार र समाजका प्रचलित मूल्य मान्यताहरूको आधार हो । बाहिङ मातृभाषामा तम्चो र लो को मेल भई बनेको तुम्लो शब्दले पुर्खा प्रकृतिलाई सम्मान गरेर खुसी पार्ने सन्दर्भमा तुम्चोलो हुदै तुम्लो भएको हो । मुन्दुमी भाषा बोलचालको भाषा भन्दा फरक हुन्छ । यसलाई फ्रेःलो. बाहिङ लो, प्रोचालो रःदि लो भनिन्छ । यस अनुसन्धानमा बाहिङ तुम्लो (मुन्धुम)ले के कसरी संस्कार संस्कृतिकमा के कस्तो भुमिका खेलेका छ ? संस्कार संस्कृतिमा के कस्ता प्रभाव परेको छ ? संस्कार संस्कृतिको उत्पति कसरी भएको छ ? वर्तमान सत्र्दभमा यसको अवस्थामा ब्याख्या गरिएको छ । मुन्धुम लो सामाजिक सांस्कृतिक संरचनाहरू कसरी निर्माण गरेको छ ? अहिले यसको प्रचलन कस्तो छ ? भन्ने विषयहरूमाथि केन्द्रित रहेर खोजि गरिएको छ ।

शब्द कुञ्जी: मुन्धुम, मिथक, सुम्नि.दु, फ्रे.लो, सुपुम पे चो, का. मोक्चो

परिचय

प्राचीन कालदेखि पूर्वी नेपालको ओखलढुङगा र सोलुखुम्वुमा मुल थलो बनाई बसोबास गर्दै आएका बहुभाषी र अनेक पाछामा आधारित राईहरू प्रकृति र पितृपूजक महाजाति हुन्। विविध परिस्थितिमा प्रकृति र पितृसगै जोडिदै आप्नै परम्परा संस्कार र शैलीमा सुशोभित हुर्दै आएको छन्। यही तथ्यलाई आधार मानी प्रस्तुत लेखमा मुन्धुमको महत्वको बारेमा विश्लेषण गरिएको छ। सो लेखको मुख्य उद्देश्य भनेको बाहिङ राईहरूले अनुशरण गर्दै आएको (तुम्लो) मुन्धुम जस्को अर्थ उत्पति हुनु हो। मौलिक सभ्यता, संस्कार र संस्कृतिमा हालसम्म भएका व्याख्याहरूको उजागर गर्नू हो। यो लेखमा सोही अनुसार विश्लेशण गरिएको छ। बाहिङ राईहरूको सोलुखुम्वु ओखलढुङगा भित्रका पालिकाहरू ऐतिहासिक भूगोल हुन्। यहि भूगोलभित्रको समाज निर्माणको आधारमा मुन्धुम हो। बाहिङ समाजमा मुन्धुम मूलतः नक्स डाँबुचाहरूले विभिन्न सांस्कृतिक क्रियाकलापहरूमा गाउने गर्छन्। यी नक्स धामीहरू समाजका सांस्कृतिक बुद्धिजीवि हुन् र यिनैले मुन्धुम मार्फत सृष्टि प्रकृति, मानव, वनस्पति, समाज, विज्ञान, इतिहास र सांस्कृतिक दर्शनको समुच्च रुप प्रस्तुत गरेका हुन्छन्। यस्ता कर्मकाण्डहरूलाई मूलतः सात प्रकारमा वर्गीकरण गरिएको हुन्छ।

- लो. लोमी तुम्लो (सुत्केरी संस्कार)
- सुपुम पे.चो (वारान संस्कार)
- का मोक्चो (पास्ती संस्कार)
- आपी (रितमा प्रवेश)
- लालुखा तुम्लो (विवाह संस्कार)
- वेक्खा तुम्लो (मृत्यु)
- सासे (किरिया) (राई, २०८० पृष्ठ ३५)
- प्रकृति पूजा
- लीम्जालिम मो पालुवाको पूजा (उभौली पूजा)
- पुङसिङ फल प्राण्ति पूजा
- नाग्ले तुम्लो/पित्र पूजा
- हवङ सीली तुम्लो (उधौली पित्र कार्य) (राई २०८० पृष्ठ ७४–८५)

अध्ययन विधि

यस अध्ययनमा मूलतः प्राथमिक स्रोतको रुपमा मुन्दुमको ज्ञान राख्ने बाहिङ समाजका नक्स तुम्लोचाहरूसँगको कुराकानी, ताम सेग्रो संस्कारमा सुनेका र देखेका कुराहरू मौलिक संस्कारमा उपयोग गरेका विधुतिय समाग्री (सि.डि.) हरूको उपयोग गरिएको छ। मौखिक प्रचलनमा रहेको मुन्धुमको सारलाई प्रयोग गरिएको छ। द्वितीय स्रोतको रुपमा मुन्धुम सम्बन्धिमा लेख रचना पत्रपत्रिकाहरू पुस्तकमा प्रकाशित तथ्याङ्क र सुचनाहरूको उपयोग गरिएको छ। मूख्यतः स्रोत व्याक्ति र द्वितीय स्रोतको रुपमा पुस्तक पत्रपत्रिकाका तथ्याङ्कहरूलाई सुचनाको रुपमा प्रयोग गरिएको छ।

मुन्धुम भनेको के हो ?

नेपालका प्राचीन जातिको पहिचान बोकेका किराती जातिको मुख्य धर्मग्रन्थ मुन्धूम हो । यो प्रचीन कालदेखी नै मौलिक रुपमा एक पुस्ताबाट अर्का पुस्तामा हस्तान्तरण हँदै प्रचलनमा आएको श्रुति परम्परामा आधारित मौखिक ज्ञान हो । यसलाई किराँती भाषिक समुदायका भाषीहरूले आ–आफ्नो तरिकाले नाम र अर्थहरू दिएको पाईन्छ । भाषिक विविधता अनुसार लिम्पुले मुन्धुम, सुनुवारले मुक्दुम र याक्खाले सुन्तुम भन्दछन् । यसै गरी किरातहरूमध्ये कुलुङले रिदम, चाम्लिङले युम्र, दुमी साम्पाङ सेवाहाङले मुद्दुम, पुमा वान्तवाले मुन्दुम, याम्फुले भिन्दुम, लोहोरुङले मुन्दुम, पेल्लाम र वाम्बुलेले मुक्तुम भन्दछन् । यी शब्दहरूको मूल यहि मुन्धुम हो । भोटमुलको भाषामा मुन्धुम को अर्थ "अन्धकार र अज्ञानतालाई हटाएर सानको उज्यालो ल्याउनु हो । घर्तीलाई प्रकाशमय बनाउनु हो । (ढुंगेल २०६९, पृ.३८)"

मुन्धुम किरात पुर्खाहरूले जीवन यापनको क्रममा लामो अनुभववाट आर्जन गरेको महत्वपूर्ण वौद्धिक निष्कर्ष हो । किराँत धर्म परम्पराको ज्ञान चिन्तन मनन गर्ने प्रमुख स्रोत दर्शन हो । यो दिव्य अकाट्य सान हो । यसको तुलना आधुनिक शानले गर्न सक्दैन । यो कसैको मन गढन्ते आधारमा गरिएको दर्शन होईन । यसर्थ साहित्य कला दर्शन ज्ञान विज्ञान र समाजशास्त्रहरूको समष्टिगत संकलन पनि हो । समस्त किरातहरूको पवित्र ग्रन्थ भएकाले यसको आधारबाट सामाजिक जीवन पद्धति चलि आएको थियो । जीवनका अनेक रीतितिथि, परंम्परा, नीति, कानून, प्रथामा आधारित थियो । (राई २०६४)

मुन्धुमका अर्थ परिभाषा बिशेषताहरूका आधारमा याम्फु (२०७४) ले तीन प्रकारको वताएका छन् ।

- सृष्टिसगै सम्वन्धित मुन्धुम
- असाधारण शैलि भएका सांस्कृतिक नायक सम्बन्धी मुन्धुम
- जन्मदेखि मृत्युसम्मका संस्कारहरूः

उल्लेखित आधारहरू हेर्दा मुन्धुम सृष्टि शलि र संस्कार गरी तीन प्रकारको हुन्छ । अनलाईन खबर (२०७६) ले भने मुन्धुमको वारेमा चारओटा आधारमा समेटेको छ । यसरी हेर्दा पहिलो सृष्टि, दोस्रो संस्कृति र संस्कार तेस्रो जीवन पद्वति भनेर वर्गीकरण गरेको छ । किरात मुन्धुम दर्शन शास्त्र अनुसन्धान तथा अभिलेखिकरण समिति (२०६८)ले मुन्धुमलाई छ वटा खण्डमा विभाजन गरी मुन्धुमहरूको सङकलन गरी प्रकाशन गर्ने योजना बनाएको छ । यस अन्र्तग सृष्टि खण्ड, संस्कार खण्ड, संस्कृति खण्ड, संगीत खण्ड, औषधोपचार खण्ड र विविध रहेका छ ।

वाहिङ (वायुङ) भाषा र तुम्लो

बाहिङ (वायुङ) समुदायमा दैनिक बोलचालको रुपमा प्रयोग गरिने पाई लो र संस्कार संस्कृति मनाउन प्रयोग गरिने फ्रे लो दुई प्रकारको हुन्छ । पाई लो यो बाहिङ समुदायमा वोलीचालीको रुपमा प्रयोग गरिने भाषा हो । यसलाई रदु लोः बाहिङ लोः पनि भनिन्छ । यो भाषा प्राचीन कालमा मोप्लो र हालको अधेर नामक पुर्खाले आपनो परिवारसंगको सम्पर्क भाषाको रुपमा प्रयोग गरेका थिए ।

फ्रेलो

यो बाहिङ समुदायमा देवभाषाको रुपमा मानिन्छ । यो तुम्लो संस्कार गर्दा प्रयोग गरिने भाषा हो । यो भाषा नक्स सीवे, तुम्लो सम्वन्धी चासो राख्ने व्यक्तिले वोल्छन । यो भाषाको माध्यमवाटै सृष्टि प्रकृति आकाश

चन्द्र, सूर्य, तारा, हावा, पानी, वर्षा, उद्यौली उभौलीमा प्रकृतिलाई स्मरण गर्दा प्रयोग गरिन्थ्यो। प्राचीन कालमा यही भाषाको आधारबाट विकसित हुँदै वर्तमानमा बोलिने पाई लो को विकास भयो भनिन्छ। आज पनि संस्कार गर्दा यही भाषाको प्रयोग हुन्छ।

तुग्लो

शाब्दिक रुपमा तुग्लो वायुङ राई भाषाको दुई शब्द तम्यो र लो को संयुक्त रूपमा विकसित भएको देखिन्छ। भाषा वैज्ञानिक आधारमा तम्चो को अर्थ खुसी पार्नु, वा सम्मान गर्नु हो। लो को अर्थ भाषाहो। यसरी तम्योलो हुदै तुम्लो भएको हो। यसरी पितृपुर्खा र प्रकृतिलाई मान सम्मान गर्ने उत्कृष्ट भाषा नै तुम्लो हो। (राई, २०१०, पृ. ३५)

मुन्धुम तुम्लो बाहिङ किरातीहरूको श्रुति परंम्परामा आधारित मौखिक इतिहास हो। यो उहिले देखि नै हालसम्म मौखिक रुपमा एक पुस्तादेखि अर्को पुस्तामा हस्तान्तरण हुदै सजीव वनेको छ। हालसम्म मौखिक वाङ्मयको रुपमा जीवित रहेको र किराँतीहरूको इतिहास, भूगोल, भाषा, साहित्य, संस्कृति, गीत, संगीत सबैको विवरण तुम्लो ले नै समेटेको हुन्छ। बाहिङ किरातहरूको जन्मदेखि मृत्युपर्यन्तका सबै संस्कार र संस्कृतिहरू डालो (मुन्धुम) मा नै आधारित हुने हुँदा प्राचीन मिथकहरू जोडिएर आउँछन्। यस्ता मिथकहरूले जीवनपद्वति र रहनसहन सभ्यता निर्माण गर्दछ। मुन्धुमलाई पुज्ने दृष्टिकोण निर्माण गर्दछ। यसले विश्वलाई मुन्धुमको माध्यमबाट जीवन र जगतलाई बाहिङ लोक हेर्ने दृष्टिकोण बन्दछ। सुम्नि तुम्लोयालो यसरी तुम्लोका आधारमा समग्र दृष्टिकोण वनेको हुन्छ बाहिङ संस्कृतिमा रहेको महत्वपूर्ण संस्कार सञ्चो जस र कुनै पनि वस्तुको प्रयोग गर्नु अनुसार कुनै अगाडि तुम्लोले पुकार गरी प्रयोगमा ल्याईन्छ। लयबद्ध ढंगले पुकार तुम्लोको आफ्नै किसिमको मुल्य मान्यताहरू रहेका हुन्छन्। यसमा आफ्नो नीति र नियमहरू रहेका हुन्छन्। यसरी हेर्दा मुन्दुम भनेको निश्चित रुपमा अनुशरण गरिने आदर्शको रूपमा काम गरिरहेको हुन्छ। (हाईम्यान, पृ. १०५)

तुम्लो अनुसार संस्कार र संस्कृति: तुम्लोले गरेको व्याख्या अनुसार संस्कार र संस्कृतिको सुरुवाल मुख्यतया तीन चरणमा भएको देखिन्छ।

- पहिलो चरण (सुम्नि दु)

यस चरण अन्र्तगत सृष्टिको आदिम अवस्था विश्व ब्रमाण्डको व्याख्या विश्लेषण भएको पाईन्छ।

- दोस्रो चरण (खलि दु)

यो कृषि युगको सुरुवात भएको समय हो। यसमा पाउदुर कोदो कागुनो जस्ता विभिन्न वालीनालीहरूको चर्चा पाईन्छ।

- तेस्रो चरण (ख ली.दु)

यस चरणमा कृषि सगै अन्य संस्कृतिहकको विकास भई समुद्र (बाहिङ राईमा पुर्न जागरण आएको कुराको व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ।)

बाहिङ संस्कार भित्र सुम्नि दु (कर्म)

यो किराती बाहिड (माजभित्र महत्वपूर्ण तुम्लो हो। हिन्दुहरूको ऋग्वेदमा जस्तै यो तुम्लोमा सारा घर्ती विश्व ब्रमाण्ड जीव वनस्पति र मान्छेको उत्पतिको कथाको वर्तमान पाईन्छ। सहरी युगमा मिथकको आधारमा यसलाई सुम्नि लो भनिएको हो। यो तुम्लोको विषयवस्तु भित्र जन्म, मृत्यु, वसाईसराई, धामी, झाक्री, जाम्चा

सेलेमी, मुक्तिमी चिरीमी तङ्गतिम जस्ता संस्कारहरूको विकास र अन्य संस्कार संस्कृतिहरूको विकास भएको मानिन्छ।

खलि दु (भित्तामा गरिने संस्कार कर्म)

खलि दु सुम्निदो कर्म पछिको महत्वपूर्ण कर्म हो। यो तुम्लोमा बाहिङ आदि पुर्खाहरू तडदुसे भुवाखा र तङदुसे वालिङ्गाको विषद बयान गरिएको छ। यो खली तुम्लोको युग हो। यो युगमै धेरै बाहिड संस्कृति र संस्कारको सुरुवात र विकास भएकोछ। यसमा विभिन्न पितृपूजाका संस्कृतिहरू सेग्रो ताम तुमाताम, विदाम, मालीम्मी नाग्लेको सुरुवात भएको पाईन्छ। सुम्निलोमा सुरु भएको मृत्यु संस्कारको विकास भएर स्वाभाविक र अस्वाभाविक दुबै किसिमको मृत्यु संस्कार को विकास भएको उदाहरण पाईन्छ।

जाउमा खिलउमा र कोक्तिसालामा विकास भएका संस्कृति र संस्कार

जाउमा खिलउमा र कोक्तिसाला भनेको बाहिङ समुदायका प्रचलित लोकप्रिय मिथक हो। विशेषतः तुना तुम्लोमा यिनिहरूको विशेष महिमा गरिन्छ। यिनीहरूलाई अन्य मातृभाषी राई समुदायमा पनि फरक फरक नाममा पुकार्ने गरिन्छ। यिनीहरूको गाथा संयोगान्त र वियोगान्त दुवै हो। यिनीहरूको गाथा सेग्रोको अन्तिम दिन नक्सहरूले इग्लोको भाषामा लयात्मक ढडगले गाउने गर्दछन्। यो चेली माईतीको जीवनमा आएको आरोह अवरोह सगै बाहिङ समाजमा संस्कार र संस्कृतिको विकास भएको प्रशस्त उदाहरण भेटिन्छन्।

खली दु मा सुरु भएको सेग्रोलाई कोवितशालाले निरन्तरता दिईएको तथ्यहरू पनि भेटिन्छन्। छोरीचेलीको मान मनितो गर्ने प्रचलन पनि यसै समयमा चलेको हो। तुम्लो सम्वन्धी यस्ता मिथकहरूमा पारिवारिक, सामाजिक, सास्कृतिक सीप, कला, साहित्य र संङ्गीतको विकासका बयानहरू भेटिन्छन्।

बाहिङ समाजमा मुन्धुमा तुम्लो) अनुसार गरिने कर्मकाण्ड

सुपुम पेचो (न्वारान)

बाहिङ समाजमा न्वारान गर्दा बालक जन्मेको तीन दिनमा गर्ने चलन छ। गाउँको दाजुभाई भित्रको जेष्ठ सदस्यलाई वोलाएर न्वारान गरिदिने चलन छ। छोराको चार दिन र छोरीको तीन दिनमा नुहाई धुवाई गरेर नामांङकरणको रित गरिन्छ। न्वारानमा चिण्डो, वासको वुङग्रो र माउ कुखुरा आवश्यक पर्दछ।

न्वारान गर्दा सम्वोधन्न गरिने तुग्लो (भावानुवाद)

- लहै तिमीहरू सगै जन्मेता पनि
- तिम्रो साथी हाम्रो छोरा नाति
- छोरी नातिनी भएर
- हामी सगै वस्ने आयौ।
- तिमीले चित नदुखाउनु
- कुखुराको टाउको
- तिम्रो भई जाओस
- उसको शरीर तिम्रो भई जाओस

- कुखुराका सुत्ला र प्वाख
- तिम्रा ओढ्ने ओछ्याउने
- कपडा भई जाउन
- अनि तिमि रुखको
- दुध पिउदै वरनु, आमा र साथीलाई
- दुख कष्ट नदिनु है।

यसो भन्दै साल नाललाई डाइ आकारको एउटा चिण्डोमा लगेर दुध आउने रुखको फेदमा गाडिन्छ। न्वारानमा तुम्लो फलाकेर बालकलाई आर्शिवाद दिईन्छ।

का मोक्चो (पास्नी)

पास्नी गर्ने चलन सबै बाहिङ समाजमा भेटिदैन। यसलाई आयातित मानिन्छ। प्राय यो रित गरेको भेटिन्छ। पास्नी गर्दा छोरी भए पाच महिनामा र छोरा भए छ महिनामा गर्ने चलन रहेको छ।

आपी (रितमा प्रवेश)

साना वालवालिकाहरूलाई समाजमा रितमा प्रवेश गराई पितृको आर्शिवाद दिलाउनको लागि गरिने पूजालाई आपी भनिन्छ। यो बाहिड समाजमा नाग्ले पूजा सकेपछि आपी गर्ने प्रचलन आमा वायुको विवाहको रित नभएको भए गरिदैन।

आपी गर्दा भनिने फ्रे लो को भावानुवाद शुद्ध

- ओ बालक, किराती बालक
- ओ पुज्यो है
- ओ पुज्यौ है
- फलानाले पुज्यौ है
- ओ तपाईहरूलाई पुज्यौ है
- चढाएर पुज्यौ है
- ओह पितृ वाजे वोजु प्रकाश दीयु है। (बाहिङ, २०८०, पृष्ठ ३९)

यसरी रितको तुग्लो पाठ भनिसकेपछि नक्सोले अदा मुखमा राखेर सेलेवाको जोडी हातमा खन्याएर मुखले चुसेर फुके पछी आपी तुम्लो सकिन्छ। आपीको कुखुरा पकाएर बालकलाई दिने र सारी मिल्ने महिला वर्गले लिन सक्छन्। सारी मिल्ने भनेको कुन सारीको रित हो सही रितमा प्रवेश गर्ने विहे गरेर कुलमा प्रवेश गरेका महिलाले लिन मिल्छ। लोः रो लुना सारी गर्नेले प्रयोग गर्न मिल्दैन भनिन्छ। आपी महिलाले माप्ल र मोका टेक्टे पुरुषले मात्र प्रयोग गर्छन्। मोसुम्का चाहि सम्पूर्ण बिराल लिम्बुलाई पनि दिने गरिन्छ।

लालुखा तुघ्लो (विवाह संस्कार):

विवाह मानव समुदायको साझा परंम्परा हो। बाहिङ समाजको विकाससगै आ–आफ्नै विधि र शैलीमा विवाह परंम्परा चलिआएको छ। बाहिङ विवाह संस्कार निकै पृथक मानिन्छ।

बाहिङ समुदायमा छोरा मान्छेको विवाह तीन प्रकारमा वर्गीकरण गरिएको छ।

- असुलम्मी पुनसो माघी विवाह राख
- दुदुवारी (प्रेम विवाह)
- सल्सो (घिसारेर ल्याउने)

मागी विवाह अन्रतगत लमी लगाएर केटीको घरमा गई औपचारिक रुपमा मागेर गरिने विवाह मागी विवाह हो। यस प्रकारको विवाहमा निम्न प्रक्रियाहरू पुरा गर्नुपर्छ कुरा चलाउने केटी माग्ने, रित लाने केटी घर भित्राउने, नयां दुलहीलाई पित्रमा भित्र्याउने र साईनो छिनाउन जाने जस्ता कार्यहरू गरिन्छ। यसैगरी प्रेम विवाह अन्रतगत केटा र केटी पक्षबिच कुनै हाडनाताको साइनो नलाग्ने केटीलाई प्रेम गरेर केटाले भित्रायो भने केटा पक्षबाट केटीका माईतीहरूलाई जानकारीका लागि खली सहित कलिया पठाउनु पर्छ। यस रितलाई बाहिङ भाषामा कुन्चा लवचो/लाचो। (चौरको स्वर) भनिन्छ। अरु भने सबै रितहरू मागी विवाहको जस्तै गरिन्छ। बाहिङ समाजमा घिसारेर ल्याउने चलन पनि तथापि छदैछ। प्राचीन कालमा केटाले मन पराएको केटीलाई केटी र माइतीको मन्जुरी विना हाटबजार घाँस दाउरा मेलापात जाँदा एक्लो पारेर फकाउने, नमानेमा घिसारेर ल्याउने गरिन्थ्यो। यस्तो प्रचलनलाई बाहिङ भाषामा सल्सो रा चो भनिन्छ। बाहिङ विवाह संस्कारमा साती साम्याद (मृत्युपछिको विवाह) गर्ने चलन पनि छ। यदि कुनै पुरुषले विवाह गरेर घरमा भित्राएको तर आफ्नो चुलाको रित नगरी कुनै एकको मृत्यु भएमा केटीको माईती डाकेर जिवितम गर्ने रितहरू गरेपछि मात्र किरिया गर्ने गरिन्छ। बाहिङ समाजमा यदि कुनै पुरुषले किरात जाति बाहेकका केटीसँग विवाह गरेमा तुम्लो रित अनुसार विवाह गरिदिने चलम छैन। चुला छुनवाट पनि उनीहरूलाई वञ्चित गरिएका अन्तर जातिय विवाहलाई पनि खासै मान्यता दिईएको पाईदैन।

बेक्खा तुम्लो (मृत्यु संस्कार)

बाहिङ तुम्लोले मानिसको मृत्यु पछि पनि आत्माको अस्तित्व रहन्छ भन्ने कुरा स्वीकार गरेको छ। तुग्लो मुन्धुमले मृत्युको प्रकृति अनुसार तीन प्रकारका मृत आत्माको बारेमा बताएको छ। सोही अनुरुप दाह संस्कार गर्ने चलन रहेको छ।

ड्वाः चा

बच्चा जन्मेपछि पास्नी नगरी मृत्यु भएको भए वा गर्भमै मरेको जन्मिएमा सस्तो आत्मालाई ड्वाः चा भनिन्छ। यस्तो पार्थिव शरीरलाई ओढारमा लगेर दवाउने गरिन्छ।

आज्याक्या, हिवाया काचीर्वा ममइमी

कुनै मानिस आत्महत्या दुर्घटना या अकालमा मृत्यु भएकालाई हिवाचा' भनिन्छ। बच्चा जन्माउन नसकेर मृत्यु भएकी महिलाको आत्मालाई 'ममहमी' भनिन्छ। काटेर मारिएको मानिसको आत्मालाई कार्थीवा भनिन्छ। भने सबै प्रकारका मृतात्मालाई 'आवाक्या' भनिन्छ। यसरी मृत्यु भएकाहरूलाई जुन स्थानमा मृत्यु भएको हो सही वाट उठाएर सिधै लगेर दबाईन्छ। अपाकृतिक मृत्यु भएकाहरूको भड़किएको आत्मा जाग्यो भने दुख दिन्छ भन्ने जन विश्वास भएकोले यस्तो पार्थिव शरीर ऐशेलुको काढा विछयाएर घोप्टो पारी कुनै तुम्लो संस्कार नगरी सद्गद गरिन्छ। यस्तो मृतात्माको काज किरिया नगर्ने चलन पनि छ।

आनुआ आसारी

कसैको उमेर पुगेर काल गतिले मृत्यु भएमा यस्तो मृतात्मालाई आनुआ भनिन्छ। यस्तो पार्थिव शरीर को तुम्लो संस्कार अनुसार गरिन्छ। यो संस्कारमा गरिने बुलाम चम्चोको भावानुवाद:

- तिम्रो शरीरलाई पुज्दा
- औषधि मुलो गर्दा पनि
- तिमी रोगतिरै लागेर
- तिम्रो मृत्यु भएको छ।
- हिजो तिमी जन्मिए सगै
- मृत्यु पनि लेखिएकोले
- आज तिम्रो मृत्यु भएको छ
- दुख मन नगर्नु है। फलाना।
- (बाहिङ, २०८०, पृष्ठ ८२)

सासे (किरिया)

बाहिङ संस्कारमा गरिने अन्तिम संस्कार किरियालाई तुम्लोको भाषामा सासे भनिन्छ। यो दिन देखि मृतात्मा पूर्ण रुपमा वुङगो लाग्दा पिट भएर अन्तिम ठेगाना बुलामद पितृलोकमा अरु पित्रहरूसँग बस्छ भन्ने विश्वास गरिन्छ। पछि उक्त मृतात्मालाई पितृ पूजा वा कुनै कार्य गर्दा मृत्युको दिन दिएको वलाम्नीम द्वारा बोलाउने गरिन्छ। सासे गर्न कुनै तिथि र दिन वार पर्खनु पर्दैन। परिवारले आफ्नी अनुकूल मिलाएर नक्सो र दाजुभाईहरूसंग सल्लाह गरी सासेको मिति तोक्न सक्छन् र सबैलाई निमन्त्रणा दिईन्छ। मृतकले परिवारसंग सही दिन गर्नु भनेको छ भने सही दिन पनि गर्न सक्ने हुन सक्छ।

सासे तुग्लो (नेपालीमा भावानुवाद)

- ए फलाना तिम्रो मृत्यु भएको दिनमा
- हामी जम्मा भएका छौ।
- तिमिलाई हामीले खुवाएको विभाएका थियौ
- औषधि गरेका थियौ
- आज आज भोली भोली
- भन्दै गर्दा तिम्रो मृत्यु भएको छ
- तिम्रो नाउँमा भोज भतेर गरेर
- खाने पिउने व्यवस्था गरेका छौ
- खाई पिई गरि पिर्तथलो जानु
- पितृहरू हिड्ने बाटो हिड्नु
- बाटो माथि वाटो मुनि नहिडनु
- चिन्ह देवको अगाडि पछाडि पनि
- दायावाया गयौ भने

निष्कर्ष

संसारमा मानव विकासको क्रमसगै संस्कृति सभ्यताको जन्म भएको छ । कुनै पनि जातिको संस्कार, संस्कृति, कर्मकाण्ड र मौलिक परिचय उसको सभ्यताले दिन्छ । धर्म, संस्कार, संस्कृति, रहनसहन, भाषा भेषभूषाले निर्धारण गर्न र मानिसलाई दिशानिर्देश गर्न तुम्लो, मुन्धुम जस्ता पवित्र र शक्तिशाली धार्मिक ग्रन्थहरूको विशेष महत्व हुन्छ । तुम्लोको मर्मको आधारमा नेपालका बाहिङ राईहरूले संसारलाई हेर्ने दृष्टिकोण निर्माण गरेका छन् । तुम्लोभित्र धर्ती विश्वको सृष्टि देखि विभिन्न वनस्पति, जीवजन्त, प्रकृति तथा मानव जातिको विशेष वर्णन गरिएको छ । तसर्थ मानव समाज, संस्कृति, भाषा, कला, गीत साहित्य कर्मकाण्ड उत्पति र विकासका प्रशस्त उदाहरण छ । तुम्लो (मुन्धुम) बाहिङ राईहरूको जीवनको आधार हो । तुम्लोकै आधारमा जन्मदेखि विवाह र मृत्यु संस्कारसम्म तुम्लो फलाक्दै हिड्छन । महत्वपूर्ण संस्कार नाग्लेदेखि सेग्रोसम्मका हरेक पितृकार्जेमा तुम्लो भाकेर फलाकैरै अर्पण गरेकै छन् । बाहिङ समुदाय तुम्लोद्वारा निर्देशित र प्रकृतिमा आधारित छन् । मानव र प्रकृति विचको सहअस्तित्व र जीवन पछिको अलौकिक दुनियाको सबिस्तार बयान मन्त्रहरूद्वारा प्रष्ट पार्दछ । श्रुति परंम्परामा आधारित सारियोको सन्देश मार्जित तुग्लो मुन्धुमको रचना भएको हुँदा मुन्धुम विशेषतः नक्सो जाम्चा मुलुमी र चयचाले बचाउदै आएका छन् ।

सन्दर्भ सूची

एंगेल्स, फ्रेडरिक, (सन् १९८६), *परिवार निजी सम्पति और राज्यको उत्पति दुसरा संस्करण*, मास्को प्रगति प्रकाशन काठमाडौ ।

खनाल, भेषनाथ, (२००८), *पूर्वी नेपालका बाहिङ राईस्कको सामाजिक र भाषिक स्थिति*, विद्यावारिधि शोध ग्रन्थ अ.प्र २०७४, नर्थ बंगाल विश्वविद्यालय, समाज भाषा विज्ञान विभाग ।

चाम्लिङ, भोगिराज, (२०७५५), मुन्दुम के हो ? कति प्राचीन हो ? *मुन्दुम विमर्श संृखला १*, किरात राई सांस्कृतिक कलाकार संघ केन्द्रीय कार्य समिति काठमाडौ ।

सुवेदी, घनप्रसाद, (२०७३), (अन्नपूर्ण पोष्ट, असोज ८), किराती मुन्धुमको अभिलेखीकरण ।

वायुङ, दुद्धिकुमार, (२०८०), किरात वायुङ राई तुम्लोमालो उज्जल प्रिन्टस धरान नियामा (सन् २००४) शाखा कतार

वायुङ, लोकवहादुर, (२०१०), अग्नि छापाखाना (किरात सुन्निखिमा बाहिटके मिग्खा,२०६१, मिम्खा प्रकाशन

Yamphu, H. P. (2014). *Mindum account of yomphe origin and Indigeneity* (MPhil Thesis), Kathmandu University.

A peer-reviewed open-access journal indexed in NepJol
ISSN 3021-9965 (Print)
Published by Okhaldhunga Campus, Okhaldhunaga, Koshi Province, Nepal
Article History: Received on July 13, 2024; Accepted on August 25, 2024
DOI: https://doi.org/10.3126/oj.v1i2.69581

नेपाली विषयको वर्तमान माध्यमिक शिक्षा पाठ्यक्रममा तहगत सक्षमता र सिकाइ उपलब्धिको तुलना

सोमनाथ पौडेल
ओखलढुङ्गा क्याम्पस

लेखक परिचय

लेखक (https://orcid.org/ 0009000706020052) ओखलढुङ्गा क्याम्पसमा कार्यरत नेपालली विषयका उपप्राध्यापक हुनुहुन्छ। यस लेखका बारेमा केही कुरा बुझ्नु परेमा उहाँको ठेगानामा पत्राचार गर्न सकिनेछ। Email: somanathpoudel77@gmail.com

लेखसार

यस लेखमा नेपाली विषयको वर्तमान माध्यमिक शिक्षा पाठ्यक्रमले तय गरेका कक्षा ९ र १० तथा कक्षा ११ र १२ को तहगत सक्षमता र सिकाइ उपलब्धिको भाषिक सिपका आधारमा तुलनात्मक अध्ययन गरिएको छ। यसमा तुलनात्मक तथा व्यतिरेकी भाषा विज्ञानको सैद्धान्तिक धरातलमा रही खास गरी व्यतिरेकी विश्लेषण गरिएको छ। यसमा गुणात्मक अनुसन्धानको ढाँचालाई प्रस्तुति र विश्लेषणका लागि अपनाइएको छ। यस अध्ययनमा नेपाली विषयको माध्यमिक शिक्षा पाठ्यक्रमलाई आधार सामग्रीका रूपमा उपयोग गरिएको छ भने द्वितीय स्रोतबाट सामग्री सङ्कलन गरिएको छ। यसमा विषयवस्तुलाई वर्णनात्मक, विश्लेषणात्मक साथै तुलनात्मक विधिबाट प्रस्तुति र विश्लेषण गरिएको छ। यस लेखमा कक्षा ९ र १० तथा कक्षा ११ र १२ को वर्तमान पाठ्यक्रममा तय गरिएका तहगत सक्षमताका अन्तर्वस्तु धेरैजसो समान देखिन्छन् तर केही भिन्नताहरू पनि रहेका छन्। सक्षमताका अन्तर्वस्तुका भिन्नतालाई हेर्दा कक्षा ९ र १० मा भन्दा कक्षा ११ र १२ मा अभिव्यक्ति कौशल, सम्मानजनक भाषिक व्यवहार, समालोचनात्मक चिन्तन, राष्ट्रिय एवंम् मानवीय मूल्यअनुकूल लेख्य अभिव्यक्ति जस्ता केही विशिष्ट भाषिक सिप र कौशलहरू फरक देखिन्छन्। यस्तै सिकाइ उपलब्धिहरूको सन्दर्भमा कक्षा ९ मा प्रारम्भिक भाषिक सिप र कौशल विकास गर्न सिकाइ उपलब्धिहरू तय गरिएको देखिन्छ भने कक्षा १० मा तार्किक, सन्देशमूलक, विश्लेशणात्मक, समीक्षात्मक, समालोचनात्मक अभिव्यक्ति जस्ता विशिष्ट

अभिव्यक्ति कौशललाई सिकाइ उपलब्धिकारूपमा राखिएको छ। यस्तै कक्षा ११ मा कक्षा १० कै भाषिक ज्ञान, सिप र कौशललाई सबल पार्दै लगिएको पाइन्छ भने कक्षा १२ मा विशिष्ट भाषिक सिप तथा कौशल विकास गर्नका निम्ति सिकाइ उपलब्धिहरू निर्धारण गरिएको देखिन्छ। यी भिन्नताहरू पाठ्यक्रमको लम्बीय स्तरणको मान्यताअनुरूप नै रहेको देखिन्छन्।

मुख्य शब्दावली: पाठ्यक्रम, तहगत सक्षमता, सिकाइ उपलब्धि, लम्बीय स्तरण, मानवीय मूल्य, अक्षर संरचना

पृष्ठभूमि

शिक्षा मानव विकासको मेरुदण्ड हो। कुनै पनि समाज वा राष्ट्रको शैक्षिक जग बलियो भएमा विकासका सबै क्षेत्र मजबुत हुन्छन्। यसर्थ राष्ट्रको विकासका लागि त्यस राष्ट्रको शिक्षा नीति वैज्ञानिक र व्यावहारिक हुनुपर्छ। समयको माग र राष्ट्रको आवश्यकतालाई पूरा गर्ने किसिमको शिक्षा नीति भएमा साथै त्यसलाई सफल कार्यान्वयन गर्न सकेमा राष्ट्रको समग्र विकासले गति लिन सक्छ। यसर्थ एउटा राम्रो शिक्षा नीतिका आधारमा लक्ष्य निर्धारण गरिन्छ र तिनै लक्ष्य पूरा गर्न शिक्षाका लागि राष्ट्रिय उद्देश्य तय गरिएको हुन्छ। यिनै शिक्षाका राष्ट्रिय उद्देश्यका आधारमा विभिन्न तहको र कक्षाको पाठ्यक्रम निर्माण गरिन्छ।

आधुनिक शिक्षा प्रणालीको विकाससँगै पाठ्यक्रमको अवधारणा पनि विकास भएको पाइन्छ। पाठ्यक्रमको अवधारणा आउनुअघि अनुभवजन्य ज्ञानलाई नै शिक्षा मानिन्थ्यो। विद्यालय शिक्षा वा शिक्षालाई संस्थागत ढाँचामा ल्याएसँगै पाठ्यक्रमले मूर्तता प्राप्त गरेको देखिन्छ। आरम्भमा कक्षाकोणमा शिक्षण गरिने विषयवस्तु वा पाठ्यांश (List of Content) लाई नै पाठ्यक्रम भनिन्थ्यो जुन पाठ्यक्रमको परम्परागत धारणा पनि हो (ज.ब.रा, २०७४)। पाठ्यक्रमको अङ्ग्रेजी समानार्थी शब्द Curriculum हो। सर्वप्रथम यस शब्दको प्रयोग Franklin Bobbitt ले आफ्नो पुस्तक 'Curriculum the Theory' मा गरेको पाइन्छ (जबरा, 2068)। Curriculum शब्द ल्याटिन भाषाको Currere बाट विकास भएको भन्ने मानिन्छ जसको अर्थ To Run or Run Way भन्ने हुन्छ। शैक्षणिक गतिविधिलाई लक्ष्यमा पुर्‍याउने वा त्यसलाई दिशाबोध गराउने कार्यक्रम नै पाठ्यक्रम हो भन्न सकिन्छ।

आधुनिक शिक्षा पद्धतिको विकाससँगै पाठ्यक्रमका बारेमा धेरै चर्चा परिचर्चा भएको पाइन्छ। यसलाई अझ स्पष्ट पार्न केही महत्व पूर्ण परिभाषाहरूलाई यहाँ उल्लेख गर्नु सान्दर्भिक ठानिन्छ।

क्रो र क्रोका अनुसार पाठ्यक्रम शैक्षिक कार्यक्रमहरू पूरा गर्न विकासात्मक, संवेगात्मक सामाजिक, आध्यात्मिक र नैतिक साधनका रूपमा विद्यालयभित्र र बाहिर हुने सिकारुका अनुभवहरू समेटिएको कार्यक्रम नै पाठ्यक्रम हो (जबरा, २०७४ बाट उद्धृत)। यस्तै रा.शि.प.यो. ले शिक्षाका लक्ष्यहरू हासिल गर्नका लागि बनाइएको शैक्षिक कार्यक्रमलाई वाठ्यक्रमका रुपमा चिनाएको छ (ज.ब.रा., २०७४ बाट उद्धृत)। यसै गरी UNESCO का अनुसार पाठ्यक्रम भनेको विद्यार्थीका सबै अनुभवहरू हुन्, जो विद्यालय र शिक्षकद्वारा शिक्षाका उद्देश्य प्राप्तिका लागि योजना र निर्देशित गरिएको हुन्छ (ज.ब.रा., २०४७४ बाट उद्धृत)।

औपचारिक शिक्षा प्रणालीमा राष्ट्रिय पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेका सिकाइ उपलब्धि हासिल गराउनका लागि विभिन्न प्रक्रिया र संरचना र क्रियाकलाप निर्धारण गरिएको हुन्छ। सोहीअनुसार संरचित पाठ्यपुस्तक, शिक्षक निर्देशिका, पाठ्यक्रम प्रबोधीकरण, अन्य शैक्षिक सामग्री, योग्यता र क्षमता भएको शिक्षक, प्राध्यापक, व्यवस्थापन समिति, विद्यालयको भौतिक पक्षलगायत अन्य प्रशासनिक एकाइहरूको व्यवस्था गरिएको हुन्छ। यी

सबै व्यवस्थाहरू विद्यार्थीमा तोकिएको सिकाइ उपलब्धि अधिकतम रूपमा हासिल गर्न गराउनतर्फ लक्ष्यित हुन्छन् (आचार्य, २०८०)।

निश्चित समय र पद्धति तथा संरचनाबाट तोकिएको सिकाइ उपलब्धि अधिकतम हासिल गराउनु औपचारिक शिक्षाको प्रमुख उद्देश्य हो। पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेको सिकाइ उपलब्धि के कति हासिल भएको छ भन्न गरिने विभिन्न परीक्षा र मूल्याङ्कनबाट कुनै पनि देशको शिक्षा प्रणालीको प्रभावकारिता परीक्षण गरिन्छ। आधारभूत शिक्षा पाठ्यक्रम, कक्षा ६–८, २०६९ का अनुसारः

> सक्षमता भनेको व्यावहारिक तथा सामाजिक जीवनयापनका लागि व्यक्तिलाई आवश्यक पर्ने ज्ञान, सीप, प्रवृत्ति तथा कार्य प्रदर्शन गर्न सक्ने क्षमता र कार्य तत्परताको सम्मिश्रण हो। अर्को शब्दमा 'सक्षमता' शिक्षाका चार स्तम्भका रूपमा रहेका ज्ञान र सूचनाको विस्तार, प्रदर्शन सीप, सकारात्मक प्रवृत्ति विकास तथा मूल्य, मान्यता र विश्वासको प्रयोग पनि हो। व्यावहारिक तथा सामाजिक जीवनयापनका लागि आवश्यक पर्ने ज्ञान, सीप, अभिवृत्ति र मूल्यको आर्जन तथा तिनलाई प्रयोग गर्ने सामर्थ्यलाई सक्षमता भनिन्छ। अर्थात् सक्षमता भनेको ज्ञान, सीप, अभिवृत्तिमा मूल्य र कार्य गर्ने क्षमताको योग (Competency = Knowledge + Skill + Attitude + Value + Ability to do) हो। सक्षमतालाई परिमाणात्मकभन्दा गुणात्मक दृष्टिकोणबाट हेरिन्छ। (तालिम कार्यपत्र, २०७१)व्यक्तिको गुण पहिचानका आधारमा उसको सक्षमताको आकलन गर्न सकिन्छ। सक्षमतालाई मुख्य सक्षमता र विषयगत सक्षमता गरी दुई प्रकारमा विभाजन गरिएको छ। काममा सफल हुनका लागि एउटा व्यक्तिमा आवश्यक पर्ने सञ्चार, अन्तरवैयक्तिक सम्बन्ध, स्वव्यवस्थापन, तार्किकता, समस्या समाधान आदि सिपलाई आधारभूत 'साझा सक्षमता' (Core Competency) भनिन्छ। खास विषयसँग सम्बन्धित सक्षमतालाई 'विषयगत सक्षमता' भनिन्छ, जस्तै : भाषाका सक्षमता भाषिक सामर्थ्य (Competence) र भाषिक कार्य सम्पादन (Performance) हुन्। गणितका सक्षमता तर्क (Reasoning) र प्रतिक्रिया (Responding) हुन्। विज्ञानका सक्षमता खोज (Exploration) र वर्णन (Explanation) हुन्। सामाजिक अध्ययनका सक्षमता अनुशासन (Discipline) र प्रदर्शन (Demonstration) हुन् भने स्वास्थ्य शिक्षाका सक्षमता हुन् पूर्वसावधानी (Precaution) र प्रवर्द्धन (Promotion)। त्यस्तै शारीरिक शिक्षाका सक्षमता क्रिया (Action) र प्रतिक्रिया (Reaction) हुन् भने नैतिक शिक्षाका सक्षमता– नैतिकता (Ethics) र समानुभूति (Empathy) आदि हुन्। यस्ता सक्षमताहरूलाई विद्यालय शिक्षामा तहगत रूपमा व्यवस्थित गरी विकास गरिन्छ। यी सक्षमताकै आधारमा पाठ्यक्रममा सिकाइ उपलब्धिहरू तयार गरी तदनुरूप विषयवस्तुको चयन, सिकाइ सहजीकरण प्रक्रियाको निर्धारण तथा मूल्याङ्कन प्रक्रिया निर्दिष्ट गरिन्छ (पृ. १७)।

नेपाली विषयको वर्तमान माध्यमिक शिक्षा पाठ्यक्रम कक्षा ९ र १० तथा कक्षा ११ र १२ मा निर्धारण गरिएका तहगत सक्षमता र कक्षागत सिकाइ उपलब्धिलई भाषिक सिपका आधारमा तुलना गरी तिनको भिन्नता पहिचान गर्नु यस अध्ययनको उद्देश्य रहेको छ। प्रस्तुत लेख नेपाली विषयको वर्तमान माध्यमिक शिक्षा पाठ्यक्रममा निर्धारण गरिएका तहगत सक्षमता र कक्षागत सिकाइ उपलब्धिको तुलनात्मक अध्ययनमा केन्द्रित रहेको छ। यो अध्ययन मूलतः व्यतिरेकी रहेको छ। यसमा कक्षा ९ र १० तथा कक्षा ११२ १२ बिच तहगत सक्षमताको तुलना गरिएको छ भने सिकाइ उपलब्धिलाई कक्षा ९ र १० विच अनि कक्षा ११ र १२ बिच तुलना गरिएको छ।

अध्ययनको विधि

प्रस्तुत लेखमा गुणात्मक अध्ययन ढाँचामा विषयवस्तुको तुलना, प्रस्तुति तथा विश्लेषण गरिएको छ। यस लेखको तयारी गर्दा मुख्यतया द्वितीयक स्रोतबाट सामग्री सङ्कलन गरिएको छ। यस क्रममा विभिन्न पुस्तकहरू साथै अनुसन्धानात्मक लेख, अनुसन्धान पत्र साथै online बाट प्राप्त डिजिटल लेख इत्यादिलाई अध्ययन गरी आवश्यक सामग्री लिइएको छ। यसै गरी नेपाली बिषयको माध्यमिक शिक्षा पाठ्यक्रम कक्षा ९ र १० तथा कक्षा ११ र १२ लाई आधार सामग्रीका रूपमा उपयोग गरिएको छ। विषयवस्तुको विश्लेषण गर्ने क्रममा तुलनात्मक भाषाविज्ञानको तथा व्यतिरेकी भाषा विज्ञानको पद्धतिसमेतलाई उपयोग गरिएको छ।

अध्ययनको औचित्य र महत्व

पाठ्यक्रमलाई शिक्षण सिकाइ गतिविधि मेरुदण्डका रूपमा लिने गरिन्छ। तहगत सक्षमता आधुनिक पाठ्यक्रमको महत्वपूर्ण स्तम्भ मानिन्छ। तहगत सक्षमताका आधारमा नै कक्षागत सिकाइ उपलब्धि निर्धारण गरिन्छ। सिकाइ उपलब्धिकै आधारमा विद्यालयका शैक्षणिक क्रियाकलापहरू अधि बढेका हुन्छन्। यसर्थ तहगत सक्षमता तथा सिकाइ उपलब्धिबारेमा शिक्षक साथै विद्यार्थीमा राम्रो ज्ञान हुन आवश्यक छ। यस लेखले नेपाली विषयको वर्तमान पाठ्यक्रममा के कस्ता सिकाइ उपलब्धि र सक्षमता निर्धारण गरेको छ र तिनको तहगत र कक्षागत रूपमा तुलनात्मक अध्ययन गर्दा के कस्ता भिन्नता र समानता रहेछन् भन्ने सामान्य जानकारी प्राप्त गर्न सक्ने हुँदा शिक्षक, विद्यार्थी साथै नयाँ अनुसन्धाता लागि समेत उपयोगी हुने छ। यसले आंशिक रूपमा भए पनि पाठ्यक्रम कार्यान्वयनमा टेवा पुयाउने

नतिजा र विश्लेषण

यस लेखमा नेपाली विषयको वर्तमान माध्यमिक शिक्षा पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेका तहगत सक्षमता र कक्षागत सिकाइ उपलब्धिको भाषिक सिपका अध्ययन गरी तिनको भिन्नताको गहन विश्लेषणलाई तल प्रस्तुत गरिएको छ। विशेषतः यो लेख भिन्नताको खोजीमा केन्द्रित रहे पनि तुलनात्मक अध्ययन गर्दा समानताहरू पनि प्रसङ्गबस चर्चा गरिएको छ।

तहगत सक्षमताको कक्षा ९ र १० तथा कक्षा ११ र १२ बिच तुलना

माध्यमिक तह कक्षा ९ र १० तथा कक्षा ११ र १२ को वर्तमान नेपाली भाषा पाठ्यक्रममा तहगत सक्षमत लाई व्यवस्थित रूपमा उल्लेख गरिएको छ। सङ्ख्यात्मक हिसाबले हेर्दा कक्षा ९ र १० का लागि ९ वटा र कक्षा ११ र १२ का लागि ११ वटा सक्षमताहरू निर्धारण गरिएको छ। भाषा शिक्षण जीवन उपयोगी, व्यावहारिक र सिपयुक्त बनाउने उद्देश्यले सक्षमतामा आधारित पाठ्यक्रमको विकास गरिएको देखिन्छ।

कक्षा ९ र १० तथा ११ र १२ को तहगत सक्षमतालाई तुलनात्मक रूपमा हेर्दा धेरैजसो सक्षमताहरूमा समानता देखिन्छ। भाषाका चारवटै सिपलाई व्यावहारिक रूपमा विकास गरी विद्यार्थीलाई स्तरीय र मर्यादित भाषा प्रयोग गर्न सक्षम बनाउने उद्देश्य राखिएको हुँदा निर्धारित सक्षमताहरूमा समानता हुन स्वाभाविक पनि देखिन्छ तथापि लम्बीय स्तरणको मान्यतालाई यसले आत्मसात गरेको हुँदा कक्षा ९ र १० तथा कक्षा ११ र १२ मा भिन्नता हुनु पनि उपयुक्त देखिन्छ। कक्षा ९ र १० मा एउटै बुँदामा धेरै सक्षमताहरू समेटिएको देखिन्छ भने कक्षा

११ र १२ मा एकअर्कासँग अन्तर्सम्बन्धित पक्षलाई एउटा बुँदामा समेटिएको देखिन्छ जसले गर्दा संरचनात्मक ढाँचामा कक्षा ११ र १२ का सक्षमताहरू छरिता समेत देखिन्छन्।

यसै गरी सक्षमताका अन्तर्वस्तुका दृष्टिले तिनको भिन्नतालाई हेर्दा कक्षा ११ र १२ मा अभिव्यक्ति कौशल, सम्मानजनक भाषिक व्यवहार समालोचनात्मक चिन्तन, राष्ट्रिय एवंम् मानवीय मूल्यअनुकूल लेख्य अभिव्यक्ति जस्ता केही मूलभूत पक्षहरू देखिन्छन्।

कक्षा ९ र १० का कक्षागत सिकाइ उपलब्धिको तुलना

माध्यमिक पाठ्यक्रमले माध्यमिक तहको अनिवार्य नेपाली विषयको पाठ्यक्रममा कक्षागत सिकाइ उपलब्धिलाई भाषिक सिपगत ढाँचामा राखेको पाइन्छ। कक्षा नौ र दशको सिकाइ उपलब्धिहरूको तुलनात्मक अध्ययन गर्दा धेरै जसो पक्षमा समानता रहेको पाइन्छ। कक्षा ९ माध्यमिक तहको पहिलो कक्षा भएकाले यसले आधारभूत तह र माध्यमिक तहको कोसेढुङगा जस्तो देखिने कक्षा आठमा सिकेका र वा हासिल गरेका सिकाइ उपलब्धिको घरातलमा रहेर नै कक्षा ९ का सिकाइ सिकाइ उपलब्धिहरू तय गरिएको पाइन्छ जुन पाठ्यक्रम निर्माणको आधार भूत मान्यता पनि हो (पौडेल, २०६७)।

कक्षा ९ र १० दुबैमा सुनाइ र बोलाइसँग सम्बन्धित २३/२३ वटा सिकाइ उपलब्धि राखिएको भए तापनि कक्षा ९ तर्फ बुँदा ५ छुटेको वा २२ मात्र हुनु, यसले थोरै द्विविधा सिर्जना गरेको छ। सामान्यतया कक्षा ९ मा सुनाइ र बोलाइका सामान्य कार्य वा क्रियाकलापबाट हासिल गर्न सकिने सिकाइ उपलब्धि राखिएको पाइन्छ भने कक्षा १० मा विश्लेषणात्मक, सन्देशमूलक, प्रभावकारी, समाधानमुखी, समीक्षात्मक सुनाइ र बोलाइलाई महत्व दिइएको पाइन्छ। यो कुरा पाठ्यक्रमा निर्धारित सिकाइ उपलब्धि बुँदा नं. २, ३, ४, ७, ८, ९, ११, १२, १५, १७, १८, १९ २०, २२ र २३ रहेका बाट स्पष्ट हुन जान्छ जुन स्वाभाविक लम्बीय स्तरणका दृष्टिबाट पनि यो भिन्नता आवश्यक पनि हुन्छ।

यसै गरी पढाइ सिप अन्तर्गत कक्षा ९ मा १९ वटा र कक्षा १० मा २० वटा सिकाइ उपलब्धिहरू निर्धारण गरिएको छ। सिकाई उपलब्धिको बुँदा नं. २ ले पनि कक्षा ९ र १० मा भिन्न क्षमता वा सिप विकास गर्ने लक्ष्य लिएको देखिन्छ। यसमा कआ १० मा निर्धारित समयभित्र लिखित सामाग्रीलाई सन्दर्भ र भावअनुसार पढ्ने सिपलाई जोड दिएको पाइन्छ। यस्तै बुँदा नं. ३ मा कक्षा ९ मा मौन पठन सिपलाई जोड दिएको छ भने कक्षा १० मा मौन पठनका साथै द्रुत पठनलाई थप गरिएको पाइन्छ। यसै गरी बुदा नं. ४ मा पनि कक्षा ९ भन्दा कक्षा १० मा केही भिन्नता देखिन्छ। यस बुँदाले कक्षा ९ मा भावबोधलाई प्राथमिकतामा राखेको छ भने कक्षा १० मा पाठको विशिष्ट अंश पहिचान गरी व्याख्या र विश्लेषण गर्न सक्ने गरी पढ्न भनी विशिष्ट किसिमको पढाइ सिप विकास गर्ने उद्देश्य राखेको देखिन्छ। सिकाइ उपलब्धिको बुँदा ५ मा पनि कक्षा ९ र १० मा भिन्नता रहेको छ। यसमा कक्षा ९ को तुलनामा कक्षा १० मा कुनै पाठ्यसामग्री पढी समीक्षात्मक विचार दिन सक्ने गरी पढ्ने भन्ने कुरा थप गरिएको पाइन्छ। यस्तै बुँदा नं ७ मा कक्षा ९ मा पाठ्यसामग्री पठी सन्देश बोध गर्ने भनिएको भने कक्षा १० मा पाठको उद्देश्य पहिचान गरी पढ्ने कुरालाई सिकाइ उपलब्धिमा राखिएको छ। बुँदा नं. ८, ९, १० करिब समान देखिन्छन्। बुँदा नं ११ मा पाठमा प्रयुक्त भावनात्मक र तार्किक पक्षको बोध गरी पढ्ने भनिएको छ भने कक्षा १० मा भावनात्मक, तार्किक साथै बौद्धिक पठनलाई थप गरिएको छ। यसै गरी बुँदा नं.१२, १३, र १४ मा कक्षा ९ र १० मा उस्तै वा प्रायः समान सिकाइ उपलब्धिहरू रहेका छन् भने बुँदा नं. १५ मा कक्षा ९ मा साहित्यिक विधाका

विभिन्न पाठ पढी सामाजिक सांस्कृतिक सन्दर्भमा प्रतिक्रिया दिन सक्ने भनी उल्लेख गरिएको छ भने कक्षा १० मा विश्लेषणात्मक प्रतिक्रिया दिन सक्ने गरी पढ्ने भन्ने लेखिएको छ। यसबाट कक्षा ९ मा बोधात्मक पठाइलाई जोड दिएको छ भने कक्षा १० मा विश्लेषणात्मक प्रतिक्रिया दिन सक्ने गरी पढ्ने कुरालाई प्राथमिकता दिइएको पाइन्छ। यसै गरी बुँदा नं. १५ र १६ भिन्नता देखिदैनन्। भिन्नताका अन्य बुँदामा १७, १९ र २० देखिन्छन्। बुँदा १७ मा सञ्चार माध्यमका विभिन्न सामग्री पढी बोध गर्न सक्ने गरी पढ्ने भनी कक्षा ९ मा राखिएको छ भने कक्षा १० मा ती सामग्रीको सार सम्प्रेषण गर्न सक्ने गरी पढ्न भनेर बोध र सार सम्प्रेषणलाई जोड दिइएको छ। बुँदा १९ मा कक्षा ९ मा तार्किक सोच विकास गर्ने उद्देश्य राखिएको देखिन्छ भने कक्षा १० मा विश्लेषणात्मक एवम् समालोचनात्मक सोच निर्माणका लागि पढ्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ। बुँदा २० भने कक्षा १० मा मात्र राखिएको छ। यसमा गणितीय तथा तिथिमितियुक्त सूचनाको अन्य ढाँचामा अन्य रुपान्तर गर्न सक्ने गरी पढ्ने कुरा उल्लेख भएको छ।

यसरी समग्रमा हेर्दा कक्षा ९ र १० को पढाइमा सम्बन्धित सिकाइ उपलिब्धलाई तुलनात्मक अध्ययन अध्ययन गर्दा कक्षा ९ मा बोध, वर्णन, स्तरीय पठनलाई प्राथमिकता दिएको देखिन्छ भने कक्षा १० मा भावअनुसार पढ्ने, मौन पठन, द्रुत पठन, विश्लेषणात्मक र समीक्षात्मक पठन, उद्देश्य पहिचान गर्न सक्ने गरी पठने सिकाइ उपलब्धिलाई महत्व दिइएको पाइन्छ।

सिपगत ढाँचामा प्रस्तुत गरिएको सिकाइ उपलब्धिलाई लेखाइ सिपसँग आबद्ध सिकाइ उपलब्धि पनि पृथक राखिएको छ। लेखाइअन्तर्गत कक्षा ९ मा १९ वटा सिकाइ उपलब्धि र कक्षा १० मा २० वटा सिकाइ उपलब्धि रहेका छन्। यसमा बुँदा नं. १, २, ३, ४ का उपलब्धिमा कक्षा ९ र १० मा तात्विक भिन्नता पाइदैन। बुँदा ५ कक्षा ९ मा सूचनात्मक लेखन सिप विकासलाई जोड दिइएको छ भने कक्षा १० मा सम्प्रेषणात्मक लेखन विकास गर्ने उद्देश्य रहेको पाइन्छ। यस गरी बुँदा ६ मा कक्षा ९ मा बोध र प्रश्नोत्तर लेखन राखिएको छ भने कक्षा १० मा मौलिक र तार्किक प्रश्नोत्तर लेखन प्राथमिकतामा राखिएको छ। त्यस्तै बुँदा ९ मा प्रभावकारी अनुच्छेद रचना गर्न सक्ने क्षमता विकास गर्न खोजिएको छ भने कक्षा १० मा मौलिक अनुच्छेद रचनालाई जोड दिइएको छ। यस्तै बुँदा ११ मा कक्षा ९ मा सिलसिला मिलाई प्रभावकारी वर्णन गर्ने कुरा उल्लेख छ भने कक्षा १० मा तर्कसहित प्रभावकारी वर्णन गर्ने कार्यलाई लिइएको छ। बुँदा नं. ११, १४, १५, २० र २१ पनि कक्षा ९ र १० मा पृथक रहेको पाइन्छ। बुँदा १५ मा विधागत रचना गर्ने सिपलाई कक्षा १० को सिकाइ उपलब्धिमा समावेश गरिएको पाइन्छ। यस्तै बुँदा नं. २० ले कक्षा ९ मा लिखित सामग्रीलाई सम्पादन गर्ने सिप विकासको उद्देश्य लिएको देन्खिछ भने सम्पादित सामग्रीको परिमार्जन गर्ने कार्यलाई कक्षा १० मा समेटिएको पाइन्छ। २१ औं बुँदा कक्षा ९ मा समीक्षात्मक विवरणात्मक, वर्णनात्मक, तार्किक, विश्लेषणात्मक अभिव्यक्ति दिने कुरा राखिएकोमा कक्षा १० मा समालोचनात्मक अभिव्यक्ति थपिएको पाइन्छ।

यसरी लेखाइ सिपसँग सम्बन्धित सिकाइ उपलब्धिलाई तुलनात्मक रूपमा हेर्दा कक्षा १० मा विशेषतः विश्लेषणात्मक मौलिक, तार्किक समालोचनात्मक लेखन सिप विकासमा बढी जोड दिइएका पाइन्छ। कक्षा ९ मा भने अनुच्छेद रचना, सूचनात्मक लेखन, सिलसिला मिलाएर लेख्ने, प्रतिक्रिया र प्रत्युत्तर लेख्ने जस्ता कुरालाई समग्रमा सिकाइ उपलब्धिमा समेटिएको पाइन्छ।

कक्षा ११ र कक्षा १२ को कक्षागत सिकाइ उपलब्धिको तुलना

कक्षा ९ र १० मा जस्तै कक्षा ११ र र १२ मा पनि सिकाइ उपलब्धिलाई सिपगत ढाँचामा राखिएको छ। यिनलाई तीन समूहमा राखिएको पाइन्छ। सुनाइ र बोलाइलाई एउटा समूहमा, पढाइ र लेखाइलाई अलग अलग

राखिएको छ । सुनाइ र बोलाइमा कक्षा ११ का ६ वटा सिकाइ उपलब्धि र कक्षा १२ का ७ वटा सिकाइ उपलब्धि तय गरिएको छ । बुँदा १, २ ,४ र ६ मा कक्षा ११ र १२ मा भिन्न देखिन्छन् भने बुँदा ३ र ५ मा समान सिकाइ उपलब्धि राखिएको पाइन्छ । बुँदा १ मा कक्षा ९ मा वर्ण पहिचान र शुद्ध उच्चारण सिप राखिएको छ भने कक्षा १२ मा अक्षर पहिचान र अक्षरीकरण गर्न सक्ने बनाउने उद्देश्य राखिएको छ । यस्तै बुँदा २ मा कक्षा ११ मा विभिन्न स्रोतबाट सुनिएका सामग्रीलाई तार्दिक प्रतिक्रिया व्यक्त गर्न सक्ने सिप राखिएको छ भने ११ मा विश्लेषणात्मक प्रतिक्रिया दिन सक्ने भनी राखिएको छ । यस्तै बुँदा ४ मा कक्षा ११ मा मौखिक अभिव्यक्ति दिन सिपलाई समावेश गरिएको छ भने कक्षा १२ मा मौलिक प्रतिक्रिया दिन सक्ने बनाउने उद्देश्य राखिएको छ । यसै गरी बुँदा ११ मा वक्ताको संवेग बुझी प्रतिक्रिया दिने सकने भनी उल्लेख गरिएको छ भने कक्षा १२ मा शिष्टतापूर्वक प्रतिक्रिया दिन सक्ने क्षमतालाई सिकाइ उपलब्धिमा राखिएको छ । सातौं नम्बरमा राखिएको उपलब्धि कक्षा १२ का लागि मात्र राखिएको छ ।

पढाइ सिपसँग कक्षा ११ र १२ दुबैमा ८/८ वटा सिकाइ उपलब्धि निर्धारण गरिएको छ । यिनमा बुदा २, ३, ५, ६ मा कक्षा ११ र १२ मा भिन्न छन् भने १,६, ७, ८, मा समानता रहेको पाइन्छ । कक्षा ११ अन्तर्गत बुँदा २ मा साहित्यिक तथा प्रयोजन परक पाठहरू पढी पारिभाषिक र प्राविधिक शब्दहरूलाई वाक्यमा प्रयोग गर्ने भनिएको छ भने कक्षा १२ अन्तर्गतको बुँदा २ मा पारिभाषिका प्राविधिक शब्दहरूलाई सन्दर्भअनुसार वाक्यमा प्रयोग गर्ने भनिएको छ । यस बुँदामा मूलभूत भिन्नता भने देखिदैन । शब्दका तहमा मात्र भिन्नता रहेको छ । यस्तै बुँदा ३ मा कक्षा ११ मा पाठमा प्रयोग भएका शब्दको हिज्जे अर्थात् बोधका लागि शब्दकोशको प्रयोग गर्न भनी लेखिएकोमा कक्षा १२ अन्तर्गत देस्रो बुँदा ३ को सिकाइ उपलब्धिमा पाठमा प्रयोग भएका शब्दको हिज्जे, उच्चारण, स्रोत, शष्ववर्ग, बनोट र अर्थ पहिचानका लागि शब्दको प्रयोग गर्ने भनी उल्लेख गरिएको छ । यसमा कआ ११ मा शब्दकोशको प्रयोगको प्रारम्भिक सिपलाई विकास गर्ने कुरा समेटिएको छ भने कक्षा ११ मा त्यो सिपको विस्तृतीकरण भएको पाइन्छ । यस्तै कक्षा ११ अन्तर्गतको सिकाइ उपलब्धिको बुँदा ४ ले मौन पठन सिपलाई समेटेको देखिन्छ भने कक्ष १२ अन्तर्गत द्रुत पठनलाई प्राथमिकता दिइएको पाइन्छ । यसै गरी बुँदा नं २ कक्षा ११ मा लिखित सामग्री आधारमा सन्दर्भको अनुमान, घटना, चरित्र र परिवेशको बोध गरी पढ्ने भनिएको छ भने कक्षा १२ को बुँदा ५ मा लिखित सामग्रीलाई भावविश्लेषण गरी पढ्न भनी उल्लेख गरिएको छ । यसमा कक्षा बरमाभाषिक सामग्रीलाई बोध साथै बिश्लेषण गर्ने सिपलाई महत्व दिइएको पाइन्छ ।

लेखाइ सिपअन्तर्गत राखिएका कक्षा ११ मा ११ वटा सिकाइ उपलब्धि र १२ वटा कक्षा १२ गरिएको छ । यिनमा बुँदा २, ८, ९, १०, ११ प्रायः समानता देखिन्छ भने बुदा १,३,४,५ ६, ७,२१ मा दुई कक्षाबिच भिन्नता देखिन्छ । बुदा नं. १२ भने कक्षा १२ मा मात्र रहेको पाइन्छ । भिन्नता भएका बुँदामध्ये बुँदा १ मा कक्षा ११ मा नेपाली वर्णको पहिचान र वर्गीकरण गरी लेख्न भनिएको छ भने कक्षा १२ मा शब्दमा रहेका अक्षर संरचना छुट्याई लेख्न भनिएको छ। त्यस्तै बुंदा मा ३ मा मौखिक एवम् लिखित सामग्रीको बुँदा टिपोट गर्न र सारांश लेख्न भनी अल्लेख गरिएको छ भने बुदा ३ मा कक्षा १२ विभिन्न विषय वा प्रयोजनपरक (विज्ञान, प्रविधि, सामाजिक शास्त्र, वाणिज्य आदि) लेखनलाई सिकाइ उपलब्धिमा समेटिएको छ । यस्तै भिन्नताको बुदा ४ मा व्यावहारिक लेखनअन्तर्गत घरायसी पत्र, निमन्त्रणा, बधाई, शुभकामना, सम्मान पत्र, सूचना, विज्ञापन, श्रद्धाञ्जली, समवेदना लेखन गर्न भनी उल्लेख गरिएको छ भने कक्षा १२ को बुँदा ४ मा व्यावहारिक लेखनमा व्यावसायिक पत्र, भरपाई, तमसुक, करारनामा, मन्जुरीनामा, मुचुल्का, प्रशासनिक टिप्पणी तथा बैठक निर्णय, विज्ञप्ति, बोलपत्र र

सम्पादकलाई चिठी जस्ता विषय निर्धारण गरिएको छ। त्यस्तै बुँदा नं. मा कक्षा ११ मा कुनै पनि विषय शीर्षकमा कुनै पनि विषयवस्तुलाई सिलसिला मिलाएर लिखित वर्णन गर्न सक्ने भनी उल्लेख गरिएको छ भने कक्षा १२ मा सामाजिक, सांस्कृतिक राष्ट्रिय एवम् मानवीय मूल्यमा आधारित भई लिखित अभिव्यक्ति दिन भनी लेखिएको छ। यसमा के देखिन्छ भने कक्षा ११ मा भन्दा कक्षा १२ मा लेखाइको दायरा विस्तार गरिएको छ। बँदा ७ कक्षा ११ मा जुनसुकै विषयमा प्रभावकारी अनुच्छेद रचना वा लेखन सिपलाई राखिएको छ भने कक्षा १२ मा देखेसुनेका, पढेका र अनुभव गरेका विषयवस्तुका बारेमा सिलसिला मिलाएर लिखित वर्णन गर्ने कुरालाई सिकाइ उपलब्धिमा राखिएको छ। यसै गरी बुँदा नं ७ मा कक्षा ११ मा पाठको विषय क्षेत्र, संरचना, घटना, चरित्र, परिवेश भाव र लयबोध गरी लेख्न भनिएको छ भने कक्षा १२ मा ती विषयमा तार्किक विश्लेषण गरी लेख्न सक्ने सिप समेटिएको छ। यसमा कक्षा १२ अन्तर्गत बुँदा नं. ११ मा राखिएको विषय कक्षा ११ मा राखिएको छन्।

निष्कर्ष

यस लेखमा नेपाली विषयको वर्तमान माध्यमिक शिक्षा पाठ्यक्रममा निर्धारण गरिएका तहगत सक्षमता र कक्षागत सिकाइ उपलब्धिलाई भाषिक सिप (सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइ) का आधारमा तिनको अन्तर्वस्तुमा देखिएको भिन्नको पहिचान गरिएको छ। यसै गरी सक्षमताका अन्तर्वस्तुका भिन्नतालाई हेर्दा कक्षा ९ र १० मा भन्दा कक्षा ११ र १२ मा अभिव्यक्ति कौशल, सम्मानजनक भाषिक व्यवहार, समालोचनात्मक चिन्तन, राष्ट्रिय एवंम् मानवीय मूल्यअनुकूल लेख्य अभिव्यक्ति जस्ता केही विशिष्ट भाषिक सिप र कौशलहरू फरक देखिन्छन्।

भाषिक सिपअन्तर्गत अर्थात सिपगत ढाँचामा राखिएका सिकाइ उपलब्धिहरूलाई कक्षा ९ र १० बिच तुलना गर्दा तिनको अन्तर्वस्तुमा केही मूलभूत भिन्नता देखिन्छ। यसरी हेर्दा कक्षा ९ र १० मा सुनाइ र बोलाइसँग सम्बन्धित सिकाइ उपलब्धिमा बोलाइको सामान्य अभिव्यक्ति विकास गर्ने कुरा उल्लेख गरिएको पाइन्छ भने कक्षा १० मा तार्किक, सन्देशमूलक, विश्लेषणात्मक, समीक्षात्मक र समाधानमुखी भाषिक अभिव्यक्ति भाषिक सिपलाई प्राथमिकता दिइएको छ। यसै गरी पढाइ सिपसँग सन्बधित सिकाइ उपलब्धिको तुलना गर्दा कक्षा ९ मा बोधात्मक पठन, वर्णनमूलक पठन तथा स्तरीय पठन विकास गर्ने उद्देश्य देखिन्छ भने कक्षा १० मा भावानुकूल पठन मौन पठन, द्रुत पठन, विश्लेषणात्मक पठन, समीक्षात्मक पठन तथा उद्देश्य पहिचानात्मक पठनमा जोड दिइएको छ। यस्तै लेखाइ सिपअन्तर्गत राखिएका सिकाइ उपलब्धिहरूको तुलना गर्दा कक्षा ९ मा अनुच्छेद रचना, सिलसिला मिलाई लेख्ने, प्रतिक्रिया र प्रत्युत्तर लेखनलाई, सिकाइ उपलब्धिमा राखिएको छ भने कक्षा १० मा तार्किक, विश्लेषणात्मक, समालोचनात्मक लेखनलाई विकास गर्ने भनिएको छ।

यसै गरी कक्षा ११ र १२ का सिकाइ उपलब्धिको तुलनात्मक अध्ययन गर्दा तिनको अन्तर्वस्तुमा केही मूलभूत भिन्नता पाइन्छ। सुनाइ र बोलाइसँग सम्बन्धित बुँदाहरूमा कक्षा ११ मा सामान्य मौखिक अभिव्यक्ति विकास गर्ने उद्देश्य रहेको छ भने कक्षा १२ विश्लेषणात्मक प्रतिक्रिया लेखनलाई समेटिएको छ। यस्तै कक्षा ११ मा तार्किक प्रतिक्रिया लेखनलाई जोड दिइएको छ भने कक्षा १२ मा शिष्टतापूर्वक प्रतिक्रिया दिनुलाई सिकाइ उपलब्धि मानिएको छ। यस्तै वक्ताको संवेगलाई बुझी प्रतिक्रिया दिनुलाई कक्षा ११ मा राखिएको छ भने कक्षा १२ मा टिप्पणीपरक प्रतिक्रियालाई सिकाइ उपलब्धि मानिएको छ। यस्तै पढाइ सिपमा पनि केही भिन्नता देखिन्छ। कक्षा ११ बोधात्मक पठन, मौन पठन तथा अर्थबोधका लागि शब्दकोशको प्रयोग जस्ता सिकाइ उपलब्धिहरू छन् भने कक्षा १२ मा विश्लेषणत्मक पठन, द्रुत पठन शब्दार्थ बोध, शब्दस्रोत पहिचान, शब्दवर्ग,

शब्दको बनोट पहिचानका लागि पठन, शब्दकोश प्रयोग गर्ने कुरालाई समेटिएको छ । यस्तै लेखन सिपसँग सम्बन्धित सिकाइ उपलब्धिमा पनि कक्षा ११ र १२ मा मूलभूत भिन्नता पाइन्छ । कक्षा ११ मा वर्णको पहिचान तथा वर्णको वर्गीकरण, मौखिक तथा लिखित अभिव्यक्तिबाट बुँदा टिपोट र सारांश लेखन, घरायसी पत्र, निमन्त्रणा, बधाई, शुभकामना, सम्मान पत्र, सूचना र विज्ञापन श्रद्धाञ्जली, समवेदना लेखन जस्ता व्यवहारिक लेखनका विषय समेटिएका छन् भने कक्षा १२ मा अक्षर पहिचान र अक्षर संरचना छुट्याउने, प्रयोजनपरक लेखन विकासका लागि लेख्ने कुरा राखिएको छ । यस्तै व्यावसायिक पत्र, भरपाई, तमसुक, करारनामा, मन्जुरीनामा, मुचल्का प्रशासनिक टिप्पणी, बैठक निर्णय, विज्ञप्ति, बोलपत्र र सम्पादकलाई चिठी लेखन जस्ता विषयलाई व्यावहारिक लेखनमा थप गरिएको पाइन्छ ।

यसरी समग्रमा हेर्दा कक्षा ९ मा प्रारम्भिक भाषिक कौशल विकास गर्ने गरी सिकाइ उपलब्धि तय गरिएको छ भने कक्षा १० मा तार्किक, सन्देशमूलक विश्लेषणात्मक, समीक्षात्मक, समालोचनात्मक विशिष्ट भाषिक कौशल विकास गर्नका लागि सिकाइ उपलब्धि निर्धारण गरिएको पाइन्छ । यस्तै कक्षा ११ मा कक्षा १० कै भाषिक ज्ञान र सिपलाई सबल पार्दै लगिएको पाइन्छ भने कक्षा १२ मा विशेष भाषिक सिप तथा कौशल विकास गर्नका निम्ति सिकाइ उपलब्धित निर्धारण गरिएको पाइन्छ ।

सन्दर्भ सामग्री

ज. ब. रा., स्वयमप्रकाश, (२०७४), *पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन*, पिनाकल पब्लिकेसन प्रा. लि ।

पाठ्यक्रम विकास केन्द्र, (२०७१), *तालिम कार्यपत्र*, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र ।

पाठ्यक्रम विकास केन्द्र, (२०६९), *आधारभूत शिक्षा पाठ्यक्रम* ६–८, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र ।

पौडेल, माधवप्रसाद, (२०६७, *भाषा पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्री तथा शिक्षण पद्धति*, विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

पौडेल, हिममाया, (२०७९), *माध्यमिक तहको वर्तमान नेपाली भाषा पाठ्यक्रममा प्रकार्यपरकता,* (अ. प्र .) लघु अनुसन्धान, https://doi.org/10.3126/pjri.v4i1.50167 ।

भट्ट, टिकेन्द्रप्रसाद, (२०६७), *पाठ्यक्रम योजना र अभ्यास*, हेरिटेज पब्लिकेसन एन्ड डिस्ट्रिब्युटर्स प्रा. लि. ।

भट्टराई, होमनाथ तथा जी. सी., कृष्णबहादुर, (२०७६), *पाठ्यक्रम अभ्यास*, जुपिटर प्रिन्टिङ एण्ड पब्लिसिङ हाउस प्रा. लि. ।

माध्यमिक शिक्षा पाठ्यक्रम, (२०७६), पाठ्यक्रम विकास केन्द्र ।

शर्मा, चिरञ्जीवी तथा शर्मा, निर्मला, (२०७६*), पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन*, विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

श्रेष्ठ, प्रकाशमान, (२०६२), *पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन*, सुकुन्दा पुस्तक भवन ।

A peer-reviewed open-access journal indexed in NepJol
ISSN 3021-9965 (Print)
Published by Okhaldhunga Campus, Okhaldhunaga, Koshi Province, Nepal
Article History: Received May 2, 2024; Accepted on August 14, 2024
DOI: https://doi.org/10.3126/oj.v1i2.69582

Robinson and Lou Aronica's *Creative Schools: The Grassroots Revolution That's transforming Education*: A Book Review

Govinda Puri
Janata Campus, Itahari

Author Note

Mr. Govinda Puri (https://orcid.org/0000-0002-5010-1235) is currently pursuing his MPhil degree from Kathmandu University. Correspondence regarding this article can be addressed to him on his email: purigobinda@gmail.com

I was much impressed by the Ted Talk of Sir Ken Robinson on "Do Schools kill creativity?" in 2006, which is still in YouTube. Later, in 2020 during my online course, Susan Hillyard, the campaigner of Drama for Language Teaching informed me that Ken Robinson died of Cancer on August 21, 2020. Meanwhile, she mentioned that he had written the best-selling book on Creative Schools: The Grassroots Revolution That's Transforming Education published first in 2015 by Viking and later in 2016 by Penguin Random House. Since then, I had a long-awaited desire to read that book. When I was assigned to review a book by my PhD course facilitator, Prof. Dr. Lava Deo Awasthi, I chose the same for the review. I was eager to understand how Robinson brought transformation and how we can do that in Nepal's context since the education system in Nepal too is waiting to be transformed.

After going through all ten chapters of 320 pages long book, I found it most influential and practical. The one who thinks we need some changes in our education, particularly schooling system, must read this book. The perspectives, methods, techniques and examples in the book are really mind-blowing for all the policymakers, school leaders, teachers, parents and the campaigners. The book

is authored principally by Sir Ken Robinson and co-authored by Lou Aronica, which presents variety of educational reforms campaigns driven by the political and commercial interests that represented how young people learn in their schools and how schools actually function. He informs the readers how standards culture is damaging the students and the schools throughout the world and presents the unique way of thinking about the education system. Throughout the book, he urges us to deserve the power to change the system. He acknowledges the various great schools, wonderful teachers and inspiring leaders in the world who are providing students a kind of personalized, compassionate and community-oriented education. In the introduction section, he mentions:

> In 2006, I gave a talk at the TED conference in California called "Do Schools Kill Creativity?" The essence of that talk was that we're all born with immense natural talents, but through education far too many of us have lost touch with them. (Robinson & Aronica, 2016, p. 14)

Reading introduction makes the reader ponder whether the current education system is really killing the creativity of the learners. He asks many questions such as "what is education for? What's going wrong in education and why? What would it look like? These questions raised in book make us think about education system seriously. I believe the readers might learn a lot what education and learning mean after reading this book. Robinson defines learning, education and many other terminologies in the book. For example, he writes:

> Learning is the process of acquiring new knowledge and skills. Human beings are highly curious learning organisms. From the moment they're born, young children have voracious appetite for leaning. For too many, that appetite starts to dull as they go through school. Keeping it alive is the key to transforming education (p.16).

These lines really show the appetite of the writer for transformative education system. Robinson and Aronica, in the first chapter 'Back to Basics', write about the standards movements in education throughout the world. They present the examples of standards movements in UK and elsewhere and critique how these standards movement are fostering propositional knowledge through standardization and competition. Particularly Robinson mentions that the standards movements highlight formal education along with the curriculum, teaching and assessment, in curriculum, literacy, mathematics and STEM, in teaching direction instruction and formal written examination. The authors pointed out that the standards movements do not have course works, portfolios,

open book tests, teacher evaluation, and peer assessments. That raises questions why high stakes assessment? They rightly said that education is the one of the world's biggest businesses. The authors also appeal that we need a better metaphor. We need radical change in how we think about and do in school.

Chapter two is about changing metaphors. They present the various metaphors such as car in the industrialization. Robinson connects the metaphors used in his TED Talk speech "changing educational paradigms' of one of industrializations and challenges us to think education differently than a "mechanistic process" (p.38). He presents the urgency of different sort of education that integrates students' intrinsic motivation and creativity.

Other subsequent chapters such as chapter three on Changing Schools present the examples of various schools and projects in various locations. For example, Minddrive, a non-profit held by DeLaSalle Education Center in Kansas City project has been discussed in the book which provided students opportunity to build car and learn about mechanics (p.38). Grange primary school in central England involved students in the Grangeton within the school (p.38), North Star Self-directed leaning for teens in Massachusetts permitted students to select what they wanted to learn and foster intellectual curiosity. He further provides many examples of schools and universities where he believes are the good examples of right education. These examples were enough to set the path for grassroots revolution that also supports the writers' envisioning of being away from the standardization in education. The examples eventually focus on the reform movements that highlighted the enhancement of the teaching quality, balance curriculum, supportive and informative assessment systems.

Chapter four discuses how the various schools and reformative campaigns helped to foster the children's natural inborn qualities. He beautifully discusses who the natural born learners are. He says:

> New born babies have a voracious appetite to learn about the world around them. The schools only need to provide the platform. He explains about the ecstasy and agony of leaning (p.105).

He further provides three principal elements of academic work as focusing on what philosophers call propositional knowledge, focusing on academic work on theoretical analysis of concepts, procedures, assumption and hypothesis and emphasizing on desk studies that mainly involve reading, writing, and mathematics. (p. 109). He poses the question whose problem is the imposition of all those things to the young children? His main focus is that the purpose of

schools should be to enable the students to pursue own interest and strengths. He further says, "bad memories may be a lack of engagement, not lack of capacity (p. 112). So, his appeal is to let the children play. He further puts, "Play is absolutely fundamental to leaning: it is a natural fruit of curiosity and imagination" (p. 124).

Chapter five presents the power of teaching. He begins with the comparison between the education and agriculture since education is a living process. The comparison between gardeners and the teachers is interesting. He highlights the two contemporary ways of engaging students in the art: making and appraising. According to the author, the teachers must fulfill four main roles: engaging, enabling, expecting and empowering children.

Chapters from four to ten present what Robinson envisions in creative schools. He describes the main roles and responsibilities of five main actors in creative schools such as students, teachers, principals, families and policymakers. In the discussion of teachers' role, the writer investigates and presents the very interesting idea that the teachers must adapt with and individualize the teaching pedagogy to the level and need of the children. They need to inspire, instill the passion. It is the role of teachers to inspire passion, instill confidence and spur creativity among his or her students (p.127).

Chapter six outlines what should be taught in schools or what's worth-knowing (p.128). Robinson says that the curriculum should follow the important principles of diversity, depth and dynamism (p. 157). The chapter restates the main four purposes of education such as economic, cultural, social and personal and discusses the eight competencies related to all four purposes. These eight competencies begin with letter C such as curiosity-the ability to ask questions and explore how the world works, creativity- the ability to generate new ideas and to apply them in practice, criticism- the ability to analyse information and ideas and to form reasoned arguments and judgements, communication- the ability to express thoughts and feelings clearly and confidently in a range of media and forms, collaboration- the ability to work constructively with others, compassion- the ability to empathise with others and to act accordingly, composure- the ability to connect with the inner life of feelings and develop a sense of personal harmony and balance, and citizenship- the ability to engage constructively with society and to participate in the processes that sustain. Moreover, in the same chapter the author advocates for the balanced curriculum that gives equal status and resources to all subjects like, the arts, humanities, language arts, mathematics physical education, and science. He further says that each of them should address the major

areas of intelligence, cultural knowledge, and personal development.

Chapter seven is on Testing which provides the in-depth discussion on the assessment of the curriculum. The author has provided examples from multiple schools and teachers that offer the ways of assessing students against the standard testing in creative schools. He says, “Assessment is an integral part of teaching and learning. Properly conceived, both formal and informal assessment should support students learning and achievements at in three ways: motivation, achievement and standards” (P. 214).

Chapter eight outlines how principals should act upon the schools and what their roles should be to make the creative schools. Drawing various examples from the European and American context, Robinson discusses the principles of principals. This chapter makes us realize what the leadership in creative school should be like. The roles of principles, changing cultures and adaptive systems, habits, habitats, cultivating the grounds and beyond the gates have been well discussed and presented in the chapter. His presentation of three core areas that every school leader needs to address are collaborative leadership, personalizing school environment, curriculum, instruction, and assessment to improve student performance. He highlights the role of principals for empowering culture of learning particularly developing schools with the features like community, individuality, possibility.

Chapter nine “Bring It All Back Home” talks about the good parenting. He beautifully presents the scenario of United States of America and Europe where parents are understood quite differently than elsewhere. The author has explained the school-community partnership to develop the school as home for children. How the role of parents can be significant in creative schools is presented with variety of examples. The parents should be part of the vision “supplementing what the school is offering, so everyone wins (p. 213).

In the final chapter “Changing the Climate”, the author states that however much the schools do to transform themselves, their cultures are critically affected by the political climate that envelopes them. The author defines who are policymakers and specifies the roles of them to make the school creative. The author interweaves the success stories and examples from multiples countries and presents the importance of the policies for the vision. He says, “the real role of effective leaders in education is not command and control; it is climate control”. He further says that education should be based on the principles of health, ecology, fairness and care. To practice these principles, policymakers need to facilitate particular condition (p.249).

Finally, Robinson encapsulates his broader view-point in the 'Afterword' that "personalizing education might sound revolutionary, but this evolution is not new (p. 254). Developing creative schools is a revolution that might take time but we need to pay attention towards it. The book is a complete package to transform the mindset of the concerned stakeholders in education. The practical examples from around the world have shown that the attempts have been made to change the education systems which are not sufficient. The existing education systems throughout the world are still not integrating creativity since students are compelled to study the theoretical academic subjects rather than creative arts.

The book concludes that the existing education system throughout the world does not involve the creativity. The children are compelled to study the academic subjects rather that creative arts. The author points out that many countries are in the race of a higher program for international student assessment which includes their reading mathematics and science knowledge and skills. The book provides the plethora of examples how and why education system requires revolution in education. The traditional ways to teaching and learning has not become successful to transform the society. So, we need to devise the effective methods to educate and we need the schools to be the place where children find themselves growing according to their interest (Chalfin, 2016). To embrace the changes into our thinking, education system, particularly in curriculum, teaching pedagogy, assessment and climate, I highly recommend to all the concerned stakeholders to read this book. The book is in simple language with variety of examples, anecdotes and analogies to understand the grassroot revolution in schooling in Europe and America. As raised the issue of creativity and criticality in our school systems throughout the world (Vincent-Lancrin et al., 2019), this book can be the eye-opener to all.

References

Chalfin, G. (2016). Book Review: Creative Schools: The Grassroots Revolution That's Transforming Education. . Viking Press, 2015. 292 pages. *Journal of Educational Research and Innovation, 5*(1), 4.

Robinson, K., & Aronica, L. (2016). *Creative schools: The grassroots revolution that's transforming education*. Penguin books.

Vincent-Lancrin, S., González-Sancho, C., Bouckaert, M., de Luca, F., Fernández-Barrerra, M., Jacotin, G., Urgel, J., & Vidal, Q. (2019). *Fostering Students' Creativity and Critical Thinking: What It Means in School. Educational Research and Innovation*. ERIC.

Author Guidelines

- We will acknowledge the receipt of each manuscript in hard and soft copy.
- The manuscript will be reviewed by an anonymous reviewer.
- The acceptance and rejection of the manuscripts are based on the feedback and will be notified to the authors.
- Comments of the reviewers will be forwarded to the author for the final submission of the article.
- Authors must submit a revised draft within two weeks of receiving the comments on the first draft.
- The authors will be accountable for their articles.
- The article must be submitted through email at: journalsolu@gmail.com
- Manuscript Structure:
- We accept full papers written in both English and Nepali languages and must be typed in 1.15 space.
- The article should be 4000 to 5000 words (including references and appendices).
- Title of the paper: (precise, explicit)
- Abstract: (200- 250 words)
- Keywords: (3-5 words)
- Introduction: (Including general background, objectives, rationale of the study, delimitations, and literature review)
- Research Methodology: (Including research design, tools, sampling procedures, and sample size)
- Results and discussions
- Findings
- Conclusions
- Recommendations
- References

General Style:

Font: English (Times New Roman, 12 points) and Nepali (Preeti, 14 point size), left align

Page layout: A4, 1.5 inch left side and 1- inch space remaining sides.

Page no: Top right

Spacing: 1.15 space

Indentation: 0.5 inch

Referencing: APA 7th edition

Tables: Tables should be numbered and given a brief title.

Citations and references should be written following APA format.

Reviewer Guidelines

The editorial team of Okhaldhunga Journal will keep your comments confidential and may share the contents of your comments with the author after keeping it anonymous. Your name will not be revealed without your permission. Please note that the reviewers should examine the manuscript in track change mode and comments should be given at the margin.

Title of manuscript:

…………………………………………………………………………………

1. A scholarly article attempts to present new knowledge or adds to the existing knowledge with the aim to contribute to a new understanding. Do you think this paper does either of these things that would be welcomed by specialists or professionals in this field after this article is published?
2. Is this title appropriate and relevant according to the manuscript? Is the finding and conclusion justifiable?
3. Is this manuscript prepared following the fixed style sheet and format (latest APA format) of the Journal?
4. Do you think the scholarship that went into this work is poor, adequate, very good, or excellent?
5. Do you think this manuscript is well structured and it has presented a clear argument? Is the argument presented here has been substantiated and developed in a comprehensive manner?
6. How do you compare the strength and weakness of the existing works with this manuscript?
7. How important is this work and how would you rate its content and quality?
8. Do you think the manuscript is important enough as a contribution to the knowledge in the field that justifies the amount of work that may need to make it publishable?
9. If this manuscript needs revision, (a) do you think the author is capable of making the necessary revisions, and (b) do you have any specific suggestions for revision?

10. Do you recommend either to publish this article only after revision, or not to publish it? Beyond these options, you could frame your recommendations in your own words.

____

(Signature)
(Name of the reviewer)
Date:

Peer review process

- The review process of the manuscripts will be a blind peer-review.
- The manuscripts submitted to the Editorial Board for publication are desk reviewed.
- Then the manuscripts are sent to the reviewers without author's identity.
- The manuscript writers and the reviewers remain anonymous.
- When the peer reviewer sends back the reviewed version to the Editorial Board, it is sent back to the author for revision, if any.
- Once the author revises the manuscript per the reviewer's comments and suggestions, he/she submits both hard and soft copies of the final version of the manuscript to the Editorial Board.
- Then the Editorial Board makes the final decision on whether to accept or reject the paper for publication.
- Then the Editorial Board edits the article.
- The received and accepted dates are mentioned at the top of each article when published.

Published By:

Okhaldhunga Campus
(Affiliated to Tribhuvan University)
Okhaldhunga, Koshi Province, Nepal
Phone No.: +977-037-520028